CİLT : 9 YASAMA YILI : 1

DANIŞMA MECLİSİ TUTANAK DERGİSİ

145 inci Birleşim

7 Eylül 1982 Salı

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
I. — GEÇEN TUTANAK ÖZETİ	670
II. — BAŞKANLIK DİVANININ GENEL KURULA SUNUŞLARI	670
1. — Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası toplantılarına katılmak üzere yurt dışına gidecek olan Devlet Bakanı Sermet Refik Pasin'e, Ticaret Bakanı Kemâl Cantürk'ün vekillik etmesinin uygun görülmüş olduğuna dair Devlet Başkanlığı tezkeresi. (3/424)	670
2. — Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası toplantılarına katılmak üzere yurt dışına gidecek olan Maliye Bakanı Adnan Başer Kafaoğlu'na, Kültür ve Turizm Bakanı İlhan Evliyaoğlu'nun vekillik etmesinin uygun görülmüş olduğuna dair Devlet Başkanlığı tezkeresi. (3/422)	670
3. — Libya ile ülkemiz arasında hampetrol alımı konularını görüşmek üzere Trablus'a gidecek olan Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanı Fahir İlkel'e, Gümrük ve Tekel Bakanı Ali Bozer'in vekillik etmesinin uygun görülmüş olduğuna dair Devlet Başkanlığı tezkeresi. (3/423)	671
III. — GÖRÜŞÜLEN İŞLER	671:784
1. — Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu. (1/463) (S. Sayısı : 166, 166'ya 1 inci Ek)	671:784

I. — GEÇEN TUTANAK ÖZETİ

Bu Birleşim dört oturum yapan Genel Kurulda :

Mehmet Aydar'ın 18 Ağustos 1982 tarihinden itibaren 27 gün müddetle izinli sayılmasına dair Başkanlık tezkeresi kabul edildi.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısının maddeleri üzerindeki görüşmelere devam edilerek; Tasarının (142 + 143), 144, 146, 147, 149, 150 ve 152 nci maddeleri yapılan görüşmelerden sonra kabul edildi. Tasarının 145 inci maddesi reddedildi. 141, 148, 151 ve 153 üncü maddeleri Komisyona verildi.

M. Vefik KİTAPÇIGİL
Başkan

Başkanvekili

Mehmet PAMAK	*Kamer GENÇ*
Kâtip Üye	Kâtip Üye
İmren AYKUT	*Evliya PARLAK*
Kâtip Üye	Kâtip Üye

BİRİNCİ OTURUM

Açılma Saati : 10.00

BAŞKAN : Başkanvekili Fenni İSLİMYELİ

KÂTİP ÜYELER : Kamer GENÇ, Mehmet PAMAK

BAŞKAN — Danışma Meclisinin sayın üyeleri;
145 inci Birleşimi açıyorum.
Çoğunluğumuz vardır, müzakerelere başlıyoruz.

II. — BAŞKANLIK DİVANININ GENEL KURULA SUNUŞLARI

1. — Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası toplantılarına katılmak üzere yurt dışına gidecek olan Devlet Bakanı Sermet Refik Pasin'e, Ticaret Bakanı Kemâl Cantürk'ün vekillik etmesinin uygun görülmüş olduğuna dair Devlet Başkanlığı tezkeresi. (3/424)

BAŞKAN — Sayın Devlet Başkanlığının bir tezkeresi var; okutuyorum.

Danışma Meclisi Başkanlığına

Kanada'nın Toronto kentinde yapılacak olan Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankasının yıllık olağan toplantılarına katılmak üzere 3 - 9 Eylül 1982 tarihleri arasında Kanada'ya gidecek olan Devlet Bakanı Sermet Refik Pasin'in dönüşüne kadar; Devlet Bakanlığına Ticaret Bakanı Kemâl Cantürk'ün vekillik etmesinin, Başbakanın teklifi üzerine, uygun görülmüş olduğunu bilgilerinize sunarım.

Kenan EVREN
Orgeneral
Devlet Başkanı

BAŞKAN — Bilgilerinize sunulur.

2. — Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası toplantılarına katılmak üzere yurt dışına gidecek olan Maliye Bakanı Adnan Başer Kafaoğlu'na, Kültür ve Turizm Bakanı İlhan Evliyaoğlu'nun vekillik etmesinin uygun görülmüş olduğuna dair Devlet Başkanlığı tezkeresi. (3/422)

BAŞKAN — Sayın Devlet Başkanlığının diğer bir tezkeresi var; okutuyorum.

Danışma Meclisi Başkanlığına

Kanada'nın Toronto kentinde yapılacak olan Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankasının yıllık olağan toplantılarına katılmak üzere 3 - 9 Eylül 1982 tarihleri arasında Kanada'ya gidecek olan Maliye Bakanı Adnan Bşaer Kafaoğlu'nun dönüşüne kadar; Maliye Bakanlığına, Kültür ve Turizm Bakanı İlhan Evliyaoğlu'nun vekillik etmesinin, Başbakanın teklifi üzerine, uygun görülmüş olduğunu bilgilerinize sunarım.

Kenan EVREN
Orgeneral
Devlet Başkanı

BAŞKAN — Bilgilerinize sunulur.

3. — Libya ile ülkemiz arasında ham petrol alımı konularını görüşmek üzere Trablus'a gidecek olan Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanı Fahir İlkel'e, Gümrük ve Tekel Bakanı Ali Bozer'in vekillik etmesinin uygun görülmüş olduğuna dair Devlet Başkanlığı tezkeresi. (3/423)

BAŞKAN — Devlet Başkanlığının diğer bir tezkeresini okutuyorum.

Danışma Meclisi Başkanlığına

Ülkemiz ile Libya arasında ham petrol alımı ve fiyat tespiti için görüşmelerde bulunmak üzere, 27 Ağustos - 3 Eylül 1982 tarihleri arasında Trablus'a gidecek olan, Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanı Fahir İlkel'in dönüşüne kadar; Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanlığına, Gümrük ve Tekel Bakanı Prof. Dr. Ali Bozer'in vekillik etmesinin, Başbakanın teklifi üzerine, uygun görülmüş olduğunu bilgilerinize sunarım.

Kenan EVREN
Orgeneral
Devlet Başkanı

BAŞKAN — Bilgilerinize sunarım.

III. — GÖRÜŞÜLEN İŞLER

1. — Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu. (1/463) (S. Sayısı : 166, 166'ya 1 inci Ek) (1)

BAŞKAN — Sayın üyeler;

Anayasa Tasarı üzerindeki müzakerelere devam ediyoruz.

154 üncü maddeye geçmeden önce, yeni bir maddenin ihdası hususunda bir önerge var, onu okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

Görüşülmekte olan Tasarının 153 üncü maddesinden sonra aşağıdaki yeni maddenin eklenmesini arz ve teklif ederim.

Saygılarımla.

Cahit TUTUM

«İdarî usuller

Madde — İdarenin, faaliyetlerini düzenli, objektif ve güvenilir biçimde yürütebilmek için uyması gereken genel usul kuralları özel kanunla düzenlenir.»

BAŞKAN — Sayın Tutum, yeni ihdas edilmek istenen madde üzerinde açıklama yapacak mısınız?..

CAHİT TUTUM — Kısa bir açıklama yapacağım Sayın Başkanım.

BAŞKAN — Buyurunuz efendim.

CAHİT TUTUM — Sayın Başkanım, değerli üyeler;

Önergemde, Türkiye'de yıllardır eksikliği çekilen bir Genel İdarî Usul Yasasının çıkarılması bir Anayasal direktif haline getirmek ve böylece yıllardır vatandaşla idare arasındaki ilişkilerdeki eksiklikleri ve keyfilikleri önlemeye yönelik bir öneridir.

Değerli arkadaşlar;

İdarenin faaliyetlerini objektif esaslara göre yürütmesi ve istikrar içinde, güvenilir bir sistem içerisinde faaliyetlerin yürütülmesi asıldır. Ancak idare, eylem serbestliği ve bizatihi faaliyetlerinde belli birtakım objektif ölçülere uyma gerekliliği uygulamanın hiçte böyle olduğunu göstermez. Maalesef uygulamada idare, kendisini belli ölçülerde sınırlama ve o ölçüler içerisinde istikrarlı birtakım işlemlerde bulunmak külfetinden sürekli bir şekilde kendisini azade kılmaya çalışır. Bu dünyanın her yerinde yönetime atfedilebilecek önemli kusurlardan biridir.

Son yıllarda özellikle Avrupada idarenin genel olarak faaliyetlerini yürütürken bağlı olacakları esasları büyük ölçüde vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini etkilemesi açısından bir araya getirip, az çok ortak ilkeler üzerinde anlaşma sağlanması doğrultusunda büyük çabalar olmuştur. Bu bakımdan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 28 Eylül 1977 tarihinde 31 sayılı bir kararı vardır. Bu karar, bu Komitenin kararına göre, 5 önemli genel usul ilkesi üzerine anlaşma sağlanmıştır. Bunlar kısaca; idarenin işlem ve eylemlerinde vatandaşın haklarını ve menfaatlarını zedeler nitelikte herhangi bir işlemin mutlaka ilgiliye kendisini bu işlem karşısında savunma fırsatı verilmesi için tebliği, bildirilmesi ve karşıt delilleri ileri sürmesine fırsat ve imkân verilmesini;

Bir başka ilkede, işlemlerinde idarenin vatandaşa işlemlerinin gerekçelerini açıklaması zorunluluğu;

Yine işleme karşı başvurma yollarının vatandaşa gösterilmesi ve belirtilmesi zorunluluğu ve nihayet vatandaşa hukukî yardım ve temsil hakkının tanın-

(1) 166, 166'ya 1 inci Ek S. Sayılı Basmayazı 4 Ağustos 1982 tarihli 120 nci Birleşim Tutanağına eklidir.

ması gibi önemli bazı ilkeler üzerinde anlaşma sağlanmıştır.

Sayın Başkanım, değerli üyeler;

Önergem aslında idarenin bugün az çok şu söylediğimiz genel esaslara uyduğu varsayılmakla birlikte bunları derli toplu formaliteleri basitleştirici; ama vatandaşa güven verici bir Genel İdarî Usul Yasası çerçevesinde toplanmasının zorunlu olduğunu düşündüm ve bu nedenle bu önergeyi verdim.

Takdirlerinize saygıyla sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Tutum.

Sayın Tutum'un önergesi üzerinde söz almak isteyen üyemiz?.. Yok.

Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, değerli üyeler;

Tutum arkadaşımızın söylediği hususları zaten idarenin bünyesinde ve çalışmasında mevcut sayıyoruz. Kendileri de «İdare bir ölçüde bu kurallara uyup, bunlara uygun hareket etmektedir.» diyor.

İkinci olarak tasarının 6 ncı maddesi, «Kanun önündeki eşitlik» maddesinde bu telakkinin, fikrin nüvesi mevcut. Orada Devlet organları ve idarenin vatandaşlara hiç bir suretle farklı muamele yapmayacağı, kanunlar önünde eşit tutacağı da söylenmiş.

Keza, bu idare bölümünü düzenleyen hükümler arasında, idarî kararlara karşı yargı yolu vesaire gibi müesseselerimiz de var. Onun için böyle müstakil bir maddenin Anayasaya konmasına katılamıyoruz.

Arz ederim, saygılarımı sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim, Sayın Gölcüklü.

Komisyon Sayın Tutum'un önergesine katılmıyor. Dikkate alınmasını oylarınıza sunuyorum. Dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Dikkate alınması kabul edilmemiştir.

154 üncü maddeyi okutuyorum :

D. İdarenin kuruluşu

1. Merkezî idare

MADDE 154. — Türkiye, merkezî idare kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre, illere; iller de gerekli kademeli bölünmelere ayrılır.

İllerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır.

Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan, yetki genişliğine sahip kuruluşlar meydana getirilebilir.

BAŞKAN — Bu maddeyle ilgili 7 önerge var, okutuyorum :

Sayın Başkanlığa

Anayasa Tasarısının 154 üncü maddesinin ikinci fıkrasına aşağıdaki hükmün eklenmesini saygı ile arz ederiz.

A. Asım İĞNECİLER	Yılmaz ÖZMAN
Salih İNAL	Abbas GÖKÇE
Halil AKAYDIN	Zeki YILDIRIM
Eşref AKINCI	Fahri ÖZTÜRK
Zeki ÖZKAYA	İsa VARDAL
Osman YAVUZ	Turgut YEĞENAĞA
Hilmi SABUNCU	Mehmet HAZER
Nuri ÖZGÖKER	Atalay PEKÖZ
Fuat YILMAZ	

MADDE 154. — İkinci fıkranın «İllerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır» hükmünden sonra «Vali ilde Devletin ve hükümetin temsilcisi, il idaresinin başı ve merciidir.» ibaresinin ilavesi.

Danışma Meclisi Başkanlığına

Anayasa Tasarısının 154 üncü maddesinin ikinci fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilerek kabulünü arz ve teklif ederim.

Remzi BANAZ

MADDE 154. — İkinci fıkra;

«İller yetki genişliği esasına dayanan Valilik sistemi ile yönetilir.»

Sayın Başkanlığa

Anayasa Tasarısının 154 üncü maddesinde ikinci fıkraya aşağıdaki hususun eklenmesini arz ve teklif ederiz.

Saygılarımızla.

Lütfullah TOSYALI Zeki ÖZKAYA

«İl Genel İdaresinin başı ve mercii validir. Valinin sahip olacağı temsil hukuku ve görevi ile il ve diğer kademeli bölümlerin yönetim esasları kanunla düzenlenir »

Yüksek Başkanlığa

Görüşülmekte olan Tasarının 154 üncü maddesinin üçüncü fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Saygılarımla.

Cahit TUTUM

«Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan yetki genişliğine sahip kuruluşlar meydana getirilebilir. Bu kuruluşların kuruluş esasları ve il sistemiyle olan ilişkileri kanunla düzenlenir.»

Danışma Meclisi Başkanlığına

Anayasa Tasarısının 154 üncü maddesinin üçüncü fıkrasına; «Valilerin bu kuruluşlar üzerindeki gözetim ve denetim yetkileri kanunla düzenlenir.» cümlesinin ilave edilmesini arz ve teklif ederiz.

Fahri ÖZTÜRK	Eşraf AKINCI
Necdet ÖZDOĞAN	Mahmut Nedim BİLGİÇ
Bahtiyar UZUNOĞLU	Mehmet AKDEMİR
Hilmi SABUNCU	İsa VARDAL
Muzaffer SAĞIŞMAN	Azmi ERYILMAZ
Abdülbaki CEBECİ	Erdoğan BAYIK
Yavuz ALTOP	Atalay PEKÖZ
Yılmaz ÖZMAN	İsmail Hakkı DEMİREL
Zeki ÖZKAYA	Mehmet KANAT
Recai DİNÇER	Osman YAVUZ
Nazmi ÖNDER	Salih İNAL
Avni MÜFTÜOĞLU	Nermin ÖZTUŞ
M. Velid KÖRAN	Rahmi KARAHASANOĞLU
Zeki YILDIRIM	A. Asım İĞNECİLER
B. Sami DAÇE	Abdurrahman YILMAZ
Halil EVLİYA	Ayhan FIRAT
Turhan GÜVEN	İbrahim GÖKTEPE
Abbas GÖKÇE	Şerafettin YARKIN
Halit ZARBUN	Fuat YILMAZ
Yıldırım AVCI	Vehbi Muhlis DABAKOĞLU
A. Ali GİRMEN	İsmail ŞENGÜN
Lâmi SÜNGÜ	İbrahim BARANGİL
E. Zekâi ÖKTE	Aydın TUĞ
Namık Kemal YOLGA	Ethem AYAN
Nurettin ÂYANOĞLU	Mehmet HAZER
Nihat KUBİLAY	Turgut KUNTER
Abdülkadir ERENER	Avni ŞAHİN
Alâeddin AKSOY	Halil AKAYDIN
Utkan KOCATÜRK	Cavidan TERCAN
Halil Erdoğan GÜREL	Doğan GÜRBÜZ
İbrahim ŞENOCAK	Ragıp TARTAN
Nuri ÖZGÖKER	Sadi ERDEM
Mehmet PAMAK	Turgut ORAL
Cevdet KARSLI	Selçuk KANTARCIOĞLU
Recai BATURALP	Rıfat BAYAZIT
Ahmet Senvar DOĞU	Halil İbrahim KARAL
Ender CİNER	Orhan BAYSAL
Halil GELENDOST	Turgut YEĞENAĞA

Yüksek Başkanlığa

Görüşülmekte olan Anayasa Tasarısının 154 üncü maddesinin son fıkrasının madde metninden çıkarılmasını arz ve teklif ederiz.

Fevzi UYGUNER	Rıfat BAYAZIT
Bekir Sami DAÇE	Turgut KUNTER
İbrahim ŞENOCAK	Ethem AYAN

Adnan ERSÖZ

Sayın Başkanlığa

166 Sıra sayılı Anayasa Tasarısının «Merkezî İdare» kenar başlıklı 154 üncü maddesinin son fıkrasına aşağıdaki cümlenin de eklenmesini arz ve teklif ederim.

Saygılarımla.

Evliya PARLAK

«Ancak bu kuruluşlar üzerinde valilerin kendi illeri dahilindeki denetim ve gözetim yetkileri saklıdır.»

BAŞKAN — İlk önerge üzerinde açıklamayı Sayın İğneciler siz mi yapacaksınız?.. Buyurunuz efendim.

A. ASIM İĞNECİLER — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

1961 Anayasası kazaî mercilere, adlî kuruluşlara ağırlık veren bir sistemle, bu kuruluşların iyi çalışması sayesinde Anayasanın başarılı bir uygulaması yapılacağı noktasından hareket etmiştir. Ancak uygulama bu sonucu vermediği için bugün huzurunuzda sizler 1982 nin Anayasasını yapacaksınız.

Sayın Komisyonun 1982 Anayasa Taslağında da «İdarenin takdir hakkına ve alacağı tedbirlere güvenilmiş» ve onunla ilgili bir sistem oluşturulmuştur. Onun için idareye düşen görevler ta Cumhurbaşkanından polisine, bekçisine kadar son derece önemli, hassas, takdirin iyi kullanılması, yurdun, vatandaşın menfaatinin göz önünde bulundurulması esasına dayanıyor.

Şimdi, hal böyle olunca yeni Anayasada pek çok hükümler var. Meselâ, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin uygulanması vali ve kaymakamlar kanalıyla olacak. Aramalar, müsadereler aynı şekilde cereyan edecek. Sayın Devlet Başkanımız Afyon Nutuklarında; «Vatandaşların içindeki huzursuzluğu gidermek için, polisin veya bekçinin rastgele evlere girmeyeceğini, ancak vali ve kaymakamdan izin almak suretiyle takdir hakkını iyice değerlendirdikten sonra bu hükmün uygulanacağını» vurgulamışlardır.

Bunun dışında Olağanüstü Haller Kanunu aynı zamanda huzurunuzdadır. Bunlar da Anayasa mad-

desi olarak huzurlarınızdadır. Bu da idareye, dolayısıyla valilere çok büyük yetkiler ve de sorumluluklar yüklemektedir.

İşte bundan hareket ederek değerli arkadaşlarımızla beraber hazırlamış olduğumuz önergede şöyle diyoruz : Vali, ilde Devletin ve Hükümetin temsilcisi, il idaresinin başı ve merciidir.

Aslında bu hükmün hemen hemen tamamı İl İdaresi Kanununda mevcuttur; ancak kanunlar, valilere vermiş olduğu yetki ve sorumlulukları zaman zaman bir - iki ay sonra başka bir hükümle değiştirmektedir, yeni merciler aramaktadır, yeni görevler tespit etmektedir. İşte bunun önüne geçebilmek için Anayasamıza böyle bir fıkra eklemekle, idare ne yapacağını ve de ne yapmayacağını, yetki ve sorumluluk sınırlarını bilmiş olacaktır. Devletin ve Hükümetin temsilcisi olacak olan vali (Zaten de öyledir, uygulama da böyledir) bir de ilin başı, sorumlusu ve de mercii olacaktır. Merciden kasıt, müracaat edilecek bir makamdır. Elbetteki kendi teşkilatı bünyesinde bugün olduğu gibi bu müracaatları yerine getirecektir.

Takdir edersiniz, illerin yetkilerinin genişletilmesini hepimiz arzu ediyoruz. Vatandaş Ankara'ya gelmesin, bulunduğu ilde işlerinin büyük bir kısmı görülsün istiyoruz. İşte bu fıkrayı Anayasaya almak suretiyle bunun büyük çapta karşılanacağını ümit ediyoruz.

Yalnız bir soru hatıra gelebilir : İllerde Silahlı Kuvvetler, askerî teşkilat var, illerde adlî merciler, makamlar, mahkemeler var; bunlar ne olacak?.. Pek tabiî, her kanunda olduğu gibi, adlî kuruluşlar, askerî kuruluşlar bunun dışında mütalaa edilmiştir. Gerçi önerimizde bu yoktur; ama bu çok tabiî olarak mütalaa edilmektedir. Adlî mercilerin, kazaî mercilerin hiçbir yerle irtibatı olmayacağı aşikârdır. Askerî merciler de kendi özel kanunlarına göre görevlerini, bugüne kadar yapmış oldukları gibi gene yapmaya devam edeceklerdir.

Bu itibarla, Anayasaya bu hükmün girmesi suretiyle, çeşitli kanunlarda getirilen yetkilerin yine değişik kanunlarda tekrar valilerden, illerden alınmaması için bu hükmün buraya ilavesini teklif ediyoruz.

Takdir Yüce Kurulunuzundur. Saygılarımı sunarım. (Alkışlar)

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın İğneciler.

Sayın İğnecilerin önergesi üzerinde Sayın Fahri Öztürk. Lehinde, buyurunuz efendim.

FAHRİ ÖZTÜRK — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

Tasarının 154 üncü maddesinin bir ve ikinci fıkralarında, 1924 ve 1961 Anayasalarında olduğu gibi, merkezî idarenin taşrada teşkilatlanma bakımından il sisteminin esas olduğu ilkesi bu defa kabul edilmiş, böylece yönetimde etkinlik ve bütünlük sağlamanın bu sistem içinde gerçekleştirilebileceğine olan inanç bir kez daha tekrarlanmıştır.

Ancak ne var ki, illerin idaresinin yetki genişliğine dayandığını öngören Tasarı, bu yetkilerin valiler tarafından kullanılacağını ve valilerin ilde Devletin ve Hükümetin temsilcisi olduğunu vurgulamamıştır. Oysa buna ihtiyaç vardır. Zira, mülkî idare bölümlerinin amacı, merkezî idarenin taşra örgütlerinin ülke üzerinde belirli, dengeli ve kademeli bir biçimde bölümlere dağılımını; dolayısıyla hizmetlerin en iyi ve en verimli biçimde yürütülmesini sağlamaktır. Bu yürütümü en iyi sağlayacak makamın da valilik müessesesi olduğu kuşkusuzdur.

Bu nedenle, bu müessesenin Anayasada yer almasını ve bu suretle bu makamın onore edilmesi Sayın İğneciler önermiş bulunmaktadırlar. Tarihî oluşumu ve gelişimi içinde «Devlet Baba» unvanını kazanan valilik müessesesinin güçlendirilmesini amaçlayan, ona moral ve güç verecek olan önergenin kabulü yönünde oy kullanılmasını takdirlerinize arz eder, saygılar sunarım. (Alkışlar).

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Öztürk.

Sayın İğneciler'in önergesi aleyhinde Sayın Tutum, buyurunuz efendim.

CAHİT TUTUM — Sayın Başkanım, bir tek cümle söylemek istiyorum, o da şu :

Anayasa aslında görevleri ve sistemi belirliyor, görevlileri değil. Eğer görevlileri de, böyle bürokratik kademedeki görevlileri de eğer vurgulamak gerekiyorsa tabiî önergeye katılıyorum. Komisyonca böyle bir sistem benimseniyorsa ben de ona katılırım. Bu mantığa dayanarak diğer yerlerde de bazı görevlileri belirlemek zorunluluğu hissedilir.

Bence, iller idaresi yetki genişliği esasına dayanır, dendikten sonra, il sisteminin güçlendirilmesi için bir önerimiz varsa, o sistemin güçlendirilmesine yönelik önerilerimizi burada söyleyebiliriz; ama görevlileri belirterek sanıyorum ki, bir düzenlemeye gitmek Anayasanın buraya kadarki olan görüşlerimizde ortaya çıkmamış olan bir şeydir. Bu bakımdan acaba bir hata yapmış olmaz mıyız, diye sadece uyarı için söz aldım.

Teşekkürler.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Buyurunuz Sayın Hazer, lehte, aleyhte?.. Lehte.

MEHMET HAZER — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

Bu konuda ayrıca söz almaya lüzum görmüyordum; çünkü Sayın İğneciler ve Sayın Öztürk konuyu açıkça ifade etmişlerdi. Sayın Tutum'un dokunduğu nokta beni söz almaya mecbur etti.

Burada validen maksat, valilik müessesesidir, bu bir istiaredir. Anayasamızda mahkemelerden de bahsedilmekte, hâkimden de bahsedilmektedir; yani hem görevden, hem görevliden bahsedilmektedir. Binaenaleyh, bu düzenlemede Anayasa sistemine aykırılık olmadığı gibi, maksada da bir aykırılık yoktur.

Kabulü şu bakımdan faydalıdır : Bizim vilayetler idaresi, taşra teşkilatı dediğimiz teşkilatta çok dağınıklık vardır. Zaman içinde idare karışmış, âdeta birbirinden ayrı, birbirini anlamaz hale gelmişti, bir otorite sarsıntısı ve dağınıklığı olmuştu. Böyle bir otorite dağınıklığının ise Devlete, Millete zarar getirdiği her haliyle bellidir, görülmüştür. Buna mani olmak için ele alınmış bir tedbirdir. Bu tedbirle sadece, kuvvetlendirmek istediğimiz yönetim, idare, hükümet kazanacaktır, onun nüfuzu tesis edilecek, vatandaş hizmeti bir merkezden, bir anlayış içinde yürütülebilme imkânına kavuşacaktır.

Bu bakımdan, önergenin lehindeyim, kabulüne arkadaşlarımın iltifat buyurmalarını da rica eder, saygılar sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Hazer.

Sayın İğnecilerin önergesi üzerinde söz almak isteyen bir başka üyemiz?.. Buyurun efendim Sayın Kurtoğlu, aleyhte.

SERDA KURTOĞLU — Sayın Başkan, kıymetli arkadaşlar;

Önergenin muhtevasının tamamen lehindeyim, ancak önergenin Anayasa maddesi haline getirilmesinin aleyhindeyim. Yani başka bir söyleyişle; ihtiyaç ortadadır, fakat bu ihtiyacın Anayasada belirtilmesi kanun yapma tekniğine uygun değildir.

İhtiyaç şuradan doğmuştur; Devlet hizmetleri merkezî idareden yönetim, merkezden yönetim mudilleştikçe ve her teşkilatın taşrada makesinin bulunması ihtiyacı azamet kesbettikçe ve merkezle mülakat arasındaki komünikasyon, ulaşım, iletişim vasıtalarının, teknik vasıtaların imkânı arttıkça eski vali otoritesi vilayette kaybolmuştur. Bu, medeniyetin ve tekniğin ilerlemesinin tabiî bir sonucudur.

Şimdi bu, valilerimizin fiilen kaybettikleri bu otoriteyi iade bakımından duydukları ihtiyacın Anayasaya aksettirilmesinden doğmuştur. Nitekim bir arkadaşımız önergeyi müdafaa ederken, «Valileri onore etmek» sözünü açıkça kullandı. Bir makamın onore edilmesi o makama verilmiş yetkilerin gereği gibi kullanılmasından doğar. Yoksa kanunla otorite tesis edilmez. Kanunla otorite tanınır, mevcut olan otorite tanınır; fakat otorite kanunla tesis edilmez. Tesis edilse de idame ettirilemez.

Yeknesak il idaresi bulamıyoruz; doğrudur. Merkezî idare illerde, taşra teşkilatında birtakım kuruluşlar kurmuştur, bunlar direktman merkeze bağlıdırlar, vali gereği gibi bu teşekküller üzerinde vesayetini kullanamamaktadır; doğrudur. Yani idarî teşkilatımızda, idarî mevzuatımızda bir keşmekeş olduğu doğrudur. Bakanlıkların teşkilinden başlayarak köylere kadar inen bu teşkilat bozukluğu, bu idarî düzensizlik valileri rencide etmektedir, vazifelerini güçleştirmektedir; doğrudur.

Ancak bütün bu doğruların izalesi için, bu doğru şikâyetlerin izalesi için Anayasaya madde getirilmesine, düzen konmasına ihtiyaç yoktur, Anayasa prensip hükümler ifade eden düzenlemeyi koyar, gerisini İl İdaresi Kanunu temin ve tesis eyler.

Harici teşkilatımızda da böyledir. Nitekim elçilerin eski yetkileri yoktur, merkezden yönetim sistemi hariciyeye de hâkim olmuştur; hariciye vekilleri mekik dokumaktadırlar merkezler arasında. Bir vali de uçağa biner, arabasına biner iki dakikada merkezdedir, temaslarını yapar döner.

Bütün mesele idarî mevzuatın muasır ihtiyaçlara cevap verememesinde, mevzuatın ihtiyaçların gerisinde kalmasından neşet etmektedir. Binaenaleyh, valilerimizin layık oldukları otoriteyi tesis için evvela bu mevzuatın düzeltilmesi lazımdır. Yoksa Anayasaya istediğiniz maddeyi getirirseniz getiriniz valilere istenilen otorite tesis edilmez, mahalli idareler tevsii mezuniyet sistemini gereği gibi işletemezler.

Bu itibarla, önergenin aleyhindeyim ve fakat muhtevasının lehindeyim. Arz ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Kurtoğlu.

Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, değerli üyeler;

Bu konuda bir grup arkadaşımızın nüanslar taşıyan önergeleri var, Bunları Komisyonumuz dikkate almak üzere katılıyor; bunları inceleyeceğiz. Dikkate almak üzere telif ederek oylanmasını rica ediyoruz efendim.

BAŞKAN — Yalnız bu önergenin mi?

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GOLCUKLÜ — Buna benzerler de var, 2 nci fıkrada değişiklik yapan diğer önergeler var. Şayet diğer önerge sahibi arkadaşlarımız da konuşmak istiyorlarsa; nüanslar taşıyor bu önergeler, onları da yararla dinleyebiliriz, bizim ileride varacağımız karara yardımcı olacağını tahmin ediyoruz. Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Komisyon, Sayın İğneciler ve arkadaşlarının önergesinin dikkate alınacağını ifade etmektedir. Bu itibarla, dikkate alınmasını oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Önerge dikkate alınmıştır.

Sayın Banaz, yine 2 nci fıkranın değiştirilmesi öneriniz... Sayın Banaz açıklama yapacaksınız? Buyurun.

REMZİ BANAZ — Sayın Başkan, saygıdeğer arkadaşlarım;

Sayın İğneciler'in önergesinden, Komisyon Sözcümüzün belirttiği gibi, ufak bir nüans farkı olan önergemiz bu önergelerle beraber dikkate alınır ve değerlendirilirse biz de memnun olacağız.

Cumhuriyet İdaresinin kuruluşunda il sisteminin esas olduğu malum. Bu sistemden zaman süreci içinde ayrılmalar olmuştur. Ayrılmalarla hizmet üzerinde valiliğin etkinliği de azalmıştır. Bu durum il içinde yetki dağılımı ve sahipsiz işlerin artmasına neden olmuştur.

Vatandaş nezdinde Devlet Valinin şahsında ifadesini bulmaktadır. Valilik sisteminin zayıflaması ise taşrada Devletin zayıflaması anlamına yorumlanmaktadır. Yapıya il sistemi uygundur; toplumsal yapımıza. Bölge idarelerinin kuruluşunun il sistemini parçalamaması gerekir. Bir ilde görülmesi gereken hizmetlerin o ilde mutlaka bitmesi zorunludur. Bu da sağlam bir valilik sistemiyle mümkündür. Önergemiz bunu amaçlamaktadır. İllerin idaresinin yetki genişliği esasına dayalı «Valilik sistemi» ile yürütüleceğini belirlemektedir.

«Valilik sistemi»nin Anayasa içinde yer almasının, yapıya sağlamlık kazandıracağı ve burada, Anayasanın 154 üncü maddesinin ikinci fıkrasındaki «İllerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır» cümlesinde, bunun nasıl bir yapı ile olacağı belirlenmemiştir. «Valilik sistemi»nin buraya girmesi, konuyu daha sağlamlaştıracaktır. Takdirinize sunuyorum.

Saygılar sunuyorum.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Komisyon bu önergenin de dikkate alınmasının lehinde mi efendim?

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Evet efendim; ikinci fıkrayı ingilendiriyor. Aynı mülahazalarla bunun da dikkate almak üzere oylanmasını rica ediyoruz.

BAŞKAN — Sayın Banaz'ın önergesini Komisyon dikkate alacaktır. Dikkate alınmasını oyluyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Dikkate alınması kabul edilmiştir.

Sayın Tosyalı; önergenizi açıklayacak mısınız?... Aynı mahiyettedir.

LÜTFULLAH TOSYALI — Kısaca efendim.

BAŞKAN — Buyurun efendim.

LÜTFULLAH TOSYALI — Sayın Başkan, sayın üyeler;

Önergemiz aynı mahiyette, yalnız redaksiyon bakımında bir iki değişiklik var. Bir de illerin kademeli bölümlerinin nasıl yönetileceğine dair esasların belirtilmesine ilişkin bir husus var. Komisyonca redaksiyon sırasında nazarı dikkate alınırsa, isteğimiz yerine gelmiş olur efendim.

Teşekkür ederim, saygılar sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Komisyon dikkate alıyor mu?..

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Aynı mütalaadayız efendim; Evet.

BAŞKAN — Evet, Komisyon bu önergenin de dikkate alınacağını ifade ediyor. Dikkate alınmasını oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Üçüncü fıkranın değiştirilmesiyle alakalı Sayın Tutum'un önergesine geçiyorum...

ŞADAN TUZCU — Usul hakkında Sayın Başkan.

BAŞKAN — Buyurunuz Sayın Tuzcu.

ŞADAN TUZCU — Efendim, yanlış duymadıysam 154 üncü maddenin üçüncü fıkrası için üç tane önerge var. İki tanesi Sayın Tutum'un, Sayın Öztürk'ün önergeleri, ki bunlarda ilave öneriliyor. Fakat Sayın Şenocak Paşamın bir önergesi var; bu tamamen bu fıkrayı kaldırmayı öneriyor.

Dolayısıyla, en aykırı olan fıkranın kalkması şeklinde olan önerge olduğu için; bu bakımdan önce onun görüşülmesi gerekir.

Arz ederim.

BAŞKAN — Müsaade ediniz bir tetkik edeyim efendim.

Evet; «Son fıkra» diye ifade edildiği için bu yanlışlığımız olmuş; «154 üncü maddenin son fıkrasının madde metninden çıkartılması...» Sayın Bayazıt, Sayın Uyguner, Sayın Şenocak.

Efendim, yanlış bir numara verildiği için öylece müzakereye almışız. Gerçekte üçüncü fıkranın değiştirilmesine dair önergelerden önce bunu müzakere etmemiz gerekir.

Bu önergeyi açıklayacak sayın üyemiz?..

M. FEVZİ UYGUNER — Ben açıklayacağım efendim.

BAŞKAN — Buyurunuz Sayın Uyguner.

M. FEVZİ UYGUNER — Sayın Başkanım, değerli arkadaşlarım;

Merkezî idareyi düzenleyen 154 üncü maddenin son fıkrasında, «Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine derece mahzurları beraberinde getireceğini yüksek getirilebilir.» hükmü yer almaktadır.

Bu hüküm, illerin üstünde yeni bir idarî teşkilatlanmaya yol açacak bazı hususları ihtiva etmektedir. Yurdumuzun son geçirdiği badire göz önüne alınacak olursa, böyle bir hükmün Anayasaya girmesinin ne derece mahzurları beraberinde getireceği yüksek takdirlerinize arz etmek isterim.

Memleketimizde bölgeciliğin son zamanlarda oldukça yoğun biçimde geliştiği ve dış mihrakların memleketimizi parçalamak amacı ile bu konuyu alabildiğine kullandıkları hepimizce bilinen gerçeklerdir. Bu gerçekler ortada dururken, ileride memleketimizin parçalanmasına zemin hazırlayacak olan, zemin hazırlamak temayülünde bulunan bu son fıkra hükmünün tasarıda bulunması kanaatimizce son derece sakıncalıdır.

Bu nedenle bu hükmün tasarıdan çıkarılmasını ve il yönetiminin eskiden olduğu gibi İl İdaresi Kanunundaki esaslar dahilinde uygulanmasını takdirlerinize arz eder, hepinizi saygıyla selamlarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın Aydar lehte, Sayın Köran aleyhte, Sayın İğneciler lehte, Sayın Tuzcu aleyhte konuşacaklardır.

Sayın Aydar, lehde buyurun.

MEHMET AYDAR — Sayın Başkan, Danışma Meclisinin değerli üyeleri;

Türkiye'nin idarî yapısını düzenlemeye matuf maddeleri görüşürken, merkezî idarenin taşra teşkilatında, daha önce arkadaşlarımızın verdiği önergenin (Valilik sisteminin tahkim edilmesi hususundaki önergenin) Komisyonca dikkate alınması istemi gerçekten isabetlidir.

Merkezci bir yönetim anlayışı 1924, 1961 Anayasalarından kaynaklanarak gelmiş ve 1982 Anayasasında da belli ölçüde yerini almıştır. Anayasadaki ifadesinin dışında «Bölge kuruluşları» diye nitelendirdiğimiz merkezî idare yetkilerini, il idaresinin üzerinde değişik amaçla kullanan merkezî idare birimlerinin uzantısı bölge kuruluşlarına rastlamaktayız ve idare, bölge kuruluşlarını tesis bakımından âdeta zaman içerisinde yarışmıştır. Merkezî idarenin her birimi öylesine bir yarış içine girmiştir ki, önce bir genel müdürlük kuralım ve arkasından Türkiye'de 10' dan aşağı olmamak üzere bölge kuruluşları tesis edelim... Bu bölge kuruluşlarının; hizmetin verimliliği, ekonominin işlerliği ve o müessesenin, o kamu kuruluşunun kendi işlevine uygun, vatandaşa hizmet verişinin ötesinde, Devlete çok ağır malî külfetler yüklemektedir.

Bölge kuruluşlarının teşkilatlanması sırasında, her şeyden önce o kuruluşların yerleşeceği binalar, o binaların içinin düzenlenmesi ve ayrıca da bölge seviyesinde (ki, parantez açıyorum) hizmetin gerekliliğine uygun eleman istihdamı problem olmuştur.

Bunun ötesinde, demin isabetle ifade edildiği gibi, valilerin yetkisini, valilerin Devlet ve Hükümet temsilcisi olarak illerde görev yapmasını bölge teşkilatları maalesef kısıtlamıştır. O kadar kısıtlamıştır ki, merkezin planlama çerçevesinde illere taksim ettiği ödenekler, hizmetleri bölge seviyesinde aksatmıştır. Eğer, o bölgenin bulunduğu vilayet valisi, bölge müdürüyle yakından ilişki içerisindeyse, diğer illerin imkânları o il içerisinde taksim edilmiştir. Bu, sosyal adalet ilkesine, eşitlik ilkesine aykırı ve memleketin kanayan bir yarası olarak yüreklerimizi dağlamıştır.

Bu itibarla, bölge kuruluşlarının ya dengeli, düzenli bir hale getirilmesi veyahutta önerildiği gibi, Anayasa metninden çıkarılması en isabetli bir hareket olacaktır.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Aydar.

Sayın Köran, aleyhte.

MEHMET VELİD KÖRAN — Sayın Başkan, Danışma Meclisinin muhterem üyeleri;

Her konuşmakta tekrar etmek mecburiyetinde kaldığımız bir husus var : Dünü ne çabuk unuttuk... Elbette ki icap ettiği zaman, icap ettiği yerlerde kamu hizmetinin düzenli yürüyebilmesi için bölge idareleri kurulmalıdır. Geri kalmış ülkelerde bu ihtiyacı en çok duyulan bir kuruluştur.

Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla birden çok ili içine alan yetki genişliğine sahip kuruluşlar meydana getirilebilir. Bu ne demektir? İnsanca yaşamak için, haysiyetli yaşamak için, 20 nci Asrın son 15 yılının içerisindeki medenî imkânlardan müşterek istifade edebilmek için elbette ki bu gibi düzenlemeler yapılmalıdır.

Dün bu düzenlemeler Türkiye'de mevcut idi, dün müfettişi umumîlikler vardı. Bugün bunun yerine «Kamu hizmetlerinin görülmesinde» deniyor. Bu «Kamu hizmetleri» demek, aynı zamanda vatandaşın insanca yaşamasını teminat altına almak demektir. Kurtarılmış bölgeler nasıl oldu?.. Valiler arasında birlik ve tesanüt olsaydı veyahut bölgeleri bağlayan idarî mekanizma çalıştırılmış olsaydı, elbetteki kusurlu olan bir valinin veyahut herhangi bir hizbe göz kırpan bir valinin tasarrufu değil, devletin varlığının tasarrufu meydana çıkacaktı.

Güçlü devlet yaratmak istiyorsak, güçlü devlet kurmak istiyorsak, hakikaten devletin sesini vatandaşın her an içinde hissettirmek istiyorsak, bu gibi teşkilatların mevcudiyetine de inanmak zorundayız. Dünü görmek istemiyorsak, yarına umutla bakmak istiyorsak, bu maddenin yerinde kalması zarurîdir.

İkinci fıkradaki düzenlemeler evleviyetle elzemdir; onun için bir şey demiyorum. Zaten Muhterem Komisyon gerekeni söylemiştir; ama bölge düzenlemeleri, bölge valiliklerinin kurulmaları veya onun adına ne derseniz deyin, kamu hizmetlerinin görülmesinde icap ederse birden fazla ilin birleştirilmesinde bence isabet vardır, samimiyet vardır, devletin gücünün, hizmetlerinin bir an evvel vatandaşın ayağına ulaşması gerçeği vardır.

Saygılar sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Köran.

Sayın İğneciler, önergenin lehinde.

ABDULLAH ASIM İĞNECİLER — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

154 üncü maddenin son fıkrasının Tasarıdan çıkarılması öneriliyor, teklif ediliyor.

Şimdi Sayın Meclisimizin temayülü; il idaresinin kuvvetlendirilmesi, hizmetlerin de mümkün mertebe illere kaydırılması, vatandaşın işinin orada büyük çapta halledilmesi esasını lütfen kabul etmiş bulunuyorsunuz. Öyle olunca, burada Anayasa hükmü olarak önerilen fıkranın biraz daha etkisini, önemini kaybettiği anlaşılıyor. Ancak, «Bölge idareleri» dediğimiz idarelerin tamamen kaldırılması veyahutta zararlı olduğu iddia edilemez. Öyle bölge idareleri vardır ki, demin Sayın Aydar arkadaşım ifade ettiler, gerçekten çok lüzumsuz, kaynak israfı, personel israfından başka hiç bir işe yaramadığı gibi, ilin hizmetlerini de bazı yerlerde aksatıcı rol oynamıştır. Bunun teferruatına girmek istemiyorum. Ancak, öyle bölge idareleri de vardır ki, kurulması zarurîdir. Bir baraj tasavvur edelim, Devlet Su İşlerinin Keban Barajı; herhalde sadece Elazığ ilini veyahut Urfa ilini ilgilendiren bir konu değildir. Orada devamlılık arz eden, illerin, hatta yurdun menfaatı bahis konusudur. Onun bir elden tümünün organize edilmesi, kopukluğa meydan vermeden yerine getirilmesi gereklidir.

Karayolları da buna benzer köklü kuruluşlarımızdan biridir ve faydalı olduğu kanısındayım. Ancak, bunun Anayasaya getirilip, bir fıkra halinde ilavesine karşı konuşmak istiyorum. Çünkü biz bunu âdeta bölge kuruluşlarını teşvik eder gibi bir fıkra getirirsek, bundan sonra Bakanlıklar; bu kuruluşlar artık Anayasaya da girdi, onun malı oldu, biz kuruluşları çoğaltalım fikrine kapılırlar.

Yeni düzenlemelerde biliyorsunuz şimdiki idaremiz ve Hükümet pekçok kuruluşları, genel müdürlükleri kaldırdı, dolayısıyla bazı bölgeleri de kaldırdı. Onun için, asgariye indirmek temayülü vardır, hizmetin gereği de bunu icap ettirir.

Bu itibarla, bunu Anayasa maddesi olarak buraya koymak, fuzulî bölge kuruluşlarını nev'an-mâ birçeşit teşvik etmek anlamına gelir. Bunu özel kanunlarına bırakmak suretiyle kanunlarda zarurî olan ahvalde düzenlenmesi daha uygun olacaktır. Bu itibarla, maddenin bu fıkrasının çıkarılması önergesine katılıyorum. Takdirlerinize arz ederim.

Saygılarımı sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın İğneciler.

Sayın Tuzcu, önergenin aleyhinde.

ŞADAN TUZCU — Sayın Başkan, sayın üyeler; Bildiğiniz gibi, bazı hizmetler vardır ki, belli bir il sınırı içine bunları sığdırmak mümkün değildir. Sayın İğneciler biraz evvel buna bir misal vermişti. Bu hizmetler, özellikle teknik hizmetlerdir. Mesela; bu teknik hizmetler, altyapı hizmetleri ve genelde bazı yol hizmetleri gibi.

Ben, İğneciler'in verdiği misale bir tane daha ilave edeceğim. Bugün Türkiye'de bir TETEK projesi geliştiriyorlar. Bu TETEK projesi, Türkiye limanlarını transit kapılarına bağlama projesidir. Ki bunlar, çok vilayetleri boydan boya geçmektedir. Öyle ki, Türkiye'yi boydan boya katetmektedir. Bu teşkilatı, artık il kapsamı içinde bunu düşünmek imkânsızdır.

İşin diğer tarafı, 1950'de Karayolları Bölge Müdürlüğü Teşkilatı kurulmuştur, ki 1961'de bu madde 1961 Anayasasına girmiştir, 115 inci maddenin son fıkrasında ve o zamanlar hatırlarlar eski yöneticiler, «bunların kuruluşu kanunsuzdur.» diye münakaşa edildi ve ondan sonra Anayasa kapsamına alınmak ihtiyacı duyuldu. Böylece, bu hizmetleri Türkiye geneline yaydırmak imkânları görüldü.

İkinci olarak yetki genişliği; merkezî idarenin sahip olduğu yetkilerin bir kısmının bölge düzeyine aktarılmasıdır ki, bu da işlerin bir an evvel görülmesinde, daha seri görülmesinde, bürokratik engellerinden kurtarılması için de önemlidir ve elzemdir.

Demin de bahsettiğim gibi, bazı işler vardır ki, bazı teknik hizmetler makine ile görülür sayın üyeler, bu işleri görmek için tamamen spesiyal makineler gerekmektedir. Düşünün ki, Türkiye'nin her il bazında aynı şekilde teknik evsafı haiz alet ve gereçlerle donatma maddî gücü varsa, buna hepimiz katılırız; ama bu gücümüz yok. Bunun yanında, bu spesiyal alet ve gereçlere aynı zamanda her an iş bulmak imkânımız yoktur. O halde, bunların verimli çalışmasının temini yahut da daha randımanlı çalışmasının temini için, merkezî teşkilatlarda koyup ve bunu ihtiyaca göre koordine etmek gerekmektedir.

Böylelikle, eski 1961 Anayasasının 115 inci maddesinin son fıkrasında olan ve 1961 Anayasası ile kurulmuş bu gibi teşkilatlara yasal bir yön vermiş olan bu maddenin, 1982 Anayasasına da girmesinde büyük fayda vardır; yine eğer bu madde buradan çıkarılırsa, 1961'den evvel olduğu gibi, münakaşalara meydan vermiş oluruz ve bu teşkilatların kuruluşunu güçleştiririz.

Öyle zannediyorum ki, şu anda İmar ve İskân Bakanlığı da bazı hizmetlerini tabana götürebilmesi için daha hızlı, bölgelere ulaştırabilmesi için, bölge teşkilatları kurmak üzeredir. Aksi halde, bu maddeyi de buradan çıkarırsak, bu teşkilata da bu imkânı vermemiş ve bu hizmetlerini aksatmış oluruz gibi geliyor bana

Hepinize saygılar sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Tuzcu.

Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, değerli arkadaşlar;

Bu fıkra hükmüyle amaçlanan husus, valilikler üzerinde bir siyasî üst kuruluş yaratmak değildir. Fıkrada da açıkça ifade edildiği gibi amaçlar; geniş bir bölgeyi ilgilendiren kamu hizmetinin rasyonel görülmesi için, bunu gerçekleştirmek için bu fıkra konmuştur.

Bu fıkranın, «Bazı hizmetlerin genelleştirilmesini teşvik edeceği, bunların çoğalmasının sakıncalı olduğu» mütalaasına da katılamıyoruz. Şayet, idare böyle bir çoğalmaya taraftar ise, bu fıkra hükmü bulunmadan da aynı şeyi yapabilecektir; nitekim, önergenin lehinde konuşan arkadaşlarımız da, böyle hizmetlerin gerekliliğine değindiler.

Biz, bu fıkranın Anayasada yer alması gerektiği kanaatindeyiz. Biraz önce konuşan Tuzcu arkadaşımız, bu hususu belirttiler; üstünde tartışma yapılmış bir konudur. Tekrar edeyim, siyasî bir üst kuruluş yaratmak söz konusu değil; onun için önergeye katılamamaktayız.

Arz eder, saygılar sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın Başbuğ, soru mu?.. Buyurunuz.

ŞÜKRÜ BAŞBUĞ — Değişik anlamalar olduğuna göre, Komisyon bu fıkraya karşılık getirme gereğini duymaz mı Sayın Başkanım?.. Onu arz etmek istiyorum.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Buyurun Sayın Gölcüklü.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, esasen bu 3 üncü fıkra üzerinde değişiklik önergeleri vardır. Onlara henüz geçmedik; en aykırısı bu olduğu için, önce bunu müzakere ediyoruz.

O değişiklik önergelerinde, biraz sonra okunduğu zaman arkadaşlarım göreceklerdir, bu kamu hizmetlerinin görülmesi için kurulan teşkilatların valiliklerle ilişkisi söz konusu edilmektedir. O hususu da nazarı itibara almak üzere, Komisyonumuzda inceleyeceğiz, onun için bu 3 üncü fıkranın, yalnız kaldırılması konusuna değindim ilk konuşmamda.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın Göktepe, soru mu? Buyurunuz.

İBRAHİM GÖKTEPE — Sayın Başkanım, bu 3 üncü fıkrayı çıkardığımız zaman, benim kanaatime göre, bir Devlet Su İşleri, bir Karayolları ve bir Orman teşkilatının taşrada bölge idarelerini kurmaları imkânsız hale gelecektir. Acaba, Komisyon da aynı mı düşünüyor? Bu fıkrayı çıkardığımız zaman, bu bölgeleri, mesela bir Devlet Su İşleri bölgesini, Karayolları bölgesini, bir Orman İşletme bölgesini kaldırmak gerekmez mi?

Bir de Komisyondan şunu istirham ediyorum; 1961 Anayasasında bu fıkra hemen hemen aynen vardır; yalnız «belli kamu hizmetleri için» der. Bizim Komisyonumuz «belli» kelimesini çıkarmak suretiyle meseleyi biraz daha şümullü ve muğlak hale getirmiş bulunuyorlar. Acaba bu konuda ne düşünüyorlar?

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Buyurunuz Sayın Gölcüklü.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, buradaki «belli» kelimesinin hiçbir anlamı olmadığı için bu kelimeyi almadık. Çünkü, «belli» kelimesi, burada kullanıldığı şekliyle, bir sınırlama getirmiyor, bir sayım yapmıyor. Öyle olduğuna göre, «belli» kelimesi, olsa da olmasa da, gerek duyulan kamu hizmetleri için bölge kuruluşları öngörmüş demektir.

Göktepe arkadaşımızın birinci sorusuna da katılırız, nitekim biraz önce de söylemiştim; bu hükmün çıkması halinde bazı kuruluşların varlığı tehlikeye girebilir.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Buyurun Sayın Kırcalı.

SÜLEYMAN SIRRI KIRCALI — Sayın Başkan, ben de Sayın Göktepe'nin belirttiği hususu söyleyecektim. Sayın Komisyon Temsilcisinin bu açıklamasından sonra, şu hususu hatırlatmakta fayda görüyorum : «Belli» sözü çok önemlidir, «belli» sözünü buradan kaldırdığımız takdirde, Sayın Köran'ın söylemiş olduğu, eski umumî müfettişleri kurmak imkânı yaratılmış olur. Halbuki «belli kamu hizmetleri» olursa, umumî müfettişi yaratamazsınız. Belli hizmetler için; sıtma mücadelesi için, karayolları için, DSİ için ancak böyle bir teşkilat kurulabilir; o sebeple kamu hizmetleri, emniyet, asayiş için bölge teşkilatları kurulabilir. Bunu önlemek için «belli» kelimesi konmuştur evvelce. Çok önemlidir, zaten Komisyon da incelerse, aynı sonuca varır.

BAŞKAN — Bunu sual şeklinde sormuş olalım, lütfen prensibimize uyalım.

Sayın Tutum, soru.

CAHİT TUTUM — Sayın Başkanım, ben de «belli» sözcüğü ile tartışmaya girmek istiyorum.

Aslında, 1961 Anayasasının bu maddesine ilişkin tartışmalarında, bütün tartışmanın ekseni bu «belli» kelimesi üstünde toplanmıştı; Sayın Komisyon Sözcüsü belki hatırlayamadılar ama, «belli» kelimesi, Sayın Göktepe'nin sorduğu anlamda oldukça fırtına yaratmış bir kelimeydi. Yalnız, benim sorum şu Sayın Başkanım. İster «belli» densin ister denmesin, birden çok ili içine alan, yetki genişliğine sahip kuruluşlar, arkadaşlarımızın değindiği teknik nitelikteki hizmetler olmakla beraber, benim burada öğrenmek istediğim; acaba, ileride «Koordinatör valilik» gibi bir yetki genişliğine sahip bir kuruluş meydana getirebilecek midir? Bu madde buna imkân vermekte midir? Koordinatör valilikten kastım, birden çok ili içine alan, biraz evvel arkadaşlarımızın değindiği, çeşitli teknik kuruluşların az çok birbirine yakın bölgeler içinde toplanıp, o bölgeler içerisine giren illerde koordinasyonu sağlamak üzere bir valinin görevlendirilmesi gibi bir yoldur. Acaba koordinatör valiliğin kurulmasına veyahut tesisine bu madde imkân vermekte midir?..

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın Kırcalı'nın ve Sayın Tutum'un sorularına cevap rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım;

Önce, «belli» kelimesi, kamu hizmetini ilgilendiren bir sınırlama olarak düşünülmüş. Tutum arkadaşımızın söylediği hususu da gayet iyi hatırlıyorum; «belli» kelimesi üzerindeki tartışmaları; fakat biz düşündük ki, belli hiçbir şey belirtilmediğine göre bu «belli» nin burada bir değişiklik getirdiğini sanmadık. Mamafih, madde inceleneceği zaman tekrar bu «belli» kelimesinin ne getireceğini veyahut ne getirmeyeceğini düşünebiliriz.

Tutum arkadaşımızın ikinci sorusu : «Koordinatör valilikler» dediler. İsim, belki karışıklığa yer verebilir. Burada söz konusu olan, bir kamu hizmetinin, bir teknik hizmetin görülmesidir. Bunun siyasî bir yönü, «İdarî teşkilatlanmada siyasî yön» dediğimiz husus yoktur. Bununla beraber, isim karışıklığına sebep olmamak şartıyla, böyle bir hizmetin koordinatörü gerekiyor ise, buna «Koordinatör vali» demenin ne derece doğru olacağında tereddüdüm vardır. Pekâlâ, böyle bir koordinasyon teşekkülüne de bu kamu hizmetinin muhtaç olduğu hallerde, hizmetin eşgüdümünü sağlamak üzere, bir birim mevcut olabilir; ama bunun bizim bugün aldığımız anlamdaki valilikle ilgili olmadığı mütalaasındayız.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın Uyguner, soru.

M. FEVZİ UYGUNER — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

154 üncü madde, merkezî idareyi düzenleyen bir maddedir. Memleketin sosyal ve ekonomik haklarını düzenleyen bir madde değildir. Maddenin düzenlen-

mesinde, birinci fıkrada önce merkezî idarenin kuruluşu düzenlenmiştir; «...illere; iller de diğer kademeli bölümlere ayrılır.» denmektedir. Bunun son fıkrasında böyle bir düzenleme yapılması, mutlaka illerin üstünde bazı kuruluşlar meydana getirileceği hükmünü tazammun eder. Nitekim, biraz evvel bir arkadaşımızın sorusu üzerine, Sayın Komisyon Sözcüsü de bu hususta tereddütte olduğunu, ismi ne olursa olsun, bu iller üstünde bazı idarî teşkilât kurulabileceğini ifade ettiler. Onun için, şayet illerin üstünde bir merkezî idare kuruluşu meydana getirilmek istenmiyorsa; ki, ben bu kanaatte değilim; çünkü memleketimizde bugün Orman Teşkilatı, bölge başmüdürlükleri kurmuştur, işletiyor. Anayasanın hükmü olmadan da işletiyor. Devlet Su İşleri bölge teşkilatı kurmuştur, işletiyor. Anayasa hükmü olmadan da işletiyor.

Bu, merkezî idareyi düzenleyen kısımda böyle bir hükme yer verilmesi mutlaka valilikler üstünde siyasî teşkilat kurulmasına yol açacaktır ve bu şekilde bir yola uygulamada yer verecektir.

Bu bakımdan, ben Komisyona şunu sormak isterim: Mademki valilikler üstünde bir siyasî teşkilat kurmak düşüncesinde değillerdir, niçin «Ekonomik ve sosyal haklara» bunu koymadılar da, merkezî idareyi düzenleyen bir maddede bunu getirdiler?..

Onu sormak isterim, teşekkür ederim.

BAŞKAN — Müsaade ederseniz Sayın Dinçer'i de dinleyelim, ikisini beraber cevaplamak mümkün olsun.

Tekrar rica ediyorum muhterem arkadaşlarımızdan; önerge üzerinde 5 arkadaşımız söz almıştır. Bundan sonra arkadaşlarımızın hakkı, yalnız soruya mütevecciihtir. Soruyla sınırlı kalınmasını, tekrar ve hassaten rica ediyorum.

Buyurun Sayın Dinçer.

RECAİ DİNÇER — Sayın Başkanım, değerli arkadaşlarım;

Esas meselenin özü, valilerle bölge müdürlüklerinin arasındaki tutumdan ileri gelmektedir ve bunu yıllarca, bölge müdürlüklerinin iyi ve kötü taraflarını yaşadık.

Ben sorumu şöyle yöneltiyorum:

Mademki Anayasa Komisyonu böyle bir maddeyi, bölge müdürlüklerini içerisine dercedecek derecede koyduğuna göre, acaba, yıllık ve 5 yıllık planları düzenlerken, valilerin, «Bölgedeki her valinin bulunduğu ilde bu projeleri valinin başkanlığında düzenler,» konusunu da Anayasaya koymazlar mı?.. Bu şekilde belki bu problem çözülebilir.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Dinçer.

Evet, lütfen Sayın Uyguner ve Sayın Dinçer'i cevaplayalım.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım;

Biraz önce de arz ettim; burada fikrin nüvesini getiriyoruz ve bu birkaç ili içine alan teşkilatın valiliklerle olan ilişkisi, diğer önergeler sebebiyle müzakereye gelecektir. Onun için, bu hususu şimdi değinmeyi gereksiz buluyorum. Esasında, arz ettiğim gibi, değişiklik önergelerinde bu kuruluşların valiliklerle olan ilişkisinin nasıl düzenlenmesi gerektiğine dair teklifler de var.

Diğer soruya cevabımız şu olacaktır: Burada söz konusu olan, ekonomik hak değil. Burada, idarenin çalışma usulünde öngörülmüş bir teşkilatlanma söz konusu. Onun için ekonomik haklarla ilgisini görmedik ve merkezî idare maddesinde yer almasını uygun bulduk.

Tekrar edeyim; biraz önceki beyanım, bu kuruluşların valilikler üstünde bir ast-üst teşkilatı şeklinde olacağı değildir; öyle siyasî teşkilatlanmayla alakası yok. Bir hizmet görülecektir; bu hizmet birkaç ili ilgilendirmektedir. Arkadaşlarım söylediler; büyük baraj projeleri, yol projeleri vesaire gibi. Bu sebeple, bu hükmün yerinin bu madde olduğu ve valilik teşkilatıyla çatışmaz nitelikte bulunduğu kanaatındayız.

Arz eder, saygılar sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın Şenocak.

Sonra size söz vereceğim Sayın Dikmen.

İBRAHİM ŞENOCAK — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

Bu önergeye ben de şu nedenle imzamı koymuştum: «İdarenin kuruluşu» başlığı altında «Belli» veya «Muayyen» kelimesini de ihtiva etemeyen bir fıkra; doğrusu valilikler üzerinde idarî veya bir siyasî kuruluşun da kurulacağı anlamını çıkardım. O nedenle, bu önergeye ben de imza koydum.

Acaba Sayın Komisyon buraya «Belli» veya «Muayyen» kelimelerinden birini ilave etmek ve gerekçede de bunun ne manaya geldiğini açıklamak imkânına sahip midir, bunu yapabilir mi?.. Bunu sormak istiyorum.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Komisyon?..

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sahibiz efendim, yaparız efendim.

BAŞKAN — Yaparsınız. Teşekkür ederim.

Sayın Dikmen.

ALİ DİKMEN — Sayın Başkanım;

Hep aynı soru soruluyor; fakat ben bir türlü kesin bir cevabı aldığım inancında değilim. Şimdi soruya kesin olarak «Evet» veya «Hayır» şeklinde de cevap verebilirler.

Birkaç vilayeti içine alan, yani ili içerisine alan bir bölge valiliği; yani bunların üzerinde bir bölge valiliği Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisindeki bölgelere göre kurulacak mı, kurulmayacak mı?.. Kesin olarak bunun cevabını versinler bize. Üzerinde durmak istediğimiz nokta bu.

Arz ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Buyurun Sayın Komisyon.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Bu hükümle hayır efendim. Bir hizmetin görülmesi söz konusudur.

BAŞKAN — Kati olarak hayır. Teşekkür ederim.

Sayın üyeler; Sayın Uyguner, Sayın Bayazıt ve arkadaşlarının önergesi, 154 üncü maddenin son fıkrasının kaldırılmasını önermektedir. Komisyon bu önergeye bu izahatı içinde katılmadığını ifade ediyor.

Dikkate alınmasını oyluyorum: Dikkate alınmasını kabul edenler.. Kabul etmeyenler.. Dikkate alınması kabul edilmemiştir.

Sayın Tutum'un önergesine geçiyorum; Sayın Tutum «154 üncü maddenin 3 üncü fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesi.» diyorlar.

Kendisi burada yoklar, işlemden kaldırıyorum.

Sayın Öztürk'ün önergesine geçiyorum; maddenin 3 üncü fıkrasına bir cümle eklenmesi ile ilgili.

Açıklama yapmak üzere buyurun.

FAHRİ ÖZTÜRK — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

Tasarının üçüncü fıkrasında yer alan ve kamu hizmetlerinin görülmesinde uyum ve verim sağlamak amacıyla bölge düzeyinde teşkilatlanmaya imkân veren hüküm, her çeşit hizmet için bölge teşkilatı kurulmasını mümkün kılacak; çeşitli nedenlerle il genel idaresinin dışına çıkmayı amaçlayan merkezi idare kuruluşlarının bu eğilimini daha da artıracak ve böylece il sisteminin zamanla ortadan kalkması gibi, amaca ters düşen bir sonuç doğuracaktır.

Bu çelişkili durum, hangi hizmetler için bölge teşkilatı kurulacağının belirtilmemesinden, başka bir deyişle, bu hizmetler için kriter saptanmamasından ileri gelmektedir. Halen mevzuatımızda bölge teşkilatı kurulmasının şeklini ve usulünü belirleyen bir hüküm mevcut değildir.

Mevzuattaki «gereken teşkilatı kurma» ya da benzeri deyimler merkezi birimlere, ana sistemden taşma ve diledikleri teşkilatı kurma serbestisini sağlamıştır. Anayasal amaca uymayan, teknik niteliği bulunmayan ve bazılarında olduğu gibi, bir tek ili kapsayan bölgesel birimler bu imkândan yararlanarak kurulmuşlardır. İl sisteminden alabildiğince sıyrılma ve doğrudan doğruya merkeze bağlanma eğilimleri de, bu biçim teşkilatlanmada önemli bir faktör olmuştur. Bu hareket serbestisi ve psikolojik faktör, il sisteminin bir kenara itilmesi, fonksiyonel örgütlenmenin yaygın bir hal alması sonucunu doğurabilecek niteliktedir.

Bu sorunun, kamu kurum ve kuruluşlarını yeniden düzenleme çalışmaları içinde ele alınmış olduğunu memnunlukla öğrenmiş bulunuyorum. Bu çalışmalar sonucunda, umuyorum ki, teknolojideki hızlı gelişmeye paralel şekilde giderek yaygınlaşan ve önem kazanan teknik nitelikteki hizmetlerle, iş hacmi yönünden her ilde teşkilatlanmayı gerektirmeyen hizmetler için bölge teşkilatı kurulabilecektir.

Değerli arkadaşlarım, İl İdaresi Kanununun 9 uncu maddesi uyarınca, ilde Devletin ve hükümetin temsilcisi, ayrı ayrı her bakanın mümessili olan, ilde adlî ve askerî teşkilat dışında kalan bütün Devlet daire ve müesseseleri ile özel idare, belediye ve köy idarelerini ve bunlara bağlı tekmil müesseseleri teftiş ve denetlemekle görevli bulunan valilerin bu yetkileri, sonradan çıkarılan çeşitli kanunlarla zedelenmiş ve valilik müessesesi, özellikle bölge kuruluşları üzerinde adeta etkisiz ve yetkisiz bir makam haline gelmiştir.

Hepinizin bildiği gibi, İdare Hukukumuza göre yetki genişliği; tayin, terfi, teftiş, denetleme, sicil verme, disiplin cezası uygulama, satın alma, ödeme yapma gibi bazı yetkilerin merkezî idare adına taşrada onu temsil eden kişiler tarafından kullanılması anlamına gelmekte ve maddedeki düzenlemeye göre, bu yetkilerin il genel idaresine dahil kuruluşlar için valiler tarafından, bölgesel kuruluşlar için ise, bölge müdürleri tarafından kullanılması gerekmektedir.

Büyük yatırımlara girişen, geniş malî imkâna, personel kadrosuna ve makine parkına sahip bulunan bölgesel kuruluşların, yetki genişliğine sahip olmasını; tayin, satın alma, ödeme yapma gibi yetkilerin, valinin kararına ya da onayına bağlı olmaksızın bizzat bölge müdürü tarafından kullanılmasını doğal kabul etmemek mümkün değildir; ancak, biraz önce değindiğim gibi, yetki genişliği, teftiş ve denetim yetkisini de kapsamaktadır.

Bu nedenle, yasalarımızın, «Devletin ve hükümetin temsilcisi, ayrı ayrı her bakanın mümessili» diye tanımladığı valiler, bölge kuruluşları üzerinde etkin bir denetim ve gözetim yapamamaktadırlar. Bu durum, valilik müessesesinin zayıflamasıyla birlikte, zaten kıt olan kaynak ve imkânların kaybına yol açmakta, kalkınma çabasını olumsuz yönde etkilemektedir.

BAŞKAN — Sayın Öztürk toparlamanızı rica ediyorum.

FAHRİ ÖZTÜRK — Topluyorum efendim.

Bu nedenle, 75 arkadaşımla birlikte vermiş olduğumuz önerge ile «Bölgesel kuruluşlar üzerinde valilerin gözetim ve denetim yetkisinin kanunla düzenlenmesini ve bu suretle valilik müessesesinin güçlendirilmesini; valilerle bölge müdürleri arasında koordinasyon ve işbirliği sağlanmasını» önermiş bulunuyoruz.

Esasen, 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 15 inci maddesinde, «Valiler, birkaç ile şamil memuriyetlerin, kendi illerindeki işlerini gözetim ve denetimle yetkilidirler.» yolunda bir hüküm mevcuttur. Ancak, sonradan çıkan kanunlarla bu hüküm kaldırılmış ve böylece bugün işlemez hale gelmiştir.

Önergemiz kabul edildiği takdirde, valilerin bu kuruluşlar üzerindeki yetkileri, kaynağını Anayasadan alacak ve sonradan çıkarılacak kanunlarla bir daha değişmeyecektir.

Durumu takdir ve tasviplerinize arz eder, saygılar sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Öztürk.

Sayın Tuğ, önergenin lehinde konuşmak üzere buyurun efendim.

AYDIN TUĞ — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

7 değerli arkadaşımın verdiği önergeleri dinledim. Bunların çoğu bazı nüanslarla birbirine benzer nitelikte. Kanımca amaçlar bir noktada toplanıyor; burada bölgesel kuruluşlar ile vilayetler arasındaki ilişkilerde koordinasyon eksikliği, diğer bir deyimle, işbirliği noksanlığı.

Bizim buradaki amacımız, bölgesel kuruluşlara karşı olmak değil; çünkü 1960'tan sonra planlı döneme geçince bölgesel kuruluşlar kalkınma planları çerçevesinde hizmetlerin vilayetlerin dışına taşan yönü ile birleştirilmesinden meydana gelmiş kuruluşlardır. Ben şahsen, bu kuruluşların bugün de görevlerini son derece iyi yaptığına kaniyim.

Yine amacımız, birtakım subjektif kıstaslarla, onore olmak veyahut da payelerle teçhiz edilmek değil, aslında bir gerçeği vurgulamak ve biraz evvel Sayın Tutum arkadaşımın dediği gibi, müesseseyi güçlendirmek amacına yöneliktir.

Sayın Başkan ve değerli arkadaşlarım;

Bilindiği gibi, ben de bu çerçeve içinde görüşlerimi orta bir yol bularak ve Komisyona yardımcı olmak amacıyla izaha çalışacağım.

1924 Anayasasından sonra, bilindiği gibi, mülkî idare taksimatını düzenlerken, illerin ilçelere, ilçelerin nahiyelere ayrılması öngörülmüştür. 1961 Anayasası ise, bu taksimat biçimini, belki çağın getirdiği yenilikleri gözönüne alarak, yönetimde mülkî taksimatı da buna uydurmuş, ilin altındaki yönetim birimlerini saymamakta, ekonomik ve sosyal gelişmenin tabiî bir sonucu olarak mülkî yapının da genişlemesini ön görmekte ve birden çok ili içine alan çevrede iktisadî duruma, coğrafya koşullarına ve kamu hizmetinin gereklerine göre bölge idarelerinin kurulabileceğini belirtmektedir. Ancak; anılan Anayasa maddesinin kaleme alınış biçimi, bu genel gelişme doğrultusundan farklı olarak, bölge idarelerinin kurulmasını ister istemez bazı kamu kuruluşlarıyla sınırlandırmış bulunmaktadır. Mesela, İçişleri Bakanlığının taşra teşkilatı, böyle bir bölgesel kuruluş haline gelmemiştir ve getirilememiştir.

Bu durum, 10-15 bölgede örgütlenen iktisadî bölge idareleri karşısında, Devletin ve hükümetin taşrada en büyük temsilcisi olan valiyi, ister istemez etkisiz kılmaktadır. Buna rağmen, yine hepinizin bildiği gibi, İller İdaresi Kanununa göre, illerin başı ve Devletin oradaki temsilcisi de validir.

Değerli arkadaşlarım; yönetimin en önemli işlevi, ekonominin düzgün işleyişini ve gidişini sağlamaktır. Çağdaş yönetim artık budur ve bundan böyle de bu olacaktır kanımca. Bu bakımdan, örneğin; bölgesel düzeyde örgütlenen çeşitli kuruluşları da mülkî idare sisteminin denetimi altına alabilmek için idarî bölgelerin oluşturularak tek düzenleşmesi gerekir kanımca ve bu iş bugüne kadar maalesef yapılamamıştır. Bu amaçla, iki temel model üzerinde akademik

açıdan durulmuş ve bunlar benimsenmiştir. Birincisi, genişletilmiş il sistemidir. Bu model, coğrafî yakınlık, ulaşım kolaylıkları türünden ortak özellikler taşıyan illerin, «Bölge» adı ile bir araya getirilmelerini, başına, bir bölge valisinin atanmasını, bölgenin kapsadığı illerin de, bugünkü ilçelere benzeyen bir statüye indirgenmelerini gerektirir. Buna, Türkiye'nin ekonomik bakımdan maalesef hazır olmadığı açıktır ve bu bir gerçektir.

İkinci sistem ise, koordinatörlük görevi yapan veyahut da «Koordinatörlük valilik» dediğimiz müessesedir, sistemdir. Bu sistem, Türkiye'nin koşullarında bir geçiş dönemi uygulaması olacağı için, daha gerçekçidir, daha anlamlıdır. Buna göre, idarî ve ekonomik kuruluşlar aynı ölçülere göre ve aynı kapsam içinde örgütlenmekte, bölge merkezi olarak seçilen ve çeşitli parametrelere göre, en gelişkin olan ilin valisi, bölge merkez valisi olarak koordinatörlük görevini üstlenmektedir. Türkiye'de 1956 yılından bu yana yapılan araştırmaların tümü, ekonomik ve idarî hayatın düzenli işleyişini sağlamak bakımından, bölge idarelerinin kurulmasını gerekli görmüşlerdir; ancak, bunun gerçekleşmesi idarî açıdan bugüne kadar sağlanamamıştır. Buna karşılık, çeşitli kuruluşlar, bölgesel örgütlenmeye yönelmişlerdir. Türkiye için, kalkınmada önemli bir faktör olan ekonomik yapı ile yönetim yapısı arasındaki kopukluğun giderilmesidir. Bu konu, bugüne kadar halledilemeyen konularımızdan bir tanesidir.

Bu önerge, taşra yönetiminin güçlenmesini, etkinliğinir artıracaktır, hizmetlerin koordinasyonunu artıracaktır, yatırımların izlenmesini ve değerlendirilmesini sağlayacaktır. Ayrıca, tek merkezden 67 ilin denetim güçlüğünü kısmen izale edecektir.

Sonuç olarak, Devletin gücünün taşrada artırılmasına yardımcı olacaktır. Bu konuda; Sayın Tutum'un ifade eettikleri gibi, yine müesseseyi güçlendirmek için getirilmiş bir önergedir. Amaç; yine birtakım sübjektif kıstaslardan uzak olarak biraz evvel de belirttiğim gibi, güçlü bir yönetim yapısını Türkkiye'de sağlayabilmektir.

Tasviplerinize saygı ile arz ederiz efendim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim efendim.

Aleyhinde, Sayın Tuzcu, buyurun efendim.

ŞADAN TUZCU — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

İlk bakışta önerge, masum bir talebi, gerçekçi bir talebi yansıtmaktadır; ama bu önerge kabul edilirse, bence, büyük hizmetlerin gürülmesinde, hele hele altyapı ve yatırım hizmetlerinin görülmesinde, büyük bürokratik engeller doğacaktır; hizmetler hem seri görülemeyecektir, hem de istenen evsafa uygun şekilde görülemeyecektir.

Biraz evvel bu fıkranın kaldırılması hakkında da görüşlerimi açıklarken, 1961 Anayasası ile ilk defa bu fıkra Anayasaya girdi. Demek ki, bir ihtiyaçtan doğdu. Bundan evvel yoktu. Bu ne idi?.. Önce bunu vurgulamak istiyorum yahut da daha doğru bir tabirle, bu bölge teşkilâtları niçin kuruldu, niye ihtiyaç görüldü, bu hizmetler görülmüyor muydu?.. Görülüyordu. Tabiî 1950'lerde bu büyüklükte görülmüyordu, o zamanın koşullarına göre görülüyordu. Ama, hizmetlerin görülebilmesine karşı engellemeler vardı, bürokratik maniler vardı. İşte, her şeyden evvel bu fıkra, Anayasaya, bu teşkilatlar kurulsun ve böylece bu hizmetler engellenmeden, gecikmeden görülebilsin diye konulmuştur.

İkinci bir husus, hizmetlerin teknik yönü ve bütünlüğü bakımından bir ili kapsamıyordu, 3-5 ili kapsıyordu. Dolayısıyle, birkaç ili koordine edebilecek bu teşkilatların kurulmasına ihtiyaç vardı ve bu nedenle de bu yasa gerekli idi.

Bundan evvelki konuşmamda da arz etmiştim, bazı hizmetler vardır ki, bu hizmetleri görebilmek için, hem spesial teknik araca, hem de kalifiye elemana ihtiyaç vardır; ama bu hizmetler her il düzeyinde her an görülmekte midir, yahut da ihtiyaç var mıdır?.. Hayır. Öyle zamanlar olur ki, bu hizmet, o ilde yalnız 15 gün görülür ve bunu görecek spesial eleman yahut da spesial araç, o ilde yalnız 15 gün çalışacaktır. O halde, o eleman tam istihdam edilmeyeceği gibi, makine de gerekli randımanda kullanılmayacaktır. O halde, ne olacaktır?.. Hem kötü bir planlama yapılmış olacaktır ve hem de genelde bütün illere bunu kapsattığımız için, hizmetler de tam manası ile görülmeyecektir. Bu gereksinmelerden dolayı bu ihtiyaç duyulmuştur. Bu bürokratik engelleri önlemek ve hizmetlerin gayeye uygun olarak ve zamanında görülebilmesi için bu kuruluşlara ihtiyaç duyulmuştur.

Sayın önerge sahiplerinin haklı olan iddialarına katılıyorum; bir kopukluk olmuştur. Belki mahallî idarelerin yönetiminde ufak - tefek aksaklıklar olmuştur; ama esası mı usule tercih edeceğiz, usulü mü esasa tercih edeceğiz?.. Buna bir karar vermemiz gerekir. Gaye, hizmet görmek midir?.. Bunu bir kere tespit edelim sayın üyeler. Gaye hizmet görmekse, bunun haricinde bir şekilde hizmet görmemize imkân yok.

Şimdi düşünelim; Karayolları bölge müdürlüğünde herhangi bir bölge müdürü 10 vilayette iş görmektedir ve 10 vilayette 10 tane vali var. Bu 10 valinin, önerge gereğince, hangisinin gözetimi ve denetimi altına girecektir bu bölge müdürü?.. Merak ettim, hangisine sokalım?.. Kendi bulunduğu ilde ise, o ile yalnız hizmet götürmüyor ki, 10 ile hizmet götürüyor ve üstelik, hadi 10 valinin de gözetimi ve denetimi altına koyduk, bunun Genel Müdürlüğü var, Bakanlığı var... İnsaf edelim sayın üyeler; hani bir tiyatro eseri var, Sayın Başkan bağışlasınlar lütfen, onu da geçecek; 7 yi de gecek, 15 olacak... Bağışlayın sayın üyeler.

Çok teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Tuzcu.

Buyurun Sayın Parlak, önergenin lehinde.

EVLİYA PARLAK — Sayın Başkan, Danışma Meclisinin değerli üyeleri.

Anayasa Tasarımızın 154 üncü maddesinin üçüncü fıkrasıyla ilgili olarak verilen önergeye benzer amaçta bir önergeyi de ayrıca bendeniz Başkanlığa vermiştim. Benim önergem de aynı anlamda olup, şu cümlenin eklenmesini istemekteyim : «Ancak, bu kuruluşlar üzerinde valilerin kendi illeri dahilindeki denetim ve gözetim yetkileri saklıdır.»

Sayın Tuzcu arkadaşımızın dediği gibi, bu madde veya bu fıkra, 1961 Anayasasında ilk defa yer alan bir fıkradır. Ancak, geçen 20 yıllık süre içerisinde çok kıymetli hizmetler veren bölge kuruluşlarının, valilikler içerisindeki durumunun valilerle olan diyaloglarının pek sağlıklı olmadığını, madde gerekçesinde de Büyük Komisyonumuz ifade etmiştir.

Şimdi biz deriz ki; bu fıkraya eklenecek böyle bir cümle ile bugüne kadar valilerle bölge kuruluşları arasındaki hizmet aksamasına neden olan bağlantısızlığı sağlıklı bir şekilde Anayasa güvencesi altına alalım ve hizmetler daha verimli şekilde yürütülsün.

Geçmişte bölge kuruluşları; bölge müdürleri olsun, illere dağılan dört, beş vilayet içerisindeki diğer şube şeflikleri veya baş mühendislikleri olsun, adeta kendilerini birer özerk kuruluş, direkt Bakanlığa bağlı, valilerin denetim ve gözetimi dışında kabul etmişlerdir. Hatta öyle bölge müdürleri görülmüştür ki, ilin valisi makam kapısını açıncaya kadar masasından kıpırdama ihtiyacı hissetmemiştir. Buna benzer baş mühendislikleri ve şube şefliklerini de, maalesef, özellikle taşrada çalışan bir arkadaşınız ve bunları görmüş olan bir kişi olarak burada ifade etmek istiyorum.

Ben, bu ilişkilerin bu düzeyde yürütülmesinde Devlete verilen zararı birkaç örnekle arz etmek istiyorum.

Kalkınma durumumuzu planlamaya bağladığımızdan bu yana, hükümetin emridir, Devlet Planlama Teşkilatının koyduğu kıstaslar dahilinde yılda en az dört ayda bir, yani üç defa illerde yatırımlarla ilgili il koordinasyon kurulları toplanır. Bu koordinasyon kurullarına, bizzat o bölgede, o ilde hizmeti bulunan bölge kuruluşlarının en yetkili kişisinin de katılması, Başbakanlığın emri gereği olarak istenilmiş olmasına rağmen, altı sene içinde katıldığım birçok sayıda bu toplantıların büyük çoğunluğuna, maalesef, özellikle görev yaptığım ilde, bağlı bulunan bölge müdürlerinin % 99'u katılma ihtiyacı hissetmemiştir. Valilerin ısrarlarına rağmen, yazılı davetlerine rağmen; yetkili değil, dördüncü, beşinci derecede, adeta bir memur göndermişlerdir veya hiç göndermemişlerdir. Bu tutum içerisinde kalkınmanın planlı, sağlıklı, koordineli yürütülmesi mümkün olamamıştır.

Bir başka örnek vereciğim. İl dahilindeki Karayolları şube şefliğini ele alalım. Şube şefi, adeta kendini bağımsız, özerk, valiyi tanımaz tutumlar içerisine girmiştir. Sağlık müdürlüğünün hizmet görmesi gereken ambulansının, mevcut olan imkânlar içerisinde yalnız o atölyede tamiri mümkün iken, bir ilin valisinin emriyle gönderildiği halde, şube şefi, «Karayolları bölge müdüründen emir gelmedikçe, ben bu araca baktırmam.» diyebilmiştir.

Yine, kış ortasında salgın hastalık çıkan köyde, YSE ile birlikte Karayollarının dozeri ve greyderinin de köy yolunu açması, vali tarafından emredildiği halde, aynı nitelikte bir cevapla vali karşılaşabilmiştir.

Şimdi, bütün bunların tetkikinde şu gerekçe ortaya çıkmıştır : Anayasada yer alan; ki bu fıkrayla, eski durumuyla yer alan bölgesel kuruluşlar üzerinde valilerin il idaresindeki yetkileri geçerli değildir, varsayımı ile hareket edildiği için, maalesef arzu edilen netice alınamamıştır.

Şimdi, biz diyoruz ki, bu aksaklıkları giderici, gerçekten bölgesel kuruluşların daha düzenli, koordineli, illeri dahilindeki valilerin bu kuruluşlar üzerinde; nasıl diğer kurumlar üzerinde yetkili ise, yetkilerini kullanmalarına imkân tanıyan bir cümle ekleyelim. Bu şekilde Devleti güçlü kılabiliriz, hükümetleri güçlü kılabiliriz.

Bizim Anayasamızın temel felsefesi, güçlü Devleti oluşturmaktır. Devletin, illerdeki yegâne temsilcisi valilerdir. Her Bakanlığın sorumlu ve yetkili temsilcisi valilerdir. O halde, bölgesel kuruluşlar üzerindeki yetkisi de, elbette ki diğer kuruluşlar gibi, aynı düzeyde olmalıdır. Hiçbir zaman; Sayın Tuzcu arkadaşımızın dediği gibi, eğer valilerin yetkisine bu bölgelerin denetimi de verilirse, hizmet aksamaz, bilakis daha kontrollü, daha sağlıklı denetim sağlanır. Çünkü, bir bölge müdürü beş vilayetin değişik il ve ilçe merkezlerinde bulunan veya şantiyelerinde bulunan ayrı ayrı ekiplerini denetleyemez, denetlemesi de mümkün değildir, maddeten de mümkün değildir; ama her vali, kendi ili dahilindeki bölgesel kuruluşların üzerinde yeterli bir denetim sağlayabilir.

Bunu arz etmek istiyorum. Bu önergenin dikkate alınmasını, çok yararlı olacağı kanısıyla saygılarımla arz ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Buyurun Sayın Onmuş, aleyhte.

R. ADLİ ONMUŞ — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

15 yıl bölge müdürlüğü yapmış bir arkadaşınızım. Burada dile getirilen hususların birçoğu pek hakikate uymuyor. Hiçbir vali, bölge müdürüyle bu şekilde muhatap olmamıştır. Aramızda Vefik Bey yoklar; dört sene beraber hizmet ettik, dostluğumuz hâlâ devam eder, hürmetimiz hâlâ devam eder. Bir bölge müdürü, ilin mutlak hâkimi olan valiye niçin bu şekilde davransın? Eğer bir toplantıya üçüncü, beşinci sınıf bir eleman geliyorsa ve vali de onu huzuruna alıyorsa, suç, o validedir, o bölge müdüründe değildir. Demek ki vali, kendi görevini ve yetkisini bilmiyordur. Nasıl olur, bölge müdürünün gelmesi gereken bir toplantıya, yedinci sınıf, yetkisiz bir eleman gelir, vali bey de onu huzuruna alır, o toplantıda dinler ve neticeye varır?.. Bu, mümkün değil. Mümkünse, olmuşsa, o suçu bölge müdüründe aramamak gerekir, o suçu valide aramak gerekir. O halde, sadece bölgelerde suçu aramak doğru değil. Demek ki, yetenekli, iyi vali tayininde de zorluk çekiyoruz.

Buna meslek hayatımızın birçok zamanında da şahit olduk. Hem bizden bilgi istendiği zaman, rahatlıkla bilgileri veriyoruz; fakat sayın valilerimiz nedense eskiden beri bölgelerin hep aleyhlerinde olmuşlardır : «İl kuruluşları şeklinde gelsin» demişlerdir. Doğrudur. Cumhuriyetin ilk ilan edildiği zamanlar, nihayet idareler, teşkilatlar beşi, onu geçmiyordu; Nüfus İdaresi, Posta İdaresi, Nafıa Dairesi gibi. Bunlar da zaten bir il içerisinde hizmet görenlerdi, valiler de herhalde on tane daireye hükmedecek yetenekli insanlardı; ama bilhassa 1950'den sonra hizmetler gelişti, büyüdü, bölgesel nitelik aldı, havza niteliği aldı. Bir havza içerisinde hizmet gören bir teşkilatın hangi valiye hitap edeceği belli değil.

Aslında biz burada, Anayasayı mı müzakere ediyoruz, iller idaresini mi düzenliyoruz; ben şahsen anlayamadım. Son hazırlanan İller İdaresi Kanununda bu hükümlere yer verilmiş, İçişleri Bakanlığı da bölgesel kuruluşların olduğuna inanmış ve «koordinatör vali» ismi altında, biraz evvel arkadaşlarımızın ifade ettiği şeyleri buraya getirmişler. O koordinatör valileri, yılın muayyen zamanlarında bölge müdürleriyle beraber bir araya gelecekler, yıllık yatırım programlarını gözden geçirecekler, aksayan hususları tespit edecekler, ondan sonra bunu elbette ki o ilin valileri birer, birer izleyecekler; bu, onların en tabiî hakları ve görevleridir.

Teknik bir konuda, her valinin o derece yeterli olduğuna inanmak biraz zordur ve teknik bölgelerin, (ki, ben hep idarî bölge müdürlüklerini düşünmüyorum, bu teknik hizmet götüren dairelerin bölge müdürlüklerini düşünüyorum) zamanla, mesaiyle de bir ilgileri yoktur; saat 4'te hizmete giderler, saat 12'de hizmetten dönerler; hükümet binası daha açılmamışken onlar görevden dönüyorlardır. Çünkü, görevleri icabı bunu yaparlar. Bir yerde makine arızalanmıştır, gece haber gelir, atlar arabasına gider, o işi düzelttirir, bir aksaklık varsa halleder, düzenler. Ondan sonra o, dairesine imza atmak üzere gelirken hükümet binaları yeni açılmaya başlamıştır. Yani, bu kadar aleyhte olmanın faydası yoktur; ama bu düzenleme yapılmalı mı?.. Doğrudur; lüzumsuz bölge müdürlükleri yok mu? Vardır, Elbette bunlar yeniden ele alınacak, düzenlenecektir.

Yalnız, bütün bölgeleri böyle işe yaramaz, itaatkâr olmayan, asi, kendi bildiğini yapan bölgeler olarak da düşünmek doğru değildir.

Hürmetle arz ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Onmuş.

FAHRİ ÖZTÜRK — Sayın Başkan, ifademle alakalı bir açıklama gereğini duydum; çünkü yanlış bilgi verildi Genel Kurula. Müsaade ederseniz söz istiyorum.

BAŞKAN — Efendim sizin ifadenizle mi alakalı?.... Sayın Öztürk, direkt olarak sizin ifadenizle

ilgili ise Tüzük bu imkânı verir; ama direkt olarak sizin ifadenizle ilgili değilse, bu imkâna sahip değiliz. Usulümüzü biliyorsunuz.

FAHRİ ÖZTÜRK — Genel olarak benim ifademle ilgili olduğu için açıklama yapmak istiyorum efendim. Koordinatör valiliklerden bahsedildi.

BAŞKAN — Efendim lütfen ayağa kalkarak konuşunuz ve lütfen şunu rica ediyorum : Açıklama hakkı, yalnız kendisine atıf yapılan kimseye aittir. Sizin ifadenize müteveccih bir açıklama ise, buyurun efendim.

FAHRİ ÖZTÜRK — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

Sayın Onmuş, «Koordinatör valilik» sisteminin İçişleri Bakanlığında bilgunlaştığına; benim sözlerimin hilafına olarak ve gündeme geldiğini ifade ettiler. İçişleri Bakanlığında bu konuda en ufak bir çalışma yoktur; Sayın Genel Kurulun bilgilerine sunuyorum.

Ayrıca, dedi ki, «Böyle bir şeyin getirilmesi mümkün değildir. Biz yeni şey getirmiyoruz, İl İdaresi Kanununun, 1940 yılında yürürlüğe giren İl İdaresi Kanununun 15 inci maddesini okuyorum : «Valiler, birkaç ile şamil memuriyetlerin kendi illerindeki işlerini gözetim ve denetimle yetkilidirler.» 40 yıl önceki hükmü tekrar getirmek istiyoruz. Oysa, Anayasaya koyduğumuz takdirde, diğer kanunlar bundan sonra bunu kaldırmayacak.

Arz eder saygılar sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Öztürk.

Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

MEHMET AYDAR — Sayın Başkan, müsaade ederseniz usule ilişkin bir hususu tavzih edeceğim.

BAŞKAN — Buyurun Sayın Aydar.

MEHMET AYDAR — Sayın Onmuş, demin «koordinatör valiliklerin ihdas edileceği» hususunda kesin bir ifade kullandılar. Sayın Dikmen, özellikle Komisyona bir soru yöneltti, «Evet veya hayır» şeklinde cevap istedi. Sayın Komisyon Sözcüsü «Bölge koordinatör valiliklerinin kesinlikle bu fıkra ile söz konusu edilmediğini» ifade ettiler. Zabıtlarda bir yanlışlık olmaması açısından, bunu, usul açısından tekrar söylüyorum; tavzihte ve zapta geçirmekte zaruret gördüm.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Sayın Komisyon?..

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, biz, hükmün izahı sadedinde, amacı sadedinde bunu söyledik. Hükümette yapılmakta olan çalışmalar hakkında bilgimiz yoktur. Onun için bu konuda Komisyonumuz daha fazla bilgi sunmaya muktedir değildir.

Teşekkür ederim efendim.

BAŞKAN — Yalnız, şunu rica ediyorum; 2 önerge var, 2 önerge ile alakalı Komisyon görüşünü rica ediyorum, 2 önerge aynı mahiyette; Sayın Öztürk'ün ve Sayın Parlak'ın.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Evet efendim, 76 arkadaşımızın imzaladığı önergenin ikisi de aynı anlamdadır. Dikkate alınması hususunu Genel Kurulun takdirine bırakıyoruz. Nasıl olsa 2 nci maddenin yeniden düzenlenmesi söz konusudur; onu aldık, dikkate alırız efendim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim, Komisyon önergelerin dikkate alınacağını ifade ediyor.

Oyunuza sunuyorum...

ŞADAN TUZCU — Bir saniye Sayın Başkan, önergenin dikkate alınmasını Genel Kurula bırakıyor. Çok özür dilerim yanlış anlamadımsa, öyle söylemişti Sayın Sözcü.

BAŞKAN — Efendim, lütfen cümlenizi bir daha sarih olarak ifade edin.

İki cümle kullandılar Sayın Tuzcu, iki cümle kullandılar. Bunlardan bir tanesi; Genel Kurula bırakıyor, dikkate alınmasını.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Evet efendim, dikkate alınması hususunu Genel Kurulun takdirine bırakıyoruz.

BAŞKAN — Her iki önergenin dikkate alınmasını Genel Kurulun takdirine bırakıyorlar.

Bu itibarla her ikisinin dikkate alınmasını oylarınıza sunuyorum; bundan başka oylanacak bir cihet yok.

Dikkate alınmasını kabul edenler... Kabul etmeyenler... Dikkate alınması kabul edilmiştir.

Böylece 154 üncü madde, dikkate alınan önergelerle birlikte Komisyona verilmiştir.

155 inci maddeyi okutuyorum :

2. Mahallî idareler

MADDE 155. — Mahallî idareler, il, belediye veya köy halkının ortak mahallî ihtiyaçlarını karşılayan ve genel karar organları halk tarafından seçilen, kamu tüzelkişileridir.

Mahallî idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak, kanunla düzenlenir.

Kanun, büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir.

Mahallî idarelerin seçimleri, bu Anayasanın yetmişaltıncı maddesindeki esaslara göre beş yılda bir yapılır.

Mahallî idarelerin seçilmiş organlarının, organlık sıfatını kazanmalarına ilişkin itirazların çözümü ve kaybetmeleri konusundaki denetim, yargı yolu ile olur. Ancak, göreviyle ilgili bir suç sebebiyle, hakkında soruşturma veya kovuşturma açılan mahallî idare organları veya bu organların üyelerini, İçişleri Bakanı, geçici bir tedbir olarak, kesin hükme kadar, görevden alıkoyabilir.

Mahallî idare hizmetlerinin görülmesi amacıyla, bu idareler arasında mecburî veya ihtiyarî birlikler kurulması, kanunla düzenlenir.

Devlet, mahallî idareler üzerinde, görevde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve mahallî ihtiyaçların gereği gibi karşılanması amacıyla, kanunda belirtilen usul ve esaslar dairesinde, denetim yetkisine sahiptir.

BAŞKAN — Bu maddeyle ilgili 15 önerge var okutuyorum :

Yüksek Başkanlığa

Görüşülmekte olan tasarının 155 inci maddesinin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Saygılarımla.

Cahit TUTUM

«Madde 155. — Mahallî idareler, il, belediye veya köy halkının ortak mahallî ihtiyaçlarını karşılayan ve genel karar organları halk tarafından seçilen kamu tüzelkişileridir.

Mahallî idarelerin kuruluşları, görev ve yetkileri, kendi aralarında birlik kurmaları, malî yönetimleri, merkezî idare ile olan ilişkileri ve denetlenmeleri yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir.

Kanun büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir.

Mahallî idare seçimleri, kanunda belirtilen zamanlarda 76 ncı maddedeki esaslara göre yapılır.

Mahallî idarelerin seçilmiş organlarının organlık sıfatlarını kazanma ve kaybetmeleri konusundaki denetim yargı yolu ile olur.

Mahallî idarelere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır.»

Danışma Meclisi Başkanlığına

Anayasa Tasarısının 155 inci maddesinin 1 inci ve 2 nci fıkralarının aşağıdaki şekilde düzenlenmesine müsaadelerinizi saygılarımla arz ederim.

Mehmet AKDEMİR Mahmut AKKILIÇ

«Madde 155. — Mahallî idareler, il, ilçe ve köy halkının ortak mahallî ihtiyaçlarını karşılayan ve genel karar organları halk tarafından seçilen, kamu tüzelkişilerdir.

Mahallî idarelerin kuruluş, görev ve yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak, kanunla düzenlenir.»

Danışma Meclisi Başkanlığına

Anayasa tasarısının 155 inci maddesinin birinci fıkrasının aşağıdaki şekilde düzenlenerek, il özel idarelerinin, mahallî idare birimi olmaktan çıkarılmasını arz ederim.

«Madde 155. — Mahallî idareler, belediye veya köy halkının ortak mahallî kamu ihtiyaçlarını karşılayan, icra organları merkezî idare tarafından atanan, genel karar organları halk tarafından seçilen, kamu tüzelkişileridir.»

Mehmet AYDAR

Sayın Başkanlığa

Anayasa Tasarısının, «Mahallî İdareler»'le ilgili 155 inci maddesinin ikinci fıkrasına aşağıdaki cümlenin eklenmesini arz ve teklif ederiz.

«Bu idarelere, görevleriyle orantılı gelir kaynakları sağlanır.»

Şerafettin YARKIN Fahri ÖZTÜRK

Sayın Başkanlığa

Anayasa tasarısının 155 inci maddesinin 4 üncü fıkrasında belirtilen mahallî idareler seçim döneminin (beş) yıldan (4) yıla düşürülmesini arz ve teklif ederiz.

Saygılarımızla.

Necip BİLGE Lütfullah TOSYALI

Muhsin Zekâi BAYER Akif ERGİNAY

Sayın Başkanlığa

Anayasa Tasarısının 155 inci maddesinin beşinci fıkrasındaki üçüncü cümlenin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini saygı ile arz ederiz.

A. Asım İĞNECİLER Mehmet KANAT

Salih İNAL Yılmaz ÖZMAN

Madde 155. — Beşinci fıkranın ikinci cümlesinden sonra «ancak» kelimesi ile başlayan üçüncü cümledeki «İçişleri Bakanı» ibaresinin çıkarılarak «Kanunun gösterdiği merciler tarafından» ibaresinin eklenmesini.

Danışma Meclisi Başkanlığına

Anayasa Tasarısının 155 inci maddesinin beşinci fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

«Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görev kapsamına giren suçlarla, görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlardan dolayı haklarında soruşturma ve kovuşturma açılan mahallî idare organlarının veya bu organların üyelerinin idarece geçici olarak görevden uzaklaştırılması usul ve esasları kanunla düzenlenir.»

Fahri ÖZTÜRK	Eşref AKINCI
Necdet ÖZDOĞAN	Bahtiyar UZUNOĞLU
Hilmi SABUNCU	Azmi ERYILMAZ
Erdoğan BAYIK	İbrahim GÖKTEPE
Mahmut Nedim BİLGİÇ	İsa VARDAL
İsmail Hakkı DEMİREL	Abdülbaki CEBECİ
Yavuz ALTOP	Yılmaz ÖZMAN
Atalay PEKÖZ	Mehmet KANAT
Recai DİNÇER	Salih İNAL
M. Velid KÖRAN	Rahmi KARAHASANOĞLU
Muzaffer SAĞIŞMAN	Bekir Sami DAÇE
Halil EVLİYA	Turhan GÜVEN
Halit ZARBUN	Zeki ÖZKAYA
Osman YAVUZ	Nazmi ÖNDER
Abdurrahman YILMAZ	Avni MÜFTÜOĞLU
A. Asım İĞNECİLER	Zeki YILDIRIM
Talât SARAÇOĞLU	Ayhan FIRAT
Fuat YILMAZ	Abbas GÖKÇE
Şerafettin YARKIN	Namık Kemal YOLGA

Danışma Meclisi Başkanlığına

Görüşülmekte olan Anayasa Tasarısının «Mahallî idareler» kenar başlığını taşıyan 155 inci maddesinin 5 inci fıkrasının ülkemizin özellikleri muvacehesinde illerde doğması pek muhtemel mahzurları önlemek amacıyla, aşağıdaki gibi düzenlenmesini arz ve teklif ederim.

Saygılarımla.

Ali Mazhar HAZNEDAR

Madde 155. — (Yeni 5 inci fıkra)

«Mahalli idarelerin seçilmiş organlarının, organlık sıfatını kazanmaları, kaybetmeleri konularındaki denetim ile görevleri ile ilgili bir suç sebebiyle haklarında yapılan soruşturma ve kovuşturmanın selameti bakımından mahallî idare organları ve bu organların üyelerinin geçici olarak görevden uzaklaştırılmaları ancak yargı yolu ile olur.»

Sayın Başkanlığa

Görüşülmekte olan Anayasa tasarısının 155 inci maddesinin beşinci fıkrasının son cümlesinin madde metninden çıkarılmasını arz ederim.

Kamer GENÇ

Yüksek Başkanlığa

Mahallî idareleri düzenleyen 155 inci maddenin 5 inci fıkrasının madde metninden çıkarılmasını arz ve teklif ederim.

Azmi ERYILMAZ

Yüksek Başkanlığa

Görüşülmekte olan Anayasa Tasarısının 155 inci maddesinin 6 ncı fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

«Mahallî idareler, sınırları içinde bulundukları ilin veya ilçenin en büyük mülkiye amirinin denetimine tabidir.»

Fevzi UYGUNER	Rıfat BAYAZIT
Bekir Sami DAÇE	Turgut KUNTER
Adnan OREL	

Yüksek Başkanlığa

Görüşülmekte olan Anayasa Tasarısının 155 inci maddesinin 7 nci fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

«Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bölünmez bütünlüğü ve toplumun güven ve huzurunun tehlike altına girmesi hallerinde, Millî Güvenlik Kurulunun kararı ile Bakanlar Kurulunca mahallî idarelerin organları feshedilebilir. Feshedilen mahallî idareler yeni seçim yapılıncaya kadar mahallin en büyük mülkiye amiri tarafından yönetilir.»

Rıfat BAYAZIT	Fevzi UYGUNER
Bekir Sami DAÇE	Turgut KUNTER

Danışma Meclisi Başkanlığına

Görüşülmekte olan Anayasa tasarısının «Mahallî idareler» kenar başlığını taşıyan 155 inci maddesinin 6 ncı fıkrasından sonra 7 nci fıkra olarak aşağıdaki metnin ilavesini arz ve teklif ederim.

Saygılarımla.

Ali Mazhar HAZNEDAR

Madde 155. — (7 nci fıkra olarak)

«Mahallî idarelere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır.»

Sayın Başkanlığa

Anayasa Tasarısının 155 inci maddesinin 5 inci fıkrasında köy ihtiyar heyeti üyelerinin dahi görevden alıkonmaları İçişleri Bakanlığına verilmiştir. Bu yetkinin, il belediye başkanları ile köy ihtiyar heyeti üyeleri arasındaki çeşitli organlara göre Bakan-

lık, Valilik, İl İdare Kurulları, Kaymakamlıklara verilmesi mümkün olduğundan; bu fıkranın son cümlesinin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

Saygılarımızla.

Lütfullah TOSYALI Zeki ÖZKAYA

«Ancak, göreviyle ilgili bir suç sebebiyle, hakkında soruşturma ve kovuşturma açılan mahallî idare organları veya bu organların üyelerinin, geçici bir tedbir olarak, kesin hükme kadar, görevden nasıl alıkonulabilecekleri kanunla düzenlenir.»

Yüksek Başkanlığa

Görüşülmekte olan Anayasa Tasarısının 155 inci maddesine aşağıdaki fıkranın eklenmesini arz ve teklif ederiz.

8 inci fıkra :

«Kanun, yönetimleri büyük önem kazanan veya nüfus bakımından geniş halk topluluğuna hizmet veren mahallî idarelerin başkan ve başkan yardımcıları ile yönetim organlarının Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile atanmalarını ve aynı usulle görevlerine son verilmesini öngörebilir.»

Rıfat BAYAZIT Fevzi UYGUNER

Turgut KUNTER

BAŞKAN — Sayın Akkılıç'ın önergesi talebi üzerine geri verilmiştir.

LÜTFULLAH TOSYALI — Sayın Başkan, biz de Sayın Bilge, Sayın Erginay ve Sayın Bayer'le birlikte verdiğimiz önergeyi geri alıyoruz.

BAŞKAN — Peki efendim.

Sayın Tutum'un 155 inci maddenin yeniden düzenlenmesine ilişkin önergesiyle Sayın Aydar'ın birinci fıkranın deiştirilmesine mütedair önergesi aynı mahiyettedir; birlikte müzakereye alıyorum.

Sayın Tutum, bir açıklama yapacak mısınız?

CAHİT TUTUM — Evet Sayın Başkan.

BAŞKAN — Buyurunuz efendim. Akabinde size söz vereceğim Sayın Aydar.

CAHİT TUTUM — Sayın Başkan, değerli üyeler;

Mahallî idarelerin genel ilkelerini ve bu idarelerin bağlı olacağı genel esasları düzenleyen 155 inci madde aslında 1961 Anayasasındaki düzenlemeden çok farklı değil. Sayın Komisyonumuzun getirdiği düzenlemede birkaç ufak ekleme yapılmıştır; bunun dışında 1961 Anayasasındaki temel espri muhafaza edilmeye çalışılmıştır. Ancak önemli bir ayrılık benim kanımca, mahallî idare organları ve bu organların üyeleriyle ilgili ihtiyatî tedbir niteliğinde İçişleri Bakanına görevden alıkoyma yetkisi veren hükümdür. Bunun dışında maddeler arasında sadece kelimeler yer değiştirmiş, fazlaca önemli bir değişiklik yoktur.

Benim getirdiğim önergede, 1982 Tasarısından farklı olarak şu hükümler yer almaktadır: «Mahallî idarelerin kuruluşları, görev ve yetkileri, kendi aralarında birlik kurmaları...» buraya kadar hemen hemen aynıdır. «malî yönetimleri» ilave ediyorum bir de «merkezî idareyle olan ilişkileri» diye bir ibare ekliyorum ve «denetlenmeleri...» Hepsini bir fıkra halinde toplamaya çalıştım; ama benim yaptığım asıl önemli değişiklik, Sayın Komisyonun getirdiği ihtiyatî tedbir niteliğindeki fıkrayla ilgilidir. Bu fıkrayı bütünüyle çıkarmanın doğru olacağını düşündüm.

Aslında mahallî idarelere bakış açımızla çok yakından ilgili : Mahallî idareleri devlet dışı organlar olarak görmeye kalkarsanız, kuşkusuz ona göre bir düzenleme getirirsiniz; ama merkezî idareyi tamamlayan ve idarenin genelliği ve bütünlüğü ilkesi çerçevesinde birbirini bütünleyen bir idarenin idare parçası olarak düşünecek olursanız, o zaman sadece merkezî idareyle ilişkileri vesayet denetimiyle sınırlı kalır. Vesayet denetimi de hiyerarşik denetim değildir. Halbuki bu 1982 Tasarısı tam bir hiyerarşik denetimi andıran ihtiyatî tedbirler vermektedir, ihtiyatî tedbir niteliğinde yetkiler vermektedir.

Şimdi üzerinde durduğum nokta, «mahallî idarelerin göreviyle ilgili bir suç sebebiyle hakkında soruşturma ve kovuşturma açılan mahallî idare organları veya bu organların üyeleri...»

Şimdi düşünüyorum, mahallî idarelerin seçilmiş organlarının organlık sıfatının kaybedilmesi yargı yoluyla oluyor. Aslında ihtiyatî tedbir niteliğinde bu hüküm de, kesin hükme kadar olduğu için, yine yargı denetimi çerçevesinde. Yalnız bu ihtiyatî tedbirin halihazırda niçin konduğunu anlamak güç. Çünkü bugünkü mevzuatımızda bu ihtiyatî tedbirin İçişleri Bakanlığı tarafından kullanılması mümkün ve herhangi bir ihtilaf da olmadığını sanıyorum. Belediye reislerini alalım; belediye başkanları hakkında eğer göreviyle ilgili bir kovuşturma açılmışsa, ihtiyatî tedbir niteliğinde, pekala İçişleri Bakanlığı onu işten el çektirebilir.

Danıştayın en son içtihadını okuyorum : «Davacı, mahkeme kararı olmaksızın görevden uzaklaştırılmasının, Anayasanın 116 ncı hükmüne aykırı olduğundan bahisle dava konusu işlemin iptalini istemekteyse de, Anayasanın sözü edilen maddesinin, 116 ncı maddesinin üçüncü fıkrası mahallî idarelerin seçilmiş organlarının organlık sıfatını kazanmaları ve

kaybetmeleri hususundaki denetimin ancak yargı yoluyla olacağını hükme bağlamış olup, tedbir niteliğinde olan görevden uzaklaştırma işleminin tesisinden önce böyle bir yargı kararına gerek görülmediği cihetle, adı geçenin iddiasının hukukî dayanağı bulunmamaktadır.»

Belediye meclisi üyelerinin görevleriyle ilgili nasıl bir suç işleyeceklerini anlayamadım. Belediye meclisinin üyeleri münferit olarak görev yapmazlar; kolektif bir grubun üyesidirler, sadece parmak kaldırırlar. Görevsel bir suçu ancak kolektif işlerler. Eğer kolektif bir suç işlerlerse, bunun müeyyidesi de yasalarda bellidir. Eğer belediye meclis üyeleri belediye başkanıyla birlikte şu dört türlü kusur veya suçu işlerlerse belediye meclisi feshedilir: Bunun bir tanesi siyasî meseleleri müzakere eder veya siyasî temennilerde bulunursa. Diğeri, görevlerini yerine getirmezse. Diğerlerini saymıyorum. İçişleri Bakanı bildirisi üzerine Danıştay kararıyla fesholuyor ve İçişleri Bakanı lüzum gördüğü takdirde karar verilinceye kadar meclisin toplantılarının da tehirini isteyebiliyor ve bu kararın da belli bir süre içinde alınması mecburiyeti getiriliyor.

Bunun dışında, Anayasada bu şekilde bir ihtiyatî tedbirin konulmasına gerek olmaması gerekir. Sonra «görevden alıkoyma» diye yeni bir hukukî terim ihdas ediliyor. İşten el çektirme var, görevden uzaklaştırma var terim olarak; şimdi bir de görevden alıkoyma... Aslında mahallî idarelerin büyük ölçüde yerinden yönetim kuruluşları olarak demokratik yönetimin aşağı yukarı en önemli çekirdekleri olan mahallî idareleri bu şekilde Anayasada fuzulî olarak, haşiv olarak konacak bir hükümle aşırı bir otorite altında tutma eğilimine katılmıyorum.

Bu nedenle maddenin bütününü kaleme alan bir önerge vermiş bulunuyorum. Bu önergede bir de mahallî idarelere görevleriyle orantılı gelir kaynaklarının sağlanmasını da bir anayasal direktif olarak metinde yer almasını istedim.

Hepinizi saygıyla selamlarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Tutum.

Sayın Aydar, buyurun efendim.

Sayın Aydar'ın, 155 inci maddenin birinci fıkrasında yapmak istediği değişiklik, Sayın Tutum'un önergesiyle aynı mahiyettedir.

MEHMET AYDAR — Sayın Başkan, değerli üyeler;

Türk idaresini kurmaya yönelik 154 ve arkasından gelen 155 inci maddeyi görüşürken, mahallî idarelerin Türkiye'de nasıl bir karakter gösterdiğini, nasıl hizmet verdiklerini, gerçekten kendi aslî misyonlarına uygun anlamda bir fonksiyon icra edip etmediklerini burada kısaca özetlemeyi yararlı görmekteyim.

Benim önergem, mahallî idarî birimler içerisinde yer alan il özel idarelerinin Anayasa metninden çıkartılması ve bunların lağvı anlamındadır.

1961 Anayasasının 116 ncı maddesinde, genel karar organları halk tarafından seçilen mahallî idare birimlerinin bu hususdaki anayasal dayanağı 1982 metninde de yer almıştır. Ancak, Türkiye'de mahallî idarelerin geçirdiği evrim, ki bu bir Fransız modelidir. Türkiye her ne kadar köylük anlamdaki köy varlığını çok daha tarihin derinliklerinden getirmiş ve korumakta ise de, mahallî idare birimi olarak merkezî idareden ayrılan yönü bakımından Fransız modeli benimsenmiştir. O kadar ki, bunlar bir adaptasyon anlamı taşıdığı için de bünyemize maalesef uyamamışlardır.

Şu anlamda : Giderek merkezî idarenin ürettiği hizmetler, ürettiği kamu hizmetleri, ürettiği genel anlamdaki tüm hizmetler artık mahallî idare birimleri tarafından değil, merkezî idare birimleri tarafından kullanılır hale gelmiştir ve o kadar gelmiştir ki, artık bu mahallî idare birimlerinden, özellikle il özel idarelerinin karar organı niteliğindeki il genel meclisleri 1961'den sonra girilmiş olan planlı dönemde, plana tasallut eden, planı bozan ve siyasî tercihleri objektif hizmet kriterlerinin üzerine çıkaran birer mahiyet kazanmışlardır. Nasıl olmuştur bu?.. Bu, seçimle gelmiş olan siyasî partilere dayanan il genel meclis üyelerinin il çapındaki altyapı hizmetlerinin yıllık programlara derci hususundaki istemler ve görüşmeler burada politik müdahalelere maruz kalmış ve hizmette adalet ilkesi maalesef zedelenmiştir.

Bunun ötesinde il özel idareleri ne yapmaktadır? Bu sorunun cevabını ben burada çok değerli idarecilik görevi yapmış olan değerli üyelerin affına sığınarak ifade ediyorum. İl özel idareleri bugün valilerin otosuna benzin sağlayan, onların lastiklerini teminle mükellef ve koltuklarını kadife ile kaplayan, dışının boyasını yapan, vali konaklarında mutfak durumlarını tanzim eden birer kuruluş olmaktan öteye hizmet görmemektedir. Bu bir realitedir. Mahallî idareler düzenlenirken, bunu değişik bir sistemle ya merkezî idarî birimi olarak mütalaa etmek lazımdır veyahut da bir düzene, bir disipline sokmak lazımdır. Aksi takdirde il özel idareleri bir mavi boncuk olmaktan öteye geçmez.

Benim maruzatım bu kadardır. Bunları mutlaka ya disiplin içine sokmak veyahut da bunları tamamen ortadan kaldırmak lazımdır. Bu bir görevdir, bu Yüce Meclisin bir görevi olmak lazımdır ve 1982 Anayasası belediyelerle köyleri mahallî idare birimi kabul etmelidir, il özel idarelerini çıkarmalıdır.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Aydar.

Aleyhte buyurun Sayın Öztürk.

FAHRİ ÖZTÜRK — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

Bugün içinde yaşadığımız demokratik rejim dünyasında gelişmişliğin, uygarlığın en önemli kriterlerinden biri de, mahallî idarelerin bir toplumda kavuştuğu düzey ve gelişme derecesidir. Zira, mahallî idare hizmetleri insan yaşantısını birinci derecede saran, hayatî hizmet ve görevlerdir.

Özel idare, belediye ve köylerden oluşan mahallî idarelerimizden, il özel idarelerinin kaldırılması fikri bence çok yanlıştır. Sanıyorum ki bu fikir sadece bu müessesenin bünyesini bilmemekten ileri gelmektedir.

Bugün birçok ilimizde ilkokul yapımı için Millî Eğitim Bakanlığından gönderilen ödeneğin iki üç mislisi il özel idare bütçelerinin öz kaynaklarıyla sağlanmaktadır. Köy yolları, köy içme sularında ve köy köprülerinde de il özel idarelerinin büyük katkıları mevcuttur. Programların hazırlanmasında sanıldığı gibi, il genel meclisi üyelerinin bir söz hakkı kesinlikle mevcut değildir. Çünkü, il köy yolları, köy içme suları programları, valinin başkanlığı altında bölge kuruluşları ve teknik elemanlardan oluşan bir heyetçe düzenlenir.

Günümüzde özel idareler 13 Mart 1329 tarihli İdarei Umumiyei Vilayat Kanunu hükümlerine göre yürütülmektedir. Bu müessesenin kaldırılması yerine, süratle gelişen sosyal, ekonomik, politik yaşantının koşullarını karşılayacak hukukî ve kanunî statüye kavuşturulmalıdır. Merkezî hükümetle özel idareler arasındaki hizmet ve görev bölüşümü ve dağılımı kesin ve belirli hatlarla ayrılmalı ve bilimsel metotlarla saptanmalıdır.

İl özel idareleri kanunlarla kendine verilen hizmetleri gerçekleştirebilecek malî kaynaklara, yeterli personele ve donatıma kavuşturulmalıdır.

Özet olarak denilebilir ki, il özel idareleri dahil olmak üzere, mahallî idarelerimiz 1982 yılı yurt ve dünya koşullarının çok gerisinde bir düzeyde kalmıştır. Bu geri kalma, malî kaynaklar, personel, mevzuat, planlama, örgütlenme ve vesayet ilişkileri ve hizmet verimliliği gibi çeşitli yönleri kapsamaktadır. Cumhuriyetten önce ve cumhuriyetin ilk yıllarındaki koşullara göre düzenlenen mahallî idareler mevzuatı, bugünkü kırsal ve kentsel ihtiyaçları karşılamaktan çok uzaktır. Çok önemli fonksiyonu bulunan il özel idarelerinin kaldırılması yerine, bu idarelerin gelişen ve değişen şartlara göre yeniden düzenlenmesi şarttır, arz eder saygılar sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Öztürk.

Sayın Aydar lehte söz aldılar, Öztürk aleyhte söz aldılar...

MEHMET AYDAR — Sayın Başkan ben kendi önergemi açıklamak için söz aldım.

BAŞKAN — Birleştirdim efendim.

A. ASIM İĞNECİLER — Önerge aleyhinde söz istiyorum.

AKİF ERGİNAY — Önerge lehinde söz istiyorum.

BAŞKAN — Sayın Tutum, buyurun efendim.

CAHİT TUTUM — İki önerge arasında organik bir ilişki yok Sayın Başkanım. Acaba değerli arkadaşlar konuşurken hangi önergenin lehinde veya aleyhinde olduklarını belirtmeleri mümkün mü?

BAŞKAN — Efendim, birinci fıkra diye tasrih ettim esas itibariyle. Sayın Aydar'ın önergesiyle sizin önergeniz birinci fıkrada mutabık, birleşiyor ve şimdiye kadar da böyle mütalaa ediyoruz.

Buyurun Sayın Erginay.

AKİF ERGİNAY — Sayın Başkan, ben önergenin yalnız iki noktasına iltihak ediyorum. Birincisi bu İçişleri Bakanlığının geçici bir tedbir olarak, kesin hükme kadar ilgili belediye, yani mahallî idare memurlarını görevden alıkoyabilmesidir. Bu, aslında diğer hükümlerle de pekiştirilmiş; fakat Anayasaya girmesi pek uygun gözükmüyor bana. Kaldı ki, demokraside mümkün mertebe mahallî idarelerin vasıflarında merkezî idarenin müdahalesinin önlenmesi düşünülmelidir. Mahallî idareleri kurtarmak istiyorsak, onların kendi yetkileri içerisinde kendi dertlerini, işlerini halletmelerine çalışmalıdır. Bu itibarla suç bakımından olan hususta da, zaten ilgili hâkim pekala bu görevden almayı geçici olarak kararlaştırabilir.

Asıl üzerinde duracağım nokta, mahallî idarelerin malî kaynaklarının Anayasa bakımından tespit edilmesidir. Gerçekten şu noktayı bilhassa belirtmek isterim :

Geçen devrelerde bizim, özellikle belediyelerimiz içinde bulundukları şartlar bakımından âdeta parti bölümlerine ayrılmıştı...

BAŞKAN — Sayın Erginay, özür dilerim, bu noktada bir ayrı önerge var, o vesile ile size, gelir kaynaklarıyla ilgili bir önerge..

AKİF ERGİNAY — Evet, iki önerge daha var, onlar üzerinde de aynı şeyi söylemek gerekir, benim şimdiden söylememe müsaade buyurun.

BAŞKAN — Peki efendim, hay hay, buyurunuz.

AKİF ERGİNAY — Bilindiği üzere, her sene bütçe kanunuyla katsayı artırılmaktadır. Katsayı artırılınca bunlar mahallî idare teşkilatına da teşmil edilir; fakat mahallî idarelerin kaynakları bunlara kifayet etmez. Ayrıca, toplusözleşmeler yapılır, bunlar bakımından da kaynakları yetişmez. Onun içindir ki, bugün belediyelerimizin malî kaynakları kifayetsizdir. Bu itibarla yalnız kendilerine gerekli kaynakları sağlamak değil, Devletin kendisinin koyduğu hükümler çerçevesinde mahallî idareye intikal edecek yükümlerin de Devletçe veya gerekli kaynaklarla karşılanmasının belki bu maddeye eklenmesi gerekir. Sayın Komisyon eğer bu hükmü geriye alırsa, bunu da düşünmesi lazımdır. Hakikaten bugün birçok belediyeler işçilerinin, memurlarının maaşlarını ödeyememektedir.

Özetle söylemek istiyorum ki, bu malî kaynakların temini hususunda bir çare bulunmak gerekir, çünkü zaten Anayasanın genel bir hükmü de odur ki, «Yeni bir hizmet için malî kaynak bulunması şarttır» der. Oysa, Devletin merkezden verdiği bir kararla mahallî idarelerin kendi kaynaklarına yetişmeyecek derecede hizmet intikal ettirmeleri ise, o kaideye de aykırı düşmektedir.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Erginay.

Sayın İğneciler önerge aleyhinde...

A. ASIM İĞNECİLER — Sayın Başkan, değerli üyeler, önergenin bilhassa özel idarelerle ilgili kısmındaki Sayın Aydar'ın ifadelerine katılmak mümkün değildir. Evvela, basit olanından başlamak, arz etmek isterim. Valinin veyahut tarım müdürünün aracının benzini Devletten de temin edilir, özel idarenin bütçesinden de temin edilir. Bu önemli bir konu değildir. Lojmanlar bugün bütün Devlet memurlarına verilmeye çalışılmaktadır ve fiilen de sayın daire müdürü arkadaşlarımızın da kendilerine göre lojmanları vardır. Binaenaleyh, özel idarenin bütün görevlerinin fonksiyonunu böyle bir basit duruma irca etmek gerçekten isabetsizdir.

Kaldı ki, özel idare teşkilatı bütçesi sadece Devletin vermiş olduğu imkânlardan faydalanmak suretiyle hizmet ifa etmezler. Kendi öz kaynakları, birçok illerimizin kömür işletmeleri, oteller, moteller ve buna benzer kiraya vermiş olduğu işhanları sayesinde mahalline okul, su, yol gibi hizmetlerde son derece önemli katkılarda bulunmaktadırlar. Bunun dışında padişah idaresinde dahi, merkezî idarenin en kuvvetli, otoritenin en geçerli olduğu devirde bile âyan teşkil etmek suretiyle mahallî idarelerin seçilmiş kaynaklarını sağlamak suretiyle demokratik idareye mahallî ihtiyaçların mahallinden seçilecek sayın üyeler kanalıyla tespitinde büyük yarar görmüştür.

Bu kadar yıl sonra, bunun çıkarılmak istenmesi hakikaten talihsiz bir görüştür. Bunun dışında da, genel meclislerin toplantılarında, genel idareye bağlı olan sağlık müdürleri, veteriner müdürü, millî eğitim müdürü, ziraat müdürü, yol su elektrik müdürü gibi, diğer arkadaşlarımız fiilen bulunmakta ve programın hazırlanmasında da fiilen katkıda bulunmaktadırlar. Bu itibarla, bunu sadece politik nedene bağlamak, özellikle son derece isabetsizdir. Mahallî idarelerin her geçen gün önemi artmakta ve de hizmet sahaları genişlemektedir. Umarız ve dileriz ki, genel idarenin imkânları ve bütçe kaynaklarından bu idareler bundan sonra daha da çok destek ve teşvik görsün. Bu nedenle önergenin aleyhindeyim.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, değerli arkadaşlarım, Aydar arkadaşımızın önergesine katılmıyoruz efendim. İl özel idarelerinin muhafazası gerektiği kanaatindeyiz.

BAŞKAN — Evet, diğer önerge? Sayın Tutum'un önergesi?

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Tutum'un önergesinde, birinci fıkra aynen bizim tasarıda getirdiğimiz şekliyledir. İkinci fıkrada ilaveler vardır. Bizim getirdiğimiz şekliyle fıkra; Tutum arkadaşımızın söylediği hususları da içerir niteliktedir. Mesela, burada zikredilen «birlik kurma» hususu daha aşağıdaki bir fıkrada yer almaktadır. Onun için Tutum arkadaşımızın önergesine de katılamıyoruz. Zannedersem, şimdilik bu ilk iki fıkrayı müzakere ettik. Bilmiyorum, diğer hususlar hakkında başka önergeler vardır. Onlar vesilesiyle beyanda bulunmayı tercih ederiz.

BAŞKAN — Tabiî, şu anda bahis konusu olan Sayın Tutum'un önergesindeki fıkralardır. Diğer önergelerin fıkraları zamanı geldiğince müzakere mevzuu yapılacaktır.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, Tutum arkadaşımızın önergesi tüm maddeyi içermektedir. Onun için kendileri bütün fıkralar, hükümler hakkında bilgi verdiler. Halbuki, biz de beher fıkra için; 3, 4, 5, 6, 7 nci fıkralar için önergeler vardır. Eğer arzu buyurursanız, 2'den sonraki fıkralar için olan düşüncemizi Tutum arkadaşımızın önergesi vesilesiyle o sırada bildirelim. Şimdi söylememizi emrediyorsanız, şimdi mütalaamızı verelim.

BAŞKAN — Yani, şunu ifade ediyorsunuz ki, ikinci fıkra ile alakalı önerge görüşülürken, tekrar Sayın Tutum'un önergesine avdet edelim. Bunu mu söylemek istiyorsunuz?

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Evet efendim ve müteakip fıkralar... Çünkü Tutum arkadaşımız önergesinde müteakip fıkralar...

BAŞKAN — Peki efendim. Hay hay. Şu anda müsaade ederseniz yalnız Sayın Aydar'ın önergesini oya sunuyorum. Komisyonca kabul edilmiyor.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Katılmıyoruz.

BAŞKAN — Katılınmıyor. Bu itibarla dikkate alınmasını.

MEHMET AYDAR — Sayın Başkanım, müsaade ederseniz, bir soru sorcağım.

BAŞKAN — Buyurunuz.

MEHMET AYDAR — İl özel idareleri, 67 ilde bugün yeterli gelir kaynaklarına sahip olmadığı nedeniyle kendi gerçek fonksiyonlarını icra etmekte midir, etmemekte midir? «Evet, veya hayır» şeklinde...

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Efendim, «evet veya hayır» şeklindeki cevap yöneltici bir soru cevabıdır. Onun için, «evet veya hayır» şeklinde vermeyeceğim cevabımı. Daha başka bir ifadeyle arz edeceğim.

Bir kuruluşun yeterli gelir kaynaklarına sahip bulunamaması sebebiyle kendisine yüklenen görevleri gereği gibi, şimdiye kadar yerine getirememesi bir şeydir, bu sebeple bu kuruluşun kaldırılmak istenmesi buna dahil bir husustur. Bu kuruluşun bizatihi yararlı olup olmadığı ayrı bir şeydir. Belki, kaynak noksanlığı sebebiyle belki diğer başka sebeplerde buna ilave edilmek suretiyle il özel idareleri tam manasıyla görevlerini yerine getirmemiş bulunabilirler. İhtirazî kayıtla söylüyorum; ama bu, bu müessesenin kaldırılması için yeterli bir sebep olarak görülmüyor Komisyonumuzca.

Arz ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın üyeler, Komisyon Sayın Aydar'ın önergesine katılmıyor. Dikkate alınmasını oyluyorum. Dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Dikkate alınması kabul edilmemiştir.

Sayın Gölcüklü, lütfen tekrar Tutum'un önergesinin oylanması lazım geldiği zaman siz bana işaret buyurunuz.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, Tutum arkadaşımızın önergesinin yeni maddesinin birinci fıkrasında hiçbir farklılık yoktur Tasarıyla. İkinci fıkradan itibaren değişiklikler başlıyor. O zaman onu arz edeyim efendim.

BAŞKAN — Evet, ikinci fıkrayla alakalı, ikinci fıkraya bir cümle eklenmesiyle alakalı Sayın Yarkın'ın önergesine geçiyorum.

Evet Sayın Yarkın kısaca lütfen.

ŞERAFETTİN YARKIN — Sayın Başkan, sayın üyeler, İkinci fıkra; «Mahallî idarelerin kuruluş ve görevleri yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir.» denilmektedir. Buna daha önce 1961 Anayasasında var olan bir hükmün, (sanıyorum unutulmuştur, düşüncesiyle) iadesini öneriyoruz. Bu da «mahallî idarelerin görevleriyle ilgili gelir kaynaklarına sahip olmaları» konusudur.

Mahallî idarelerin, görevlerini gelirleriyle yeterince yapamadıkları ve hatta birçok hallerde memurlarının maaşını dahi ödeyemedikleri bilinen bir husustur. Mahallî idarelerin varlığını kabul ettiğimize ve bunun yaşatılmasını düşündüğümüze göre, mahallî idarelerin görevleriyle ilgili gelir kaynaklarına sahip olmalarının Anayasal bir teminat altında, hüküm olarak ifadesinde de zaruret görüyoruz. Hem kanunlarla mahallî idarelere birtakım gelir kaynaklarının sağlanması, hem de Genel Bütçeden kaynaklar sağlanması konusunun Anayasal bir güvence altında muhafaza edilmesinde zaruret vardır.

Sanıyorum, demin de arz ettiği gibi, bu herhalde unutulmuş bir konudur. Bu önergemize Sayın Komisyon katılırlarsa uygun olacaktır.

Arz ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın Haznedar, aynı şekilde siz de bu defa altıncı fıkradan sonra yedinci fıkra olarak aynı mahiyette bir önerge vermişsiniz Müştereken muameleye koymak isterim. Açıklama yapacak mısınız?..

ALİ MAZHAR HAZNEDAR — Evet, müsaade ederseniz.

BAŞKAN — Buyurun efendim.

ALİ MAZHAR HAZNEDAR — Sayın Başkan değerli arkadaşlarım;

Mahalli idareler, benim kanımca, demokrasinin beşikleridir. Demokrasi orada gelişir ve mahallî idareleri güçlü olan ülkelerde demokrasi gelenekleri de, alışkanlıkları da güçlenmiştir. O nedenle mutlaka mahallî idareleri güçlendirmek gerekir.

Geçmiş dönemlerde, çok iyi hatırlıyacağınız üzere, mahallî idareler kendilerine verilen görevlerle mütenasip gelir kaynaklarına Anayasanın sarih hükmüne rağmen, kavuşturulmadıkları için çok zor günler geçirmişlerdir. Bu tutum, ülke için yararlı olmamıştır. Filhakika, Devlet gelirlerinden belli payların kanunen mahallî idarelere ayrılmamış olması, parasal yönden bu idareleri çaresiz duruma sokarken, maddî yönden Devletin bir kazancı da olmamıştır; çünkü Devlet son 20 yıl içinde mahallî idarelerin kamu kurum ve kuruluşlarına zarurî nedenlerle birikmiş borçlarını müteaddit defa silme yoluna gittiği gibi, bu idarelerin görevleri arasında bulunan yatırımların büyük bir kısmını genel bütçeden sübvanse etmek zorunda kalmıştır. Bu yardımların toplamının da oldukça büyük meblağlara ulaştığı bilinmektedir. Böylece Genel Bütçeden aşağı yukarı aynı ölçüdeki malî transfer, dolaylı yollardan mahallî idarelere akarken, mahallî idareler Anayasanın öngördüğü amaca dönük ve düşünülen sisteme uygun olarak faaliyetlerini sürdürememişlerdir. Bunun sonucu olarak, kendi imkânlarıyla hareket etme yerine, her şeyi merkezî hükümetten beklemek ve istemek alışkanlığına yönelmişlerdir, ekonomik bakımdan hükümete bağımlı hale gelmişlerdir. Dolayısıyla iktidara yakın olup olmadıklarına göre farklı muameleler devri başlamış, partizanlık bütün şiddetiyle demokrasinin temellerini sarsar hale gelmiştir. Bu durum, bazen halkın oylarına da inikas etmiş, menfaatiyle idealleri, inanç ve kanaatlerini bağdaştırmak zaruretini hisseder olmuşlardır.

Sonuç olarak; demokrasinin yozlaşmasında bu tutum ve davranışın payı olmuştur.

Şimdi, yeni Anayasa Tasarısına bakıyoruz. Evvelce yazılı olduğu halde yerine getirilmeyen bu vecibe, yani mahalli idarelere görevleriyle mütenasip gelir kaynakları temin edilmesi hükmü, bunca geçmiş olaylar kaale alınmadan, onların sonuç ve değerleri tahlil ve tespit edilmeden bir Anayasal hak olmaktan da çıkarılmış olmaktadır. Böyle bir tasarrufun sebepleri gerekçede açıklanmış değildir.

Bu nedenle Sayın Komisyonun niçin bu yola gittiğini kestirmek mümkün olamamaktadır; fakat bunun mutlaka önlenmesi gerektiği kanısındayım. Aynı istikamette ben de bir önerge vermiş bulunuyorum. Bu önergenin kabulü hususunda yardımcı olmanızı istirham eder saygılar sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Haznedar.

İlave etmek istediğiniz fıkranın yeri bakımından bir ısrarınız yok. İkinci fıkraya da Sayın Yarkın'ın istediği istikamette ilavesi mümkündür.

ALİ MAZHAR HAZNEDAR — Olabilir efendim.

BAŞKAN — Konu gayet açıktır. Müsaade ederseniz, doğrudan her iki önerge üzerinde Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım;

Önce mahalli idarelere sağlanacak gelir kaynağı konusunda Komisyonumuzun düşüncesini arz edeyim. Bu konuyu komisyonda uzun boylu tartıştık. Fıkranın buraya alınmamış bulunması bir unutma değildir; fakat geçmiş tecrübelerden edinilen intibaa göre, o zaman pek tabii mahalli idarelerin bilhassa belediyelerin gelirleri çok sınırlıydı, bunlar Hazineye büyük yük teşkil eder niteliğe gelmişlerdir ve Hazine bu talepleri karşılayamaz hale gelmiştir.

İkinci bir husus; bu yardım söz konusu olduğu vakit farklı iktidarlar, belediyeler önünde farklı tutum takınmışlardır. Yani, kendi parti müntesiplerinin teşkil ettikleri belediyelere yardım fazla yapılmış, diğerleri bu yardımdan mahrum bırakılmışlardır. Her şekliyle bu husus bir kötü uygulama ortaya çıkarmıştır. Bunun için biz Anayasaya bu hükmü almadık.

Kaldı ki, mahallî idarelerin gördükleri ağır hizmetle orantılı bir gelir sağlamaları bakımından yeni kanunlar da çıkmıştır ve çıkarılmaktadır; uygulamalarına da başlanılmaktadır.

Bu sebeple Komisyonumuz böyle bir fıkrayı Anayasa metnine almayı uygun görmemiştir. Bununla rebaber durumu Genel Kurulun takdirine sunuyoruz. Eğer, nazarı itibara alınması yönünde irade tecelli ederse bu hususu tekrar Komisyonda müzakere ederiz.

Teşekkür ederim, arz ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

İBRAHİM GÖKTEPE — Sayın Başkan, bir soru sorabilir miyim?

BAŞKAN — Sayın Göktepe, buyurunuz sorunuz.

İBRAHİM GÖKTEPE — Sayın Komisyon Başkanını dinledik. Geçmişteki bu tatbikatı biliyoruz, hak veriyoruz. Yalnız, acaba metni «Mahallî idarelerin gelir kaynakları kanunda gösterilir» şeklinde bir hüküm ilave edilmezse, mahallî idarelerin arzu edilmeyen gelir kaynaklarına da yarın el atabilmeleri, arzu edilmeyen yerlerden de gelir elde edebilmeleri gibi bir tehlike doğar mı doğmaz mı; onun cevabını istirham ediyorum efendim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın Komisyon, buyurunuz.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım; zannetmiyorum. Sayın Göktepe Arkadaşımızın; «Arzu edilmeyen yerlerden gelir kaynakları» tarifini pek anlayamadığım için arz ediyorum; esasında önemli olan husus, Anayasanın açıkça imkân vermesi şart değil, engel hüküm getirmemesi halinde kanunlar o konuyu düzenleyebilirler. Yani, Anayasada bu hükmün bulunmaması sebebiyle bir Yardım noksanlığı olacağını düşünemiyoruz.

Sayın Göktepe Arkadaşımız şayet «Başka kaynaklara el atma»nın ne olduğunu belki açıkça söylerlerse düşüncemizi ifade edebiliriz.

Saygılarımla.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın Karal, buyurunuz.

HALİL İBRAHİM KARAL — Sayın Komisyon Sözcüsünün ileri sürdüğü partiler üstü bir gerek olarak Anayasaya koymak; yani sizin ileri sürdüğünüz sebep, tam tersine, Anayasaya böyle bir hükmün konmasının lazım geldiğini ifade eder. Bu konmadığı takdirde asıl partiler işini, partizan idareyi ifade eder. Anayasaya konmuş olması bunun partiler üstü bir gerek olduğunu ifade eder kanaatindeyim.

Acaba bu hususta ne düşünüyorlar?

BAŞKAN — Buyurunuz Sayın Komisyon.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım; burada bu yardımın yapılış şeklini belirtmenin ayrıntısıyla tespitin imkânı yoktur. Burada yalnız kaynak sağlanacağı belirtilmektedir. Bu husus, partiler üstü bir kaynak sağlanacak, eşit muamele yapacak vesaire anlamına gelmiyor bizim düşüncemizde; bir kaynak sağlanacaktır.

İşte, kayırma şeklinde bir yardım olmamasını sağlayacak husus, bu ayrıntıları Anayasaya koyamayacağımıza göre, uygulama kanun konusu diye düşünüyoruz. Mamafih, böyle bir fıkrayı almamakta ısrarlı olmadığımızı söyledim. Genel Kurulun takdirine bırakıyoruz. Şayet Genel Kurul böyle bir fıkranın, hükmün maddede yer almasında yarar görür, dikkate alınması iradesini izhar ederse biz de bunu Komisyonda tekrar müzakere ederiz.

Saygılarımla.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın Haznedar, buyurunuz, sorunuz.

ALİ MAZHAR HAZNEDAR — Efendim; çok garip bir olguyla karşı karşıya bulunduğumu zannediyorum. Ben aynı şeyleri, buraya böyle bir hükmün konması için yerinde olduğunun ifadesine çalıştım. Sayın sözcü, tam tersine, aynı hususları konmaması için gerekli olarak ileri sürdüler. İkimizden biri yanıldı mutlaka.

BAŞKAN — O tabiî oylarla tecelli edecek.

Teşekkür ederim.

Buyurun Sayın Erginay.

AKİF ERGİNAY — Sayın Başkan, bugünkü sistemde mahallî idarelerin bir vergi veya benzeri yükümlülük koymak yetkileri yoktur. Bu itibarla tarhı getiren hüküm buraya girmediği takdirde, yarın mahallî idareler hakkında bir vergileme kanunu, (Belediye Gelirleri Kanunu gibi) konamayacaktır; konmaması gerekir.

Kaldı ki, kendileri de çok güzel belirttiler, devlet istediği zaman rotasyon veya sübvansiyon dediğimiz şekilde mahallî idarelere yardım yapabilir.

Buraya bu madde konulmadığı takdirde, mahallî idareler kendileri bakımından herhangi bir kaynak nasıl yaratacaklardır? Bunu öğrenmek istiyorum.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Buyurun Sayın Yarkın.

ŞERAFETTİN YARKIN — Ben de aynı soruyu soracaktım efendim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Yarkın.

Komisyon buyurun.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım;

Mahallî idareler, kendileri kaynak yaratacak değillerdir. Yasama organının çıkardığı kanunlara dayanılarak da, nitekim, Belediyeler Kanunu da çıkmıştır, bu kanunlara dayanılarak; uygulama kanunlarının nasıl çıkarılacağı hakkında cevap arzımız mümkün değildir.

Tekrar ediyorum, girmemesi için ısrarımız da yoktur. Genel Kurulun takdirine sunuyorum efendim.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Buyurun Sayın Tutum.

CAHİT TUTUM — Sayın Başkanım, bu bende sonuncu fıkradır. Haznedar arkadaşımın ileri sürdüğü bu fıkrayı ben en son fıkra olarak ilave ettiğim için, bu konu hakkında bir soru da ben yöneltmek istiyorum Sayın Komisyona.

Aslında bu son derece önemli, gerçi çok ütopik gibi geliyor, çok soyut bir temel ilke gibi geliyor; ama bu o kadar ihmal edilmiştir ki.

Sorum şu; her çıkan yasa, mahallî idareleri yönetimden pek saymamış olacak ki, siyasal iktidarlar her çıkardıkları yasa ile belediyelere kenardan, köşeden bazı yükler yüklerler ve o yüklerin karşılığında bu yükü nasıl karşılayacaklarını da hiç söylemezler. Belediyeleri her zaman feryat içinde bırakırlar; Personel Kanunu çıkar haberleri yoktur, birdenbire korkunç bir malî yük ortaya çıkmıştır, belediyeler bocalayıp dururlar.

Dolayısıyla, görev yüklüyorsanız eğer, görevleriyle orantılı kaynak bulmak zorundasınız mahallî idarelere. Bunu direktif olarak bütün iktidarlara, gözlerine batacak bir şekilde, buraya konmakta sayısız yarar var. Bu konuda acaba ne düşünürler?

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim efendim.

Buyurun Sayın Komisyon.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, Değerli arkadaşlarım;

Arkadaşlarımın soruları beni istemeyerek bu hüküm aleyhinde konuşmaya sevkediyor.

Birkaç defa arzettim, girmesine karşı değildir Komisyon; ama niye almadığını söyledim.

Bu fıkranın eklenmesiyle (2 nci fıkraya eklenir; son fıkraya eklenir) mahallî idarelere, doğrudan doğruya kaynak sağlanacak değildir; bu fıkra onu sağlamaz düşüncemizle. Bu fıkra, bir direktif vermektedir. Bu direktifin uygulanması da yine uygulama kanununa kalmaktadır. Arz etmek istediğim husus budur.

Burada ayrıntıya giremeyeceğimize göre, arkadaşlarım uygun görürlerse, önergenin dikkate alınması lehinde oylarını kullanırlar. İlke olarak girer; ama ne kadar yarar sağlar onu da bilemiyorum.

Saygılarımla arz ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim efendim.

Komisyon Sayın Haznedar ve Sayın Yarkın'ın önergelerinin dikkate alınmasını Genel Kurulun takdirlerine bırakıyor.

Bu itibarla dikkate alınmasını oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Dikkate alınması kabul edilmiştir.

Sayın üyeler, zamanın geçmiş olduğunu dikkate alarak madde üzerinde müzakerelere devam etmek üzere saat 14.00'de toplanacağız.

Birleşimi kapatıyorum.

Kapanma Saati : 12.55

İKİNCİ OTURUM

Açılma Saati : 14.00

BAŞKAN : Başkanvekili Fenni İSLİMYELİ

KÂTİP ÜYELER : Kamer GENÇ, İmren AYKUT

BAŞKAN — Danışma Meclisinin sayın üyeleri; 145 inci Birleşimin İkinci Oturumunu açıyorum.

Anayasa Komisyonundan gelen bir tezkere var, okutuyorum.

Danışma Meclisi Başkanlığına

Danışma Meclisi Genel Kurulunun 27.8.1982 tarih ve 137 nci Birleşiminde dikkate alınmasına karar verilen önergeyle birlikte yeniden incelenmiş ve önergeler dikkate alınarak tekrar düzenlenen Tasarının 63 üncü maddesinin Komisyonumuza iadesini saygılarımızla arz ederiz.

Orhan ALDIKAÇTI
Anayasa Komisyonu Başkanı

BAŞKAN — Komisyonca hazırlanmış olan yeni metin, bu defa Komisyonun talebi üzerine Komisyona iade edilmiş bulunmaktadır.

Bilgilerinize sunarım.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — Sayın Başkanım, 83 üncü maddeyle ilgili bir önergemiz daha vardı.

BAŞKAN — Aynen muhafazasına dair?...

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — Evet, aynen muhafazasına dair.

BAŞKAN — Onu diğerleriyle beraber; elimizdeki diğer metinlerle beraber muameleye koyacağız.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — Peki, teşekkür ederim.

BAŞKAN — Sayın Gölcüklü, bir hususu beraber gözden geçirmemizde fayda mülahaza ediyorum.

Sayın Tutum'un önergesinin esas itibariyle birinci ve ikinci fıkralarına katılmadığınızı ifade etmiştiniz. Zannediyorum üçüncü ve dördüncü fıkralarda bir görüşünüz olacak; çünkü verilen önergeler, bundan sonraki önergeler beşinci fıkrayla ilgilidir. Beşinci fıkranın değiştirilmesi veya beşinci fıkradan sonra ilaveler yapılması hakkındadır.

Bu itibarla, Sayın Tutum'un önergesi üzerinde görüşülecek ise, şu anda sizin görüşünüzü ifade etmenizde zaruret var.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Arz edeyim Sayın Başkanım.

Birinci fıkra, aynen Tasarıdaki fıkradır, onun için bir müzakereye gerek yok zaten.

İkinci fıkrada Sayın Tutum arkadaşımız, «Mahallî idarelerin kuruluşları, görev ve yetkileri» ibaresinden sonra «.... kendi aralarında birlik kurmaları, malî yönetimleri, merkezî idare ile olan ilişkileri ve denetlenmeleri» ibaresini ilâve etmiş. Burada bir sayım yapılmış. Bu sayımdaki bazı hususlar bu maddenin alt fıkrasında mevcut. Diğerlerine de, bir sayıma gerek olmadığı için biz katılmıyoruz.

Tasarıda, 155 inci maddenin ikinci fıkrasında, «Mahallî idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri» denmiş. Onu şöyle düzeltiyoruz: «Mahallî idarelerin kuruluşları, görev ve yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak, kanunla düzenlenir.» Bu şekilde muhafazasını istiyoruz.

Üçüncü fıkra, «Kanun, büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirilebilir.» Aynı Tasarıdaki fıkradır.

Dördüncü fıkrada, «Mahallî idare seçimleri, kanunda belirtilen zamanlarda 76 ncı maddedeki esaslara göre yapılır.» deniliyor önergede. Bizim teklifimizde Büyük Millet Meclisi seçimleriyle parallel olarak «... beş yılda bir yapılır» ibaresi vardır, onun aynen muhafazasını rica ediyoruz. Sayın Tutum arkadaşımızın bu fıkrasına katılmıyoruz.

Müteakip fıkra; «Mahallî idarelerin seçilmiş organlarının, organlık sıfatlarını kazanma ve kaybetmeleri konusundaki denetim yargı yolu ile olur.» Bu bizim beşinci fıkradaki ilk cümledir. Sayın Tutum arkadaşımız önergesinde bundan sonra gelen cümleyi; yani İçişleri Bakanının belli halde görevden alabilme yetkisini içeriyor. Tutum arkadaşımız bunu çıkarmıştır. Bu konuda başka teklifler var, o teklifler sırasında bunun konuşulmasının daha uygun olacağı düşüncesindeyiz. Burada ifade edildiği şekliyle aynen bizim cümlemizdir, onu muhafaza ediyoruz.

Nihayet son fıkra; «Mahallî idarelere görevleriyle orantılı gelir kaynakları sağlanır» fıkrası. Bu da sabahki oturumumuzda Kurulun takdirine bırakıldı ve Kurul dikkate alınması hususunu kabul etti; dikkate alınacaktır.

Teşekkür ederim, saygılarımla.

BAŞKAN — Bu durumda tüm olarak mütalaa edildiğinde, Sayın Tutum'un önergesine genel olarak?...

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Katılmıyoruz efendim.

BAŞKAN — Katılmıyorsunuz. Müsaade ederseniz böylece oylayacağım, diğer fıkralara geçebilmek için.

CAHİT TUTUM — İkinci fıkrayla ilgili soru sorabilir miyim Sayın Başkanım?...

BAŞKAN — Buyurunuz Sayın Tutum.

CAHİT TUTUM — Sayın Başkanım; ikinci fıkrada bir toparlama var. Sayın Komisyon Sözcüsü kendilerinin altı ve yedinci fıkralarında zaten bu hususların derpiş edildiğini söylüyor. Yalnız burada bir felsefe değişikliği, yaklaşım değişikliği var. Yerinden yönetim ilkesi, belirleyici bir ilkedir. Yetkiler, görevler ve sorumluluklar; kısaca yönetim ve denetim hepsini içine alıyor. Eğer yerinden yönetim ilkesi, şu şu görevlerde biz farklı uyguluyoruz, diğer görevlerde yerinden yönetim değil de bir başka ilke, diyelim merkeziyetçi ilke orada geçerlidir, gibi bir anlayışları mı var? Neden bu toparladığım cümleye, yani ben burada yerinden yönetim ilkesini belirleyici bir ilke olarak bütün her türlü unsuruna, yani kuruluşuna, görevine, yetkisine, denetlenme-

sine, birlik kurmasına kadar her şeyinde egemen olan bir belirleyici ilke telâkki ettim. Acaba bu görüşe katılmıyorlar mı, farklı ilkelerle mi onların düzenleneceğini öngörüyorlar?

Teşekkürler.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Buyurunuz Sayın Gölcüklü.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Hayır efendim. Farklı ilkelerle düzenleneceğini öngörmüyoruz. «Yerinden yönetim ilkesine uygun olarak» diyoruz; bu esas espri muhafaza edilecektir.

Katılmamamızın sebebi: «Mahallî idarelerin kuruluşları, görev ve yetkileri» ibaresinde diğer sayımların mevcut bulunduğu ve belki bu sayımda yer almayan hususların da oraya girebileceği, onun için böyle bir sayımın gereksiz olduğu kanaatiyle. Yoksa bütün düzenleme, nasıl mahkemeler konusunda «Bağımsızlık esasına uygun olarak» deniliyor; aynı şekilde, aynı espri muhafaza edilmek şartıyla, mahallî idarelerin kuruluşları, görev ve yetkileri kanunla düzenlenecektir.

Saygılarımı sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın üyeler;

Sayın Tutum'un önergesine Komisyon katılmıyor. Dikkate alınmasını oyunuza sunuyorum. Dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Önergenin dikkate alınması kabul edilmemiştir.

Sayın Öztürk ve 38 üye tarafından imzalanan önergeye geçiyorum.

Sayın Öztürk, beşinci fıkrayla ilgili açıklamayı siz mi yapacaksınız?...

FAHRİ ÖZTÜRK — Evet efendim.

BAŞKAN — Buyurunuz efendim.

FAHRİ ÖZTÜRK — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

Tasarının 155 inci maddesinin beşinci fıkrasının ikinci cümlesinde, «... Ancak, göreviyle ilgili bir suç sebebiyle, hakkında soruşturma veya kovuşturma açılan mahallî idare organları veya bu organların üyelerini, İçişleri Bakanı, geçici bir tedbir olarak, kesin hükme kadar, görevden alıkoyabilir.» hükmü yer almıştır.

Bu hükmün kanunlaşması hallinde görevle ilgili bir suç sebebiyle hakkında soruşturma veya kovuşturma açılan ve görevde kalması sakınca yaratan tüm köy muhtar ve ihtiyar meclisi üyelerinin, belediye başkanı, belediye meclisi ve il genel meclisi üyelerinin bir tedbir niteliğinde ve geçici olarak görevden uzaklaştırılması için bizzat İçişleri Bakanının karar alması gerekecektir. 40 bin köy ve 1 700 belediyenin varlığını düşünülürse, bu hükmün yaratacağı müşkülat kolayca anlaşılır.

Bu durum, merkezî idarenin mahallî idareler üzerindeki vesayet yetkisinin zayıflamasına, merkezî idarenin ajanı olan kaymakamların, mahallî idarelerle olan bağ ve ilişkilerinin zaafa uğramasına ve İl İdaresi Kanununun vali ve kaymakamlara tanıdığı yetkilerle Memurin Muhakematı Hakkındaki Kanunun 12 nci maddesinde yer alan «İşten el çektirme yetkisi» nin mahallî idare organları açısından muallakta kalmasına, Anayasaya aykırı hükümler haline gelmesine neden olcaktır.

Kaldı ki, söz konusu fıkrada, göreviyle ilgili olmayan bir suçtan dolayı, hakkında soruşturma veya kovuşturma açılan bir belediye başkanı hakkında vesayet makamları işten el çektirme yetkisini kullanamayacaktır. 12 Eylül öncesi mahallî idarelerden, özellikle bir kısım belediyelerin anarşik olayların tertiplendiği, organize edildiği, ülke ve Devlet bütünlüğüne kasteden bölücü, yıkıcı unsurların karargâh kurduğu kuruluşlar haline dönüştüğü bir gerçektir.

Ayrıca, mahallî idare organlarının zaman zaman kanunsuz yollara sapması da her zaman mümkündür. Bu kanunsuz davranışların önlenmesi, merkezî idarenin ve onun temsilcisi olan vali ve kaymakamların, mahallî idareler üzerinde etkin bir biçimde denetleme ve gözetlemesiyle mümkündür. Denetim ve gözetimin etkinliği ise, suç işleyen ve işbaşında kalması sakıncalı görülen mahallî idare organları ve onların üyelerinin süratle görevden uzaklaştırılması yetkisinin tanınmasıyla sağlanabilir. Bu yetkinin Tasarının beşinci fıkrasında öngörüldüğü biçimde yasalaşması halinde, görevden alıkoyma müessesesini etkisiz ve işletilmesi imkânsız hale getirecektir. Bununla da, Devletin ve mahallî toplulukların yararına bir davranış olmayacağı kuşkusuzdur.

Bu nedenle, 155 inci maddenin beşinci fıkrasının ikinci cümlesini 38 arkadaşımızla birlikte şu şekilde değiştirilmesini önerdik:

«Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görev kapsamına giren suçlarla, görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlardan dolayı, haklarında soruşturma ve kovuşturma açılan mahallî idare organlarının veya bu organların üyelerinin idarece geçici olarak görevden uzaklaştırılması usul ve esasları kanunla dü-

zenlenir.» Bu suretle en iyi çözümü kanun koyucu bulacaktır. Şartlara uygun detaylı düzenlemeyi, millî iradenin tecelli ettiği Yasama Organı yapacaktır.

Takdir ve tasviplerinize arz eder, saygılar sunarım.

BAŞKAN — Sayın Öztürk, bir noktada vuzuha varmam zarureti var. Önergenizde «155 inci maddenin beşinci fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini» diye ifade ediyorsunuz. Buradaki konuşmanızda, beşinci fıkranın ikinci cümlesinin değiştirilmesi olarak önerdiniz.

FAHRİ ÖZTÜRK — Efendim, iznimizle arz edeyim.

BAŞKAN — Buyurunuz.

FAHRİ ÖZTÜRK — Beşinci fıkranın ilk cümlesi mahallî idare organlarının veya bu organların üyelerinin yargısal denetimine ilişkin, ona dokunmuyorum; o fıkra olduğu gibi kalıyor. Fıkranın ikinci cümlesinin değiştirilmesini önermiş bulunuyorum.

Arz ederim.

BAŞKAN — Daha önce, beşinci fıkranın son cümlesinin; yani Sayın Öztürk'ün değiştirmek istediği cümlenin kaldırılmasını öneren bir önerge var. Maddenin tamamının değiştirilmesini önerdikleri için onu öne almıştım; fakat bu durumda onun müzakeresine imkân kalmıyor demektir.

Usulen en aykırısı olan 155 inci maddenin beşinci fıkrasının son cümlesinin madde metninden çıkartılması bahis konusudur.

Aynı şekilde Sayın Eryılmaz'ın bir önergesi var; beşinci fıkranın madde metninden çıkartılması hakkında. Bu itibarla, siz açıklamanızı yapın, bilahara Sayın Genç'e söz vereceğim efendim.

AZMİ ERYILMAZ — Sayın Başkan, Danışma Meclisinin saygıdeğer üyeleri;

Önergemi açıklamak için Yüksek Huzurlarınızı işgal etmiş bulunmaktayım.

Görüşmekte olduğumuz 155 inci madde, 1961 Anayasasının 116 ncı maddesinde aynen mevcuttu; yine 1961 Anayasasının 122 nci maddesinde de aynı hüküm mevcuttu. 122 nci maddeyi 170 inci maddede düzenleyen Sayın Anayasa Komisyonu, bu yargı denetimini oradan çıkarttığı halde, aynı vesayet denetimini burada muhafaza etmiştir. Demek ki, sistem bakımından birbirinden ayrılmıştır. Esasında eski Anayasanın 116 ncı maddesiyle 122 nci maddesi aynı hükümleri haiydi; fakat Yetki Kanunu dolayısıyla burada yapılan tartışmalar neticesinde 122 nci maddenin o yargı denetimi üzerindeki büyük eleştirilerden ilham alan Anayasa Komisyonu onu çıkartmış; fakat burada aynı hükmü muhafaza etmiş bulunmaktadır. Her ikisine de muhalif üyeler de vardır, Buna da, 170 inci maddedeki çıkma yetkisine de...

Şimdi, bunları niçin arz ediyorum? Evvela şunu hemen arz edeyim ki, böyle bir vesayet denetiminin sorumlu organlardan alınıp, sorumsuz organa verilmesi çok hatalı olmuştur. Tasarının 5 inci «Egemenlik» maddesinde, egemenliğin sorumsuz organlar eliyle kullanılmasının tehlikelerini işaret etmiştim. Eleştirilerim tamamlandıktan sonra Sayın Aldıkaçtı bana bir soru yöneltmişti. Ben de Aldıkaçtı'ya, maddeler geldiğinde fikirlerimizi açıklayacağımı cevap olarak söylemiştim. Şimdi, açıklıyorum.

İdareler üzerindeki vesayet denetimi hakkı yürütme organındır. Burada ihtilaf yok. 1961 Anayasası tepki olarak bunu koymuştur, idareye vermiştir; Danıştaya vermiştir. Danıştaya kendi yargı yoluyla denetimi haricinde ayrıca bir denetim vermiştir. Bu, Danıştaya olan fazla bir yüktür. Bu, Danıştayı uzun zamandan beri yıpratmıştır. 1961 Anayasası bilerek ve isteyerek vermiştir. Kurucu Mecliste bulunanlar bunun yararlı olacağı kanaatiyle vermiştir. Esasında, Kurucu Meclis olsun, Danışma Meclisi olsun memleketin en hayırına olan tedbirleri alır, bendeki kanaat budur; ama 1961 Anayasasında almış olduğu bu tedbir geçirdiğimiz yıllarda politik gayeler içerisinde kullanılmıştır. Bu tedbirler hem Danıştayı yıpratmıştır, hem de belediyeleri örgüt yuvaları haline getirmişti; bu bir gerçektir. Eğer, İstanbul Belediyesi 1 Mayıs Meydanına belediyenin bütün araç ve gereçlerini yığmış ise ve Belediye Başkanına karşı o zaman hiçbir tedbir alınmamış ise, vesayet denetiminin tamamıyla idarenin üzerinden alınmasıdır. Bunu bu şekilde belirtmek lazımdır. Nitekim, bugün İstanbul Belediye Başkanı bunun hesabını vermektedir. Bu diğer belediyelerde de aynı şekilde görülmüştür. Bu idarenin bir yönü.

Gelelim ikinci yönüne: İkinci yönü Danıştayı yıpratmıştır. Sayın Basının da bildiği gibi, bir «Öğün Davası» vardır. Bu «Öğün Davası» hukuk kitaplarında bir mesele haline gelmiştir. İsmet Giritli, Mukbil Özyörük bunları işlemiştir ve 116 ncı maddenin fuzulî bir madde olduğunu vurgulamışlardır. Çünkü, biraz önceki madde de idarenin yargı yoluyla denetimini kabul ettikten sonra, ayrıca burada bir denetimin olması tamamiyle birbirine zıttır. Âdeta 1961 Anayasası düğüm üzerine düğüm vurmuştur ve ida-

renin elini kolunu bağlamıştır. Öğün Davasını bir örnek olarak anlatıyorum:

Basına mensup Sarıkamış Belediye Başkanı, belediye başkanı olarak seçilir. Belediye başkanlığından önce işlemiş olduğu bir suçtan dolayı belediye başkanı seçildikten sonra altı ay mahkûmiyet cezası alır. «Bu altı ay mahkûmiyet cezası belediye başkanı seçimine mani değildir; ama, belediye başkanlığından düşürülmesine manidir» şeklinde yorumlanır ve iş Danıştaya intikal eder. Danıştay Üçüncü Dairesi «Belediye başkanlığından düşürülmesine mani değildir.» der. Danıştay Genel Kurulu aksi karar verir, «Belediye başkanlığından düşürülmesine manidir» der. Bunun üzerine İçişleri Bakanlığı tebligat yapar, şahıs yine Danıştaya dava açar. Danıştaya açmış olduğu davada Dava Daireleri Kurulunda raportörü bendenizdim. Eğer tehiri icra verilmediği takdirde (Dün burada kıyametler kopmuştu) şahsın telafisi imkânsız zarara düçar olacağını, raportör olarak belirtmiştim; fakat benim düşüncelerim yalnız kaldı, oybirliğiyle tehiri icra reddedildi. Bu tehiri icranın reddinden sonra yeniden belediye başkanı seçilir, eski belediye başkanı uzaklaşır; fakat dosya tekemmül ettiği zaman, eski belediye başkanının açmış olduğu dava kabul edilir ve iptal edilir.

İşte sayın üyeler; Danıştay bu gibi meselelerle uğraşmıştır, Danıştayı bu gibi meseleler yıpratmıştır. Biz Danıştayın içerisinden bu vesayet denetimini aldığımız takdirde, Danıştay kendi işleriyle meşgul olduğu takdirde o zaman bizim idealimizde olan Danıştay meydana gelecektir.

Saygılarımla.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Eryılmaz.

Sayın Eryılmaz'ın önergesi üzerinde Sayın Güray; lehte, aleyhte?...

S. FERİDUN GÜRAY — Efendim, ben Sayın Öztürk'ün önergesi lehinde konuşacağım.

BAŞKAN — Ona geldiğim zaman size söz vereyim efendim.

S. FERİDUN GÜRAY — Peki efendim.

BAŞKAN — Sayın Eryılmaz'ın önergesi üzerinde söz almak isteyen üyemiz yok.

Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, değerli arkadaşlar;

Bizim, bu 5 inci fıkranın ilk cümlesiyle getirdiğimiz teminat yargı yolu denetiminden farklı bir şeydir. Birincisi yargı yolu denetimi genel bir denetimi öngörmektedir. Burada 5 inci fıkrada ise, mahallî idarelerin seçilmiş organlarının konusunda verilecek kararların yargı yoluyla olması öngörülmüştür. İkisini birbirinden ayırıyoruz. Onun için bu birinci cümlenin kalmasında yarar görüyoruz.

İkinci cümle ise; aynı fıkranın ikinci cümlesi ayrı bir hüküm getirmektedir. Bu cümleyle istisnaî bir yetki tanınmaktadır; sınırlı bir alanda İçişleri Bakanına görevden alma yetkisi... Bunun da aynen muhafazasına taraftarız.

Bu sebeple Eryılmaz arkadaşımızın önergesine katılamıyoruz.

Arz eder, saygılarımızı sunarım.

BAŞKAN — Zannediyorum, aynı zamanda bu ifade Sayın Genç'in önerisi için de bahis konusudur.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Evet efendim.

BAŞKAN — Sayın üyeler;

Sayın Eryılmaz'ın önergesine Komisyon katılmıyor. Dikkate alınmasını oylarınıza sunuyorum. Dikkate alınmasını kabul edenler... Kabul etmeyenler... Dikkate alınması kabul edilmemiştir.

Sayın Genç, Komisyon önergenize katılmıyor.

KAMER GENÇ — Efendim, ben bir açıklama yapayım da Sayın Komisyon isterse yine katılmasın.

BAŞKAN — Açıklama yapmak istiyorsanız, lütfen kısa bir açıklama rica edeyim.

Sayın Genç, konuşmanızı yakınınızdaki mikrofondan yapmanızı rica edeyim.

KAMER GENÇ — Yolun yarısına geldim; kürsüden yapayım Sayın Başkanım.

BAŞKAN — Buyurun Sayın Genç.

KAMER GENÇ — Sayın Başkan, değerli üyeler;

Beşinci fıkranın «ancak» dan sonra başlayan «Göreviyle ilgili bir suç sebebiyle, hakkında soruşturma veya kovuşturma açılan mahallî idare organları veya bu organların üyelerini, İçişleri Bakanı, geçici bir tedbir olarak, kesin hükme kadar, görevinden alabilir» yolundaki hükmün çıkarılmasını önermiştim.

Şimdi, zaman zaman kürsüye çıktığımızda bu Anayasa Taslağının genel yapısı hakkındaki fikirlerimizi beyan ettik. Burada da iki tane, birbirine başta güvence getiren bir fıkra var; ama arkasından bu «ancak» kelimesi... Malumunuz, iki tane rakip parti sözcüsü kürsüye çıktığı zaman başta, tenkit edeceği rakibinin biraz gönlünü okşayıcı bir iki söz söyler; ama ondan sonra bir «ancak» başlar, «ancak» ile o söylediği sözlerin hepsini alır ve rakibini de yerden yere vurur,

Bu önümüzdeki fıkra hükmü de; bu «ancak» tan sonra getirilen metinle o «ancak» tan önce getirilen metnin hükmünü ortadan kaldırmış bir duruma düşmüştür.

Değerli arkadaşlar;

Şimdi biz 12 Eylül öncesi durumu hep düşünüyoruz. 12 Eylül öncesindeki olayları bir hatırlayalım. Bir siyasî iktidar geldi, bir günde 67 ilin valisini değiştirdi. Bu değişikliği yaparken de, bir kazada iki sene kaymakamlık yapan, âdeta militan vasfını haiz olan valileri işbaşına getirdi. Getirince ne oldu?.. Bunlar yönetimde nasıl tarafsız davrandı? İşte bunların birtakım işlemleri geldi. Biz yine birtakım şeylerden bahsetmek istemedik; dün burada yürütmenin durdurulması ile ilgili kararlar söz konusu oldu. Biz Danıştaydaki o tozlu dosyaları karıştırsak içinden neler çıkar; öyle valiler olmuştur ki, parti başkanına mektup yazıp, ben buranın valisiyim; ama sizin emrinizdeyim, demiştir. Böyle olunca ne yapmıştır? Daima bir parti doğrultusunda icraatta bulunmuştur.

Şimdi ortaya merkezî idare ile mahallî idarenin çatışması meseleleri çıkacaktır. Bir belediye reisi bir mahallî hizmeti getirmek isteyecektir; vali ise daima bu belediye reisinin kendi emirlerine riayet etmesini isteyecektir. Böyle bir çatışma sonucu ne olacaktır? Vali devamlı surette İçişleri Bakanlığına bu belediye reisinin görevden alınması için birtakım girişimlerde bulunacaktır.

Nitekim Başkantin Valisi bir meseleden dolayı Belediye Reisi ile çatıştı; yetkisi olmadığı halde, kanuna aykırı olarak Belediye Reisini görevden aldı. Bu, geçmişte yaşadığımız olaylardandır.

Şimdi, getirilen bu hükümle, birinci fıkranın birinci cümlesiyle seçilmiş organlara verilmiş olan güvencelerin hepsi alınıyor. Geçmişte örnekleri çok görüldü; o zaman hiçbir İçişleri Bakanı, başarılı gördüğü karşı partiye mensup bir belediye reisinin başarılı hizmetlerinin devamına müsaade etmez ve onu görevinden alır.

BAŞKAN — Toparlayınız Sayın Genç.

KAMER GENÇ — Toparlıyorum efendim.

Mahallî hizmetlerin ifasında belediye reisleri görev yapar, il daimî encümenleri görev yapar; fakat burada önemli olan belediye reisleridir. Belediye reisliği yapılırken, belediye hizmetleri yapılırken her an için birtakım hatalar işlenmiş olabilir ve her an için belediye reisi hakkında soruşturma açma imkânı vardır.

Bu itibarla, bu hükümle mahallî idarelerin seçilmiş organlarına verilmiş güvencelerin hepsinin kaldırıldığı inancındayım.

Saygılarımla.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

FAHRİ ÖZTÜRK — Bir meslek camiasını küçük düşürücü sözler sarfetti. Özür dilemiyorsa ben söz istiyorum.

BAŞKAN — Sayın Öztürk, usulümüz çerçevesinin neden ibaret olduğunu biliyorsunuz. Genel anlamda görüşmeler yapmıştır, bazı misaller vermiştir; diğer arkadaşlarımız da aynı örnekleri vermiştir. Zannediyorum meslek camialarını küçümseyecek veya onları müşkül vaziyette bırakacak herhangi bir ifade bu Meclisten sâdır olmaz.

FAHRİ ÖZTÜRK — Evet olmaz...

BAŞKAN — Olmaz. Teşekkür ederim. Biz burada mesleklerimizi değil, Türk milletini temsil ederek görüşmeler yapıyoruz. Teşekkür ederim.

FAHRİ ÖZTÜRK — Biz de Devletin temsilcisini müdafaa etmek istiyoruz burada.

BAŞKAN — Evet efendim. Geniş anlamda bir ifade değil, bir misal verilmiştir. Bu, zaman zaman hepimiz tarafından yapılan örneklemelerdir.

Sayın Komisyon, buyurunuz efendim.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, bir hususu açıklamakta yarar görüyorum.

Galiba arkadaşımız üzerinde tartıştığımız bu madde hükmünü yanlış değerlendirmişler. Dediler ki, «Bir İçişleri Bakanı istediği belediye başkanını istediği bahaneyle işinden alabilecektir.» Böyle bir husus yoktur hükümde. Sırf, izah yararlı olacağı için arz ediyorum. «Göreviyle ilgili bir suç sebebiyle hakkında soruşturma veya kovuşturma açılan...» Yani işin mahkemeye intikal etmesi aranıyor. Yoksa, görevini şöyle yaptı, böyle yaptı diye bir İçişleri Bakanının değerlendirmesi söz konusu değildir. Adliyeye intikal etmiş bir olay vardır. O takdirde hâkim kararına kadar İçişleri Bakanı görevden alıkoyabilecektir.

Böyle anlaşıldığı takdirde hüküm, fıkranın birinci cümlesiyle de çelişmemektedir.

Biraz önce arz ettim; bu önergeye de katılamıyoruz.

Saygılarımı sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın üyeler;

Komisyon Sayın Genç'in önergesine katılmıyor. Dikkate alınmasını oyluyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Dikkate alınması kabul edilmemiştir.

Sayın Öztürk'ün önergesine geçiyorum.

ALİ MAZHAR HAZNEDAR — Sayın Başkan, benim de aşağı yukarı bu önergeye benzer mahiyette bir önergem vardı, onu geri alıyorum.

BAŞKAN — Sayın Haznedar, Sayın Öztürk'ün önergesinden biraz farklı... Bununla beraber geri alıyorsunuz. Sayın Haznedar'ın önergesi geri verilmiştir.

Sayın Öztürk'ün önergesi lehinde Sayın Güray söz almıştır, buyurunuz.

Mümkünse yanınızdaki mikrofondan rica edeyim.

S. FERİDUN GÜRAY — Sayın Başkanım, buradan konuşuyorum; fakat buradan söylediklerim Sayın Aldıkaçtı'ya bazen ulaşmıyor da... Ben yine buradan konuşayım efendim.

BAŞKAN — Ulaşır efendim, ulaşır. Gördüğüm kadarıyla cankulağıyla dinliyorlar. Kaldı ki, siz daha yolun yarısında değilsiniz; çok daha gençsiniz.

S. FERİDUN GÜRAY — Teşekkür ederim efendim.

Şimdi, Sayın Öztürk önergelerinde, 155 inci maddenin beşinci fıkrasının ikinci cümlesi üzerinde durmuşlardı. Bu cümleye göre ,millî iradeyle görev başına gelen görevlilerin, görevleriyle ilişkili bir suç işlemeleri halinde açığa alınmalarını, yani görevden alınmalarını İçişleri Bakanına veriyordu. Sayın Öztürk gayet güzel bir şekilde bu konuyu açıkladılar ve dediler ki, «Yurdun her yanında yüzbinlerce millî iradeyle göreve gelen memur vardır.» Mesela Hakkâri'nin Çukurca İlçesinin filanca köyünde ihtiyar heyeti görev başında bulunur. Bu kişilerden biri görevinden dolayı bir suç işler. Bu açığa alma, malumları olduğu gibi, bir tedbirdir. Bu kişinin açığa alınması, görevden alınması İçişleri Bakanına verilirse, gereksiz bir formalite olur. O evrakın İçişleri Bakanlığına ulaşması ayları alır ve o nedenle de kendisinden beklenilen gaye hâsıl olmaz.

Bizim illerde çok değerli valilerimiz, ilçelerde kaymakamlarımız vardır. Öyleyse, İçişleri Bakanının yetkilerinden bazılarının onlara devri gerekir ve bu konunun da münhasıran Anayasa ile halli değil, herhangi bir kanunla, bu maddeye uygun olarak çıkartılacak bir kanunla halledilebilir ve orada millî iradeyle gelen memurların hangisinin İçişleri Bakanı tarafından, hangisinin de vali veyahut kaymakamlar tarafından görevden alınacağı belirtilebilir ve Anayasanın bu cümlesinin bu şekilde düzenlenmesinde yarar olacağı kanısındayım.

Saniyen, değerli Anayasa Komisyonunun sadece göreve ilişkin suçlara hasretmesini ben pek yeterli bulamadım. Çünkü, bu kabil millî iradeyle gelen memurlar içinde Devletin güvenliğine, Devletin kişiliğine karşı suç işleyenler de olabilir ve olmuştur da. Bu kabil vahîm nitelikteki suçların da aynı müeyyide ile halledilmesi zarurîdir ve kısa sürede onların da görevden alınmaları gerekir.

Bu bakımdan, suç kapsamının da genişletilmesi taraftarıyım. Önergenin kabulünü arz eder, saygılar sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Güray.

Önergenin lehinde, Sayın Hazer buyurunuz efendim.

MEHMET HAZER — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

Konunun açıklığa kavuşturulmasının gerekli olduğuna inanıyorum. Evvela, mahallî idarelerin seçilmiş organlarının işlerinden alınması yargının kararına bağlıdır, yargı esasına bağlıdır. Bu genel prensiptir; fakat bunun dışında, suç işlenmesi halinde, seçimle gelen mahallî idareler organlarının hakkında yapılan muamele bir adlî muameledir; fakat Memurin Muhakemat Kanununa göre yapılan bir muameledir, bu âdeta sorgu yargıcının, sorgu hâkiminin yaptığı karar gibidir. Sorgu hâkiminin yaptığı karar nasıl sonunda adlî mercilerin kararıyla tamamlanırsa, bu da öyle olacaktır; suçla ilgili mumalelerde.

Binaenaleyh, bu mahallî idarelerin seçimle gelen organlarının yargı denetiminden alınması anlamına gelen bir muamele değildir. Suç işlenmesi halinde bir muhakkıkın, bir tahkik memurunun yapacağı muameledir bu. Bu adlî bir muameledir. Binaenaleyh, buradaki düzenleme doğrudur.

Yalnız bir eksik tarafı var, sayın arkadaşımız temas ettiler; suç işlenmemesi halinde de işbaşında kalması mahzurlu olan; fakat seçimle gelmiş olan organlar hakkında da idarenin bazı tedbirler alması zarureti ortaya çıkmaktadır. Teftiş sırasında müfettiş lüzum gösterdiği takdirde yine merciinden geçmek suretiyle seçilmiş organların uzuvları işten el çektirilebilir.

Yalnız bu yetkinin maddede tespit edildiği gibi İçişleri Bakanı eliyle yürütülmesi imkânsızdır ve lüzumsuzdur. Bu yetkiyi mahallî mülkî amirlerine bırakmak lazımdır. Aksi takdirde işlemez ve lüzumsuz

yere hükümetle bir kaza belediye başkanını veya bir il belediye başkanını veya onun diğer organlarını karşı karşıya getirmek gibi bir durum hâsıl olur. Buna mani olmak için İçişleri Bakanlığı kaydını çıkarmalı, tahkikat yapmaya yetkili olan merciye vermelidir bu yetkiyi ki, hangi makam bu tahkikatı yaptırabiliyorsa, ona yetkiliyse özel kanununda, ona işten el çektirmek de tahkikata mezun olan, yaptıran merciye vermek lazım. O da mahallî mülkî amirleridir; yani vali ve kaymakamlardır.

Sayın Komisyon bu hususu dikkate alırlarsa madde tamamlanmış olur.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Hazer.

Önerge üzerinde söz almak isteyen başka bir üyemiz?.. Sayın İğneciler aleyhte?

A. ASIM İĞNECİLER — Usul hakkında. Benim de bir önergem var. Şayet bu önerge dikkate alınırsa Sayın Genel Kurul ve Komisyon tarafından, ben önergemi geri alıyorum. Bunu arz etmek istedim.

BAŞKAN — Hay hay efendim, teşekkür ederim. Sayın Tutum?..

CAHİT TUTUM — Önerge üzerinde sorum var.

BAŞKAN — Buyurun efendim.

CAHİT TUTUM — Sayın Başkanım, ben ilk konuşmamda da bu soruyu sordum; ama cevabını alamamıştım : Belediye meclis üyesinin münferit olarak nasıl bir görevsel suç işleyebileceğini sordum; bunun cevabını bekliyorum?

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Önerge üzerinde söz isteyen başka bir arkadaşımız?..

İBRAHİM GÖKTEPE — Lehinde Sayın Başkan.

BAŞKAN — Lehinde mümkün değil; Sayın Güray ve Hazer konuştular.

Başka bir üyemiz söz almak istemiyor.

Komisyondan rica ediyorum; hem Sayın Tutum' un sorusu cevaplansın, hem de önergeler ile ilgili görüşünüzü rica ediyorum; bu önergeyle ilgili görüşü.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Bir belediye meclisi üyesinin üye olarak tasarrufu bulunabilir. Bulunmasa dahi belediye meclisi olarak bütün üyeler suç teşkil eden bir karara katılmışlarsa, nihayetinde bunların hepsi şahsen sorumlu olmakla beraber, buradaki sorumluluk kavramı organ olarak ifade edilmiştir, yoksa başkasının fiilî sebebiyle bir sorumluluk söz konusu değildir. Tutum arkadaşımızın sorusuna verebileceğim cevap budur.

Önerge konusunda ikinci husus; önergenin dikkate alınmak üzere oylanmasına Komisyonumuz katılıyor. Arz ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN — Katılmaktadır, teşekkür ederim.

Sayın Öztürk, önergenizi «5 inci fıkrasının ikinci cümlesi» olarak değiştirerek oyluyorum?

FAHRİ ÖZTÜRK — «Ancak» tan sonraki...

BAŞKAN — Evet.

Sayın Öztürk'ün önergesinin Komisyon dikkate alınmasına katılıyor. Dikkate alınmasını oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Dikkate alınması kabul edilmiştir.

Bu durumda Sayın İğneciler ve arkadaşları önergeyi geri alıyorlar.

LÜTFULLAH TOSYALI — Sayın Başkanım, benim de bir önergem vardı. Bu önerge kabul edildiği için ayrıca işleme konulmasına gerek yoktur, arz ederim.

BAŞKAN — Geri alıyorsunuz. Geri veriyorum Sayın Tosyalı, teşekkür ederim.

6 ncı fıkranın değiştirilmesiyle alakalı Sayın Uyguner, Sayın Bayazıt, Sayın Daçe ve arkadaşları. Açıklamayı zatıâliniz mi yapacaksınız Sayın Uyguner?.. Buyurun efendim.

M. FEVZİ UYGUNER — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

Görüşmekte olduğumuz 155 inci maddenin 6 ncı fıkrasının, yani, «Mahallî idare hizmetlerinin görülmesi amacıyla, bu idareler arasında mecburî veya ihtiyarî birlikler kurulması, kanunla düzenlenir.» şeklinde tasarıya konulmuş olan hükmü beğenmediğimizi ifade etmek isterim.

Bu hüküm de, sabahleyin 154 üncü maddenin müzakeresi sırasında açıkladığım nedenlerle bir bölgeciliğe yol açacaktır ve ileride yurdumuza pek dost olmayan, bizlere dost olmayan çevrelerin işlerini kolaylaştıracaktır. Yani yurdumuzun parçalanması için vasat hazırlayıcı, zemin hazırlayıcı bir hüküm niteliğindedir. Bu sebeple bu hükmün tasarıdan çıkarılmasını öneriyoruz; birinci planda.

Bunun yerine yepyeni bir hüküm önermekteyiz; «Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bölünmez bütünlüğü ve toplumun güven ve huzurunun tehlike altına girmesi hallerinde Millî Güvenlik Kurulunun kararıyla Bakanlar Kurulunca mahallî idarelerin organları fesih edilebilir.» şeklinde bir hüküm getiriyoruz. Bu fesih edildikten sonra yeni seçim yapılıncaya kadar mahallî mülkî amirleri bu kuruluşlara bakacaktır, vekâlet edecektir.

Bunu niçin böyle öneriyoruz? Biraz evvel arkadaşlarımız da her biri kendi yönünden tartışmasını

yaptılar ve bazıları bu hususta yargı organlarına büyük görevler düştüğünü ifade ettiler, bazıları da bu konunun yargı organlarını, idarî yargıyı fazlaca yıprattığını, ıslah edilmesi gerektiğini ileri sürdüler. İşte biz bu noktada yeni bir çözüm yolu getiriyoruz. Şayet mahallî idarelerden birisi burada sayılan ilkeler dışında; yani Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bölünmez bütünlüğü ve toplumun güven ve huzurunun tehlike altına girmesi hallerinin vukuunda, konu merkezî idareye intikal ettiğinde, şayet Millî Güvenlik Kurulu bunun memleket bütünlüğü için bir tehlike teşkil ettiğini sezerse ve bu yönde bir tavsiye kararı alırsa; o takdirde Bakanlar Kurulunun bu mahallî idarenin feshine karar verebilmesi en çıkar yoldur burada; ama bu feshedilmekle ilânihaye bu seçimle gelmiş olan şeyi ortadan kaldırmış olacak değildir. Burada yine seçim yapılacaktır; ancak bu durumlar ortaya çıktıktan ve bu idarenin organları feshedildikten sonra yeni bir seçim yapılacaktır. İşte, yeni seçim yapılıncaya kadar mahallî mülkî amirleri bu görevi vekâleten yürüteceklerdir, niyabeten yürüteceklerdir.

Getirdiğimiz sistemin esası budur. Bu sistem kabul edildiği takdirde ne idarî yargı organları yıpranacaktır ne de, bu iş sırf yargı organının insiyatifine bırakılırsa, bazen aylar, bazen de seneler sürecek dava sonuna kadar bu hale gelmiş olan bir idare, zararlı faaliyetlerini devam ettiremeyecektir. Amacımız, bu gibi organların denetim altında tutulmasıdır ve kendi yörüngesinden çıktığı anda idarenin üst kademede hadiseye müdahale edebilmesinin sağlanmasıdır. Biz bunu sağlayabildiğimiz takdirde, bu seri bir şekilde gerçekleşecek ve dolayısıyla zarar en kısa zamanda önlenecektir ve bilahara seçimlere gidilmek suretiyle demokratik düzende iade edilecektir.

Sayın Başkanım;

İzin verirseniz 157 nci madde üzerinde iki önergemiz daha var. Söz almışken bunlar üzerinde de açıklama yapayım. Şayet...

BAŞKAN — Kısaca rica edeyim Sayın Uyguner. Altıncı fıkranın değiştirilmesini istiyorsunuz; yeni bir metin getiriyorsunuz. Yedinci fıkranın değiştirilmesini; yeni bir metin ve bir de ayrıca sekizinci bir fıkra eklenmesini istiyorsunuz.

Kısaca rica edeyim, buyurun.

M. FEVZİ UYGUNER — Kısaca arz edeyim Sayın Başkanım.

Yedinci fıkra «Devlet, mahallî idareler üzerinde, görevde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve mahallî ihtiyaçların gereği gibi karşılanması amacıyla, kanunda belirtilen usul ve esaslar dairesinde, denetim yetkisine sahiptir» diye bir fıkra var.

Şimdi efendim biz burada; «Mahallî idareler, bulundukları ilin veya ilçenin en büyük mülkî amirin denetimine tabidir.» şeklinde bir fıkra ilavesini öngörüyoruz, bu fıkra yerine.

Bu belki tabiî gibi gelir; ancak idareye güç vermek, kuvvet vermek için biz bu fıkranın Anayasada yer almasının yerinde olacağı kanaatindeyiz. Bu, mahallî idare amirlerinin, bu mahallî idareler karşısında gücünü artıracaktır ve faydalı olacaktır.

Son fıkra olarak, yönetimleri büyük önem kazanan veya nüfus bakımından geniş halk topluluğuna hizmet veren mahallî idarelerin organlarının tayinle yapılması hususunda Devlete yetki verilmesini öngören bir teklif getiriyoruz. Bu teklifimiz sizlere pek yabancı olmasa gerek; çünkü hepimizin hatırlayacağı gibi, mesela :

Vaktiyle İstanbul Valiliği ile Belediye Reisliği aynı şahısta birleşiyordu ve İstanbul Valisi tarafından yürütülüyordu. Keza, büyük bir şehir niteliğinde olan ve çok süratli bir şekilde büyüyen, genişleyen Ankaramızda bir zamanlar Vali ve Belediye Reisliği aynı şahısta birleşiyordu ve işi tek şahıs yürütmekte idi.

Nüfusu çok kalabalık olan ve süratle genişleyen bazı illerimiz, birçok problemleri beraberinde getirmektedir. Buraya hücum eden nüfus kalabalığı, sağlıksız yerleşme sonuçları hâsıl etmekte ve yine halkın sağlığı tehlikeye girdiği gibi, halkın asayişinin de korunması güçleşmektedir. Bütün bunların koordine bir şekilde düzenlenmesi, hem halkın sağlığının korunması, hem çevre düzeninin korunması, hem de amme intizamının korunması için, tek şahsın bu gibi yerlerde tek otorite olarak çalışmasında büyük faydalar mülahaza etmekteyiz.

Bu nedenle teklifimizi getirdik ve teklifimiz kabul edildiği takdirde, büyük şehirlerimizin gerek görüldüğünde problemleri geniş çapta halledilecektir. Bakanlar Kurulunca tayin edilecek bir yetkili, yine Bakanlar Kurulunca tayin edilecek diğer yetkililerin iştiraki ile faaliyetini sürdürecek ve büyük şehrin problemlerini, ihtiyaçlarını tek otorite altında düzenleyecek ve başarıya ulaşacaktır.

Önerilerimizin kabul edileceği ümidiyle hepinizi saygıyla selamlarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Uyguner.

Sayın Uyguner'in önergesi üzerinde söz almak isteyen sayın üye?..

İBRAHİM GÖKTEPE — Aleyhinde söz istiyorum efendim.

BAŞKAN — Buyurun Sayın Göktepe.

İBRAHİM GÖKTEPE — Sayın Başkanım; Sayın Uyguner altıncı fıkranın çıkartılmasını ve onun yerine fesihle ilgili bir fıkra konmasını talep etmektedir. Aslında, fesih konusu başka bir konudur, mahallî idare organlarının feshi konusu, belli şartlarla (Sayın önerge sahiplerinin teklif ettiği şartlarla) ayrı bir fıkra halinde düzenlenebilir. O taraf için bir şey demiyorum; ama altıncı fıkranın değiştirilmesinin zararlı olacağı kanaatindeyim. Çünkü bu fıkra, mahallî idarelerin, mahallî hizmetleri gerçekleştirmek üzere kendi aralarında ister ihtiyarî, ister mecburî olsun, birlik kurabilmelerini hükme bağlamaktadır.

Bu fıkrayı çıkardığımız takdirde ne olacaktır? farzedelim ki, Çal Belediyesi ile Bekilli Belediyesi, Bekilli Elektrik Birliğini kuramayacaklardır veya diğer iki belediye içmesuyu birliğini veya sulama birliğini kuramayacaklardır. Böyle br netice doğar. Bu bakımdan, eğer önerge sahipleri uygun görürlerse; altıncı fıkra tamamen hizmet birliğini öngörmektedir, herhangi bir politik veya başka bir maksadı yoktur altıncı fıkranın, hizmete münhasır birliklerdir bunlar. Bunlara imkân verelim; ama tekliflerini ayrı bir fıkra olarak mütalaa edelim, tartışalım. Bu görüşteyim efendim.

Arz ederim.

BAŞKAN — Sayın Göktepe; bir vuzuh vermek için sizin iştirak ettiğiniz önerge...

İBRAHİM GÖKTEPE — Altıncı fıkra ile ilgili efendim.

BAŞKAN — Efendim şöylece okuyayım : Derler ki, «Altıncı fıkranın aşağıdaki şekilde değiştirilmesi :

Mahallî idareler sınırları içinde bulundukları ilin veya ilçenin en büyük mülkî amirinin denetimine tabidir.» Bu değil?..

İBRAHİM GÖKTEPE — Hayır, ben hizmet birlikleriyle ilgili konu üzerinde duruyorum. Altıncı fıkradan ben onu anladım.

BAŞKAN — Sayın Uyguner, yardımcı olur musunuz lütfen?..

İBRAHİM GÖKTEPE — Altıncı fıkranın çıkarılmasını istiyorlar Sayın Başkanım; yani «Hizmet birlikleri kurulmasın» şeklinde anlıyorum.

BAŞKAN — Efendim ifade şu; «Altıncı fıkranın aşağıdaki şekilde değiştirilmesi» deyince, tabiî o çıkacak yerine bu girmiş olacaktır.

Bir diğer önergeleri var. Derler ki; «Yedinci fıkranın aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz :

Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bölünmez bütünlüğü ve toplumun güven ve huzurunun tehlike altına girmesi hallerinde Millî Güvenlik Kurulunun kararı ile Bakanlar Kurulunca mahallî idarelerin organları feshedilebilir. Feshedilen mahallî idareler, yeni seçim yapılıncaya kadar mahallin en büyük mülkî amiri tarafından yönetilir.»

İBRAHİM GÖKTEPE — O konu ayrı bir konudur Sayın Başkanım...

BAŞKAN — Bu ayrı bir konudur...

İBRAHİM GÖKTEPE — Ben hizmet birlikleri kurulmasına imkân verilmesi gerektiği kanaatindeyim.

BAŞKAN — Bir de son önergelerini müsaade ederseniz okuyayım; iştirak ettiğinizi ifade edin ki, müzakereler ona göre bir istikamet alsın.

«Sekizinci fıkra :

Kanun, yönetimleri büyük önem kazanan veya nüfus bakımından geniş halk topluluğuna hizmet veren mahallî idarelerin başkan ve başkan yardımcılarıyla yönetim organlarının, Bakanlar Kurulu kararnamesiyle atanmalarını ve aynı usulle görevlerine son verilmesini öngörebilir.»

Verdikleri önergeler bunlardan ibaret.

İBRAHİM GÖKTEPE — Sayın Başkanım; ben altıncı fıkra ile ilgili olarak görüşlerimi arz ettim. Altıncı fıkra...

BAŞKAN — Siz o zaman metindeki...

İBRAHİM GÖKTEPE — Metnin kalması taraftarıyım.

BAŞKAN — Metnin kalması taraflısı olarak ifade etmiş oluyorsunuz.

İBRAHİM GÖKTEPE — Evet efendim.

BAŞKAN — Yani, bu önergelerden herhangi birisinde...

İBRAHİM GÖKTEPE — Diğer önergeler üzerinde mütalaa beyan etmiyorum.

BAŞKAN — Hepsinin karşısında mütalaa vermiş oluyorsunuz...

İBRAHİM GÖKTEPE — Hayır efendim, ben yalnız altıncı fıkradaki mahallî idarelerin hizmet birliği kurabilmeleri konusuna imkân verilmesi gerektiği kanaatindeyim. Onu arz ederim efendim.

BAŞKAN — Anladım efendim, teşekkür ederim.

PAŞA SARIOĞLU — Sayın Başkan, son önergenin aleyhinde konuşmak istiyorum.

BAŞKAN — Buyurun efendim.

PAŞA SARIOĞLU — Sayın Başkanım, Sayın Uyguner'i dikkatle dinledim. Sayın Uyguner, büyük şehirlerin büyük problemleri olduğunu izah buyurdular. Bu şehirlerdeki yığılmayı, kentleşme sorununu, diğer sorunları çözmek için, bu şehirlerde bir belediye başkanı yerine, doğrudan doğruya Bakanlar Kurulunca atanması yerinde olan valilerin görevlendirilmesini uygun gördüklerini ifade ettiler; eğer yanlış anlamadımsa bu şekilde tarif ettiler.

Bir defa şunu kabul etmemiz lazım gelir ki, eğer bir ülkede seçim var ise, eğer bir ülkede millet meclisi seçimle geliyor ise, bunun en alt birimlerinden bir tanesi de belediyelerdir. Millet egemenliğini hâkim kılmak istediğimiz zaman, meclislere güven gösteriyoruz, halkın seçimine itimat ediyoruz, milletvekillerinin buraya gelmesini kabul ediyoruz; fakat mahallî idarelere gelince, mahallî idarelerin seçimiyle işbaşına gelmiş belediye başkanlarına itimat, güven göstermemek; biraz evvel söylediğim hususla bağdaşır olamaz.

İkincisi; eğer büyük şehirlerde belediye başkanları yerine valilerin görev alması bir kural olsaydı, Türkiye'nin iki büyük şehrinden, üç büyük şehrinden dünyada çok daha büyük şehirler vardır. Bugün Dünyanın en büyük şehirlerinden birisi Newyork şehridir; burada belediye başkanı ayrı seçilir, valinin seçimi ayrıdır; o da ayrıca seçimle gelir. Bu itibarla, önergeye esastan, millî egemenlik prensibi yönünden karşı olduğum gibi, diğer gerekçeye de bu hususta katılmıyorum.

Arz ediyorum.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

İBRAHİM ŞENOCAK — Lehinde söz rica ediyorum Sayın Başkan.

BAŞKAN — Buyurun Sayın Şenocak.

İBRAHİM ŞENOCAK — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

Sayın Sarıoğlu, herhalde önergeyi yanlış anlamış olacaklar; önergenin birkaç satırını müsaadenizle okuyorum : «Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bölünmez bütünlüğü ve toplumun güven ve huzurunun tehlike altına girmesi hallerinde Millî Güvenlik Kurulunun kararıyla» diyor. Kaldı ki, böyle bir durumda Cumhurbaşkanına Meclisi dahi feshetme yetkisi verirken, bu duruma düşen bir belediye meclisinin feshedilmesi elbette düşünülemez. Kaldı ki, bu, aslında olağanüstü hal veya sıkıyönetim hallerinde ancak vaki olabilir. Daha önce kabul buyurulan sıkıyönetimle ilgili 137 nci madde diyor ki : «Kamu görevlilerinin durumlarında yapılabilecek değişiklikler ve olağanüstü yönetim usulleri, öncelikle Olağanüstü Hal Kanununda düzenlenir.» Burada, doğrudan doğruya kamu görevlilerinden bahis var, seçimle gelen organlardan bahis olmadığı için, bu madde buna da bir açıklık getiriyor. Kaldı ki, hatıralardan silinmemiştir; bir ilimizin belediye reisi bölücü faaliyetlerde bulunmuştur ve buna devam etmesine rağmen hiç bir tedbir alınmamıştır, alınamamıştır. Ancak, o ilde sıkıyönetim ilan edildikten sonra, o belediye reisi görevden alınmış ve meclis de feshedilmiştir.

Buna bir zaruret vardır. Müspet oy verilmesini arz ve teklif ederim.

Saygılarımla.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

M. FEVZİ UYGUNER — Sayın Başkan, usul hakkında söz istiyorum.

BAŞKAN — Buyurun Sayın Uyguner.

M. FEVZİ UYGUNER — Efendim, zannederim, her önergeyi izah etmekle teknik bir hata yaptım. Şimdi bilmiyorum, arkadaşlarım önergeyi karıştırıyorlar gibime geliyor. Onun için, izin verirseniz önergeler tek tek müzakere edilirse, daha salim bir sonuca ulaşılacaktır.

Arz ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

AZMİ ERYILMAZ — Sayın Başkan, önergenin lehinde efendim.

BAŞKAN — Buyurun Sayın Eryılmaz.

AZMİ ERYILMAZ — Sayın Başkanım, Danışma Meclisinin saygıdeğer üyeleri;

Benim önergem de, aynı gayeyi tahakkuk ettirmek için verilmiş bir önerge idi ve esasen eski 1961 Anayasasının 116 ncı maddesinde, büyük şehirlerin belediye başkanlarının tayinle geleceği hakkında hüküm vardı. Burada, «Mahallî idareler , il, belediye veya köy halkının müşterek mahallî ihtiyaçlarını karşılayan ve genel karar organları halk tarafından seçilen kamu tüzelkişileridir» der. Aynen 155 inci maddede de «Genel karar organları halk tarafından seçilen kamu tüzelkişileridir» der. Demek ki, gerek 1961 Anayasası, gerekse bu Anayasa Tasarısının 155 inci maddesi, ancak genel karar organlarının halk tarafından seçileceğini öngörmüştür; ama belediye başkanları tayinle olabilir. İdare hukukunda bu ihtilafsız kabul edilmiş bir şeydir. Ama uygulamada, bütün belediye başkanları seçiliyor, o ayrı bir meseledir.

Binaenaleyh, Sayın Uyguner arkadaşımızın getirdiği, bir yenilik değildir, bir ışık tutacak mahiyettedir. Esasında bunu yasaklayan bir hüküm yoktur.

Geçirdiğimiz tecrübelerde de, biraz önce arz ettiğim gibi, yargı organları çok yıpranmıştır. Ben misal vermek istemiyorum; misal çoktur. Bu misalleri Sayın Abbas Gökçe daha iyi bilirler, isterlerse açıklayabilirler. Belediye başkanlarının dosyalarını tetkik eden bir arkadaşımızdır; icabında Yüce Kurula bilgi verirler. Hem Danıştay kurtulur, hem memleket kurtulur, hem de esasında bu kanunda aykırı bir hüküm yoktur. 1961 Anayasasında aykırı bir hüküm yoktur, yeni Anayasada da aykırı bir hüküm yoktur. Belediye başkanlarının tayinle yapılmasına cevaz veren bir hükümdür. Açıkça, yeniden bir hüküm getiriyor ki, bu, bunun teyididir.

Bu bakımdan, önergenin lehindeyim, önergenin lehine oy kullanacağım. Lehinde oy kullanılmasında memleketin büyük yararları vardır. Geçirdiğimiz tecrübelerin ışığı altında bu önergenin lehine oy kullanmanızı istirham ediyorum.

Saygılarımla.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Eryılmaz.

Sayın Uyguner, bir vuzuhta tekrar bir mutabakatımız gerekiyor. Altıncı fıkra, sizin değiştirmek istediğiniz fıkra ile verdiğiniz önerge arasında bir münasebet ben tespit edemiyorum. «Mahallî idare hizmetlerinin görülmesi amacıyla, bu idarelerin arasında mecburî ve ihtiyarî birlikler kurulması kanunla düzenlenir». Altıncı fıkra bu. Halbuki siz bunu şöyle bir fıkrayla değiştirmek istiyorsunuz : «Mahallî idareler, sınırları içinde bulundukları ilin veya ilçenin en büyük mülkî amirinin denetimine tabidir.» Denetim mevzuu başka, ihtiyarî birliklerin kurulabileceği konusu başka. O, olsa olsa yedinci fıkra olabilecek. Tabiî ben müdahale etmiyorum; ama bir vuzuha varmanız için söylüyorum.

M. FEVZİ UYGUNER — Sayın Başkan, şimdi biz izahlarımızda belirttiğimiz gibi, esasında buradaki altıncı fıkranın esprisine karşıyız. Yani, mahallî idarelerde bir gelişme esprisine karşıyız. Onun yerine bunu ikame ediyoruz.

BAŞKAN — Evet, tamam.

Bunun hakkkında Komisyonun görüşünü rica ediyorum, görüşmeler tamamlanmıştır..

Sayın Gözübüyük, bir soru mu vardı efendim?..

ABDULLAH PULAT GÖZÜBÜYÜK — Hayır, aleyhinde söz isteyecektim.

BAŞKAN — Efendim, görüşmeler bitti.

Sayın Komisyon, buyurunuz.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, değerli arkadaşlarım; biz, altıncı fıkranın muhafazasına taraftarız. Onun için, arkadaşımızın, bu fıkranın çıkarılmasına dair olan önergesine katılamıyoruz.

BAŞKAN — Müsaade ederseniz, diğer önergeleri de sırasıyla oylayalım.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Peki efendim.

BAŞKAN — Altıncı fıkranın çıkartılmasına mütedair olan önergeye Komisyon katılmıyor. Bu itibarla, dikkate alınmasını oyluyorum : Dikkate alınmasını kabul edenler... Kabul etmeyenler... Dikkate alınması kabul edilmemiştir.

Yedinci fıkra; «Yedinci fıkranın aşağıdaki şekilde değiştirilmesini...» diyor.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, değerli arkadaşlarım; mahallî idarelerin bir anlamı varsa, o da kendilerini seçilmiş organlarıyla yönetmeleri hususudur. Teklif edilen formül, önerge sahibi arkadaşımızın da belirttiği gibi, daha önce uygulanmış fakat çok yıllar evvel vazgeçilmiştir. Biz, seçimle gelen organların mahallî idarelerde görev almasına taraftar olduğumuz için, bu önergeye de katılamıyoruz.

BAŞKAN — Evet, bu ikinci önergeye de Komisyon katılmıyor. Dikkate alınmasını oyluyorum; Dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

Bir 8 inci fıkra eklenmesine dair önergesi hakkında görüşünüzü rica ediyorum; Sayın Uyguner'in.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, bizdeki önergelerde 8 inci fıkra diye bir şey yok. «6 ncı fıkranın aşağıdaki şekilde değiştirilmesi» diyor, fesih yetkisi veriliyor, «6 ncı fıkranın aşağıdaki şekilde değiştirilmesi» diyor, «Mülkiye amirinin denetimine tabiîdir» ibaresiyle bitiyor. Belki arkadaşımız...

BAŞKAN — Ben hemen size elden göndereyim. Bir son fıkra eklenmesi isteniyor; 8 inci fıkra.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Bunların dışında mı Sayın Başkanım?

BAŞKAN — Evet. Bir son fıkra eklenmesi isteniyor, gönderiyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, bu hususu şimdi oyladınız. Yani tayinle; mahallî idarelerin başkan ve başkan yardımcılarının yönetim organ-

larının Bakanlar Kurulu kararnamesiyle atanmaları; bu 7 inci fıkra diye konmuş. Şimdi arz ettim Komisyonun düşüncesini ve zannederim ki bunu oyladınız. «Tayinle mahallî idarelerin başkan ve başkan yardımcıları getirilmesine taraftar değiliz» dedik.

AZMİ ERYILMAZ — Sayın Başkanım, bir sual soracağım.

BAŞKAN — Müsade ederseniz efendim, önce şunu halledelim.

Efendim, bendeki metin şu : «Tasarının 155 inci maddesine aşağıdaki fıkranın eklenmesi;

Kanun, yönetimleri büyük önem kazanan veya nüfus bakımından geniş halk topluluğuna hizmet veren mahallî idarelerin başkan ve başkan yardımcılarıyla, yönetim organlarının Bakanlar Kurulu kararnamesiyle atanmalarını ve aynı usulle görevlerine son verilmesini öngörebilir.» Bu bir değişiklik değil, bir fıkra eklenmesidir.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, biraz evvel arz ettim. Komisyonun katılmadığını ve zatıalıniz bunu oyladınız.

BAŞKAN — Efendim, ondan evvel bir 7 nci fıkra vardı.

Efendim, müsade ederseniz 3 önerge var; bakın «155 inci maddenin 7 nci fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini», diyor. Biliyorsunuz önce değiştirilmesine dair önergeleri oyluyoruz, sonra fıkra ilavelerini oyluyoruz. 7 nci fıkranın değiştirilmesine dair önerge şudur :

«Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bölünmez bütünlüğü ve toplumun güven ve huzurunun tehlike altına girmesi hallerinde Millî Güvenlik Kurulunun kararı ile Bakanlar Kurulunca mahallî idarelerin organları feshedilebilir. Feshedilen mahallî idareler, yenileri seçilinceye kadar mahallin en büyük mülkiye amiri tarafından yönetilir.»

Evet, bu 7 nci fıkranın değiştirilmesidir. Sizin bahsettiğiniz yeni bir fıkra ilavesidir.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Galiba yanlış okunuyor Sayın Başkanım, bizdeki fotokopide «155 inci maddenin 6 ncı fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesi» deniyor.

BAŞKAN — Evet, sonradan bize verilende bir tashih yapılmış, herhalde o tashih sizde yapılmamış.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Evet efendim bizde yok. Buna da katılamıyoruz. Çok geniş bir takdir yetkisi tanıdığı için fesihte, önergeye katılamıyoruz.

BAŞKAN — Evet, bu önergeye de katılamadıklarını ifade ediyor Komisyonumuz.

Dikkate alınmasını oyluyorum : Dikkate alınmasını Kabul edenler... Etmeyenler.... Kabul edilmemiştir.

Böylece, dikkate alınan önergelerle beraber, 155 inci madde Komisyona verilmiştir.

Şimdi, 156 ncı maddeyi okutuyorum :

E. Memurlar ve diğer kamu görevlileri ile ilgili hükümler

1. Genel ilkeler

MADDE 156. — Devletin ve diğer kamu tüzelkişilerinin yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerini yerine getiren memurlarla, işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlilerinin nitelikleri, hizmete girişleri ve yükseltilmeleri, görevleri ve hakları, aylık ve ödenekleri ile diğer özlük işleri kanunla düzenlenir.

Devletin ve diğer kamu tüzelkişilerinin yürüttükleri kamu hizmetlerinin gerektirdiği aslî ve sürekli görevler, kanunun gösterdiği istisnalar dışında, memurlar eliyle görülür.

Memurlar ve diğer kamu görevlileri yetenek ve liyakat ilkelerine uygun olarak işe alınırlar ve görevlerini eşitlik ve tarafsızlık ilkelerine uygun olarak yerine getirirler.

Üst kademe yöneticisi kamu görevlilerinin, atanma ve görevden alınma usul ve esasları, kanunla özel olarak düzenlenir.

BAŞKAN — Evet, şimdi 4 önerge var okutuyorum :

Yüksek Başkanlığa

Tasarının 156 ncı maddesi başlığı ile birlikte aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

Saygılarımızla.

Kamu hizmeti görevlileri ile ilgili hükümler

Kamu hizmeti görevliliği

MADDE 156. — Devlet, mahallî idareler, kamu iktisadî teşebbüsleri ve diğer kamu tüzelkişilerinin yerine getirecekleri hizmetlerde, idarî sözleşme dahil idarî işlemler yoluyla tayin edilmiş olarak çalışan ve işçi niteliğini taşımayanlar, kamu hizmeti görevlisidirler.

Devletin, mahallî idarelerin ve kamu iktisadî teşebbüsleri dahil, diğer kamu tüzelkişilerin yürütmekle ödevli oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği aslî ve sürekli görevler, kanuna göre belirlenen ve düzenlenen istisnalar dışında, kamu hizmeti görevlileri eliyle yürütülür.

Kanun, kamu hizmeti görevlilerinin niteliklerine, tayinlerine, yükseltilmelerine, ödev ve haklarına, disiplin kovuşturması ve cezalarına, görevleriyle ilgili suçlardan ötürü haklarında ceza kovuşturması açılmasına ve diğer özlük işlerine ilişkin genel hükümleri düzenler.

Kamu hizmeti görevlileri hakkında kanuna göre düzenlenen tezkiye varakaları ile bunların sicillerine ait bütün belgeler gizli olup, kanuna göre yetkili mercilerden başkası bunlara ilişkin hiçbir bilgiyi talep edemez. Bu varaka ve belgeler aleyhinde yargı mercilerine başvurulamaz. Kamu hizmeti görevlileri hizmete başlarken devlete ve Anayasaya sadakat andı içerler.»

Rıfat BAYAZIT Eşref AKINCI
Bekir TÜNAY Recai BATURALP

Yüce Başkanlığa

Görüşmekte olduğumuz Anayasa Taslağının 156 ncı madde başlığında ve metninde değiştirilmesi gereken hususları açıklayarak maddenin aşağıdaki şekilde olmasını arz ve teklif ederim.

Selçuk KANTARCIOĞLU

«E. Kamu hizmeti görevlileriyle ilgili hükümler

1. Genel ilkeler

Madde 156. — Devletin ve diğer kamu tüzelkişilerinin yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerini yerine getiren kamu hizmeti görevlilerinin nitelikleri, hizmete girişleri ve yükseltilmeleri, görevleri ve hakları, aylık ve ödenekleri ile diğer özlük işleri kanunla düzenlenir.

2 nci fıkra aynen.

Kamu hizmeti görevlileri yetenek ve liyakat ilkelerine uygun olarak işe alınırlar ve görevlerini eşitlik ve tarafsızlık ilkelerine uygun olarak yerine getirirler.

Üst kademe yöneticisi kamu hizmeti görevlilerinin, atanma ve görevden alınma usul ve esasları, kanunla özel olarak düzenlenir.

Danışma Meclisi Başkanlığına

Anayasa Tasarısının 156 ncı maddesinin ikinci fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştiirlmesini arz ve teklif ederiz.

Necmettin NARLIOĞLU Turgut KUNTER
Avni MÜFTÜOĞLU

İkinci fıkra olarak :

«Devletin ve diğer kamu tüzelkişilerinin yürüttükleri kamu hizmetlerinin gerektirdiği görevler, kanunun gösterdiği istisnalar dışında, memurlar eliyle görülür.»

Yüksek Başkanlığa

Görüşülmekte olan Tasarının 156 ncı maddesinin üçüncü fıkrasından sonra aşağıdaki yeni fıkranın eklenmesini arz ve teklif ederim.

Saygılarımla.

Cahit TUTUM

«Devlet, liyakat sisteminin eşit imkânlarla uygulanmasını gözetmek için gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.»

BAŞKAN — Sayın Bayazıt ve arkadaşlarının önergesinden başlıyorum.

Bir açıklama yapacak mısınız, Sayın Bayazıt?.. Buyurun.

RIFAT BAYAZIT — Sayın Başkan, sayın arkadaşlarım;

Önergemizde «Kamu hizmeti görevlileriyle ilgili hükümler» olarak başlık önerilmiştir. Madde başlığı «Kamu hizmeti görevliliği» olarak tespit edilmiştir.

Maddenin birinci fıkrası, kimlerin kamu hizmeti görevlisi olduğunu göstermektedir. Önergemiz okundu.

İkinci fıkrası, kamu hizmeti görevlilerinin yürütecekleri hizmetlerin neler olduğunu izah etmiştir.

Üçüncü fıkra, kamu hizmeti görevlilerinin nitelikleri, tayinlerinde, yükselmelerinde, ödevlerinde, disiplin kovuşturmasında cezai sorumluluklarının da kanunla düzenlenecekleri açıklanmıştır.

Dördüncü fıkrada ise, kamu hizmeti görevlileri hakkında düzenlenen tezkiye varakaları, sicil varakalarının gizliliği ve aynı zamanda bu kamu görevlilerinin göreve başlarken Anayasaya ve Devlete sadakat andı içmeleri hususu önerilmiştir.

Yüksek Komisyonun Tasarısındaki madde metninde bazı açıklıklar olmadığı için, biz daha açık olarak bunu dile getirdik. Takdir, arkadaşlarımızındır ve Komisyonundur.

Saygılar sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Bayazıt.

Sayın Bayazıt ve arkadaşlarının önergesi üzerinde söz almak isteyen üyemiz?.. Yok.

Komisyonun görüşünü rica ediyoruz.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım;

Arkadaşlarımızın önergesi, bizim bu bölümün muhtelif maddelerinde düzenlediğimiz hususların bir kısmını bu maddeye almak, kamu hizmeti tarifi vermek vesaire gibi çok çeşitli unsurlar içermektedir. Biz bu bölümü çok daha başka şekilde düzenlediği-

mizi düşündüğümüz için, bu şekilde düzenlenmesi önergesine katılamıyoruz efendim.

Arz ederim.

BAŞKAN — Komisyonumuz verilen önergeye katılmadığını ifade ediyor.

Dikkate alınmasını oyunuza sunuyorum : Dikkate alınmasını kabul edenler... Kabul etmeyenler... Dikkate alınması kabul edilmemiştir.

Sayın Kantarcıoğlu'nun önergesine geçiyorum.

Sayın Kantarcıoğlu, bir açıklama yapacak mısınız?.. Buyurunuz efendim.

SELÇUK KANTARCIOĞLU — Sayın Başkan, sayın üyeler;

«Memurlar ve diğer kamu görevlileri ile ilgili hükümler» başlıklı 156 ncı maddede yapılan değişiklik sebebiyle bu önergeyi vermiş bulunuyorum. Madde, Komisyonca çok güzel düzenlenmiştir.

Şimdiye kadar geçen bütün maddelerde «Kamu hizmeti görevlisi» deyimi kullanılmıştır. Başlıkta, işçiler dışındaki çalışanları ikiye; «Memurlar ve diğer kamu görevlileri» şeklinde ayırmayı yersiz bulduğumdan ve 1961 Anayasasında «memur» tarifine yer verildiği için, personel rejiminde bir de işçi problemi eklenmiş olduğundan, böyle bir ayırımın ve problemin devam etmemesi için kamu hizmetinde çalışanların hepsine «Kamu hizmeti görevlileri» deyiminin kullanılması daha yerinde olacaktır. «Memur, işçi, sözleşmeli, geçici personel» tariflerinin özel kanunlarında ele alınmasının daha yerinde olacağı görüşündeyim.

«Kamu hizmeti, devlet ve diğer amme hükmî şahısları tarafından veya bunların nezaret ve murakabeleri, kontrolleri altında umumî ve kollektif ihtiyaçları karşılamak ve tatmin etmek, amme menfaatini sağlamak için icra edilen ve umuma arz edilmiş bulunan devamlı ve muntazam faaliyetlere» denilmektedir. (Sıddık Sami Onar. Sayfa 16.)

1936 - 3038 sayılı Kanunla değiştirilen ve halen yürürlükte bulunan 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 279 uncu maddesinde, Ceza Kanununun uygulaması yönünden memur tarifi şöyle ifade edilmiştir ;

«Devamlı veya muvakkat surette bir amme hizmeti gören devlet veya diğer amme müesseselerinin memur ve müstahdemleri, devamlı veya muvakkat ücretli veya ücretsiz ihtiyarî veya mecburî surette bir amme hizmeti gören diğer kimseler...»

657 sayılı Devlet Memurları Kanunundaki memur tarifi, Devlet Memurları Kanununun uygulanması yönündedir. Bu tarif şöyledir :

«Mevcut kuruluş biçimine bakılmaksızın, devlet ve diğer kamu tüzelkişiliklerince genel idare esaslarına göre yürütülen aslî ve sürekli kamu hizmetlerini ifa ile görevlendirilenler bu Kanunun uygulanmasında memur sayılırlar.»

657 sayılı Kanunun 33 üncü maddesinde «Kadrosuz memur çalıştırılamaz» kesin hükmü karşısında, yukarıdaki tariflerle birlikte, «memur» kavramında şu esaslı unsurların bulunduğu açıkça görülmektedir :-

«1. Hizmeti devlet ve diğer kamu tüzelkişiliklerince ifa eden,

2. Genel idare esaslarına göre yürüten,

3. Aslî ve sürekli olan,

4. Teşkilat içinde bir kadroyu işgal eden kişi memurdur.»

Tekrar ediyorum; 657 sayılı Devlet Memurları Kanunundaki memur tarifi, Devlet Memurları Kanununun uygulanması yönündedir.

Genel görüşmede açıkladığım gibi, «Genel idare esaslarına göre yürütmekle» ifadesinde, doktrinci, açık ve tatminkâr bir cevap bulunamamaktadır. Uzman idare hukukçuları bunu, «Kamu erkini kullanmayı gerektiren kamu hizmetleri» olarak kabul etmektedirler. Genel idare esaslarını, kamu erkini kullanmakla aynı paralelde düşünürsek, «memur» kavramının son derece sınırlı bir nitelik taşıdığını görürüz.

Anayasanın bu maddesinde «memur» tarifine giren kimseler nasıl çalışırlarsa çalışsınlar; ister bedenen çalışsınlar, ister fikren çalışsınlar, kamu hukuku statüsüne tabidirler ve buna göre işlem görürler. 1961 Anayasasının 47 nci maddesinde «İşçiler» ifadesi, «memur» kavramının dışında, sosyolojik açıdan işçi sayılanları kapamaktadır. Sosyolojik açıdan «işçi» kavramının da tarifi çok güç olup, «memur» kavramının dışında kalanların hepsini işçi saymak gerekmektedir. Böyle olanlar da, işçi statüsüne tabi olup işçi sayılmakta; toplu sözleşme ve grev haklarına sahip bulunmaktadırlar. Eğer 47 nci madde statüsüne göre çalıştırılanlar bu statünün dışına çıkarılırlarsa; yani kamu hukuku statüsüne tabi tutulurlarsa, bu durum Anayasaya aykırıdır.

Eski Anayasanın 117 nci maddesindeki «memur» tarifinin dışında, sosyolojik açıdan işçi sayılmayan, avukatlar, doktorlar ve öğretmenler, kamu erkini kullanmadıklarına göre, hukukî statüleri ne olacaktır? Bunların hukukî statüleri kesin olarak belli değildir. Kanun koyucuya göre, 117 nci madde gere-

ğince, bunları hem memur, hem de işçi statüsüne dahil etmek mümkündür.

Ayrıca, her birimizde «işçi» imajı ise başka başkadır. Konuyu, bütün kurumlarımız Anayasadaki bu hükme ters olarak ele almışlardır; Yargıtay kararları, Danıştay kararları, Anayasa Mahkemesi kararlarında olduğu gibi.

Bu anlaşmazlıklar, değişik yargı kararlarıyla çözümlenmeye çalışılmıştır. Böyle bir durumun yaratılmaması için, maddedeki «memurlar ve diğer kamu görevlileri, işçi niteliğini taşımayan diğer kamu görevlileri» deyimleri yerine «kamu hizmeti görevlileri» deyiminin kullanılmasını arz ve teklif etmekteyim.

Durumu takdir ve tensiplerinize arz eder, saygılar sunarım. (Alkışlar)

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Kantarcıoğlu.

Sayın Kantarcıoğlu'nun önergesi üzerinde söz almak isteyen başka üyemiz var mı?.. Yok.

Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, Kantarcıoğlu arkadaşımız bu maddeden «memurlar» deyiminin çıkarılıp, «kamu hizmeti görevlileri» ibaresinin konulmasını teklif ediyor. Biz, «memurlar» deyimini kullandık. Yerleşmiş; alışılmış bir tabir olduğu, karışıklıklara yol açmaması sebebiyle bu kelimenin muhafazasını arzu ediyoruz.

İkinci husus; işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlilerinin nitelikleri.

Bunun çıkarılmasının da fazla bir netice doğuracağı görüşünde değiliz. Bu sebeple arkadaşımızın önergesine katılamıyoruz.

BAŞKAN — Sayın üyeler, Sayın Kantarcıoğlu'nun önergesine Komisyon katılmıyor.

Dikkate alınmasını oylarınıza sunuyorum : Dikkate alınmasını kabul edenler... Kabul etmeyenler... Dikkate alınması kabul edilmiştir.

SELÇUK KANTARCIOĞLU — Çok teşekkür ederim. Türkiye'de işçi - memur meselesi halledilmiştir.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Zannetmiyorum.

BAŞKAN — Sayın üyeler, şimdi Sayın Narlıoğlu'nun önergesine geçiyorum.

Sayın Narlıoğlu açıklama yapacak mısınız?.. Buyurun.

NECMETTİN NARLIOĞLU — Sayın Başkanım, sayın arkadaşlarım;

Gerçekten Sayın Kantarcıoğlu'nun dediği gibi, madde, 1961 Anayasasından çok daha iyi bir şekilde düzenlenmiş durumda. Yalnız benim üzerinde durduğum bir konu ikinci fıkradır.

1961 Anayasasında «Devletin ve diğer kamu tüzelkişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü olduğu görevler, memurlar eliyle görülür.» deniliyordu. Çok iyi hatırlanacak; hemen hemen bütün arkadaşlarım bilirler, bu maddedeki kısım, ikinci fıkraya hemen hemen aynen alınmış; fakat sonuna, «kanunun gösterdiği istisnalar dışında» diye bir tabir getirilmiş. Ben buna katılıyorum. Yalnız, Devlet, «Ben şu görevi yapacağım» dediği zaman, bu görev kamu görevidir. Bunun, aslî ve sürekli olması aranmıştır. İşte bütün ayırım da buradan doğmuştur. 20 yıldır bunun üzerinde bir sonuca varılamamıştır. Bakıyorsunuz; aynı odada üç kişi var biri işçidir, işçi statüsündedir, biri memur statüsündedir, memur 15 bin lira alır, hemen yanındaki kişi aynı işi gördüğü halde, işçidir, 40 bin lira alır.

Şimdi, bu durumu düzeltmek için, kamu görevinin öylece kabulü lazım. Yani, bir kamu görevi olacak; bu, hem aslî, hem de sürekli olacak. İşte bunun sınırı yok; bulunamamıştır; şöyle bulunamamıştır. Bu, Meclisin bütün komisyonlarında görüşüldü; hatta Anayasa Komisyonunda da görüşüldü ve bir sonuca bağlanamadı. Deniliyor ki; «Kamu görevidir, aslîdir ama sürekli değildir; kamu görevidir, süreklidir ama aslî değildir.»

Bunların sınırı hiçbir zaman çizilememiştir. Mesela deniliyor ki, «baraj süreksizdir. Aslî görevdir; fakat süreksizdir.» Oysa düşünülmüyor ki, devlet onun arkasından 10, 15, 20 baraj daha yapacak ve devlet durduğu sürece bu barajlar yapılacak. Bu bir misal. Onun için, bu «aslî ve sürekli» kelimeleri 1961 Anayasasına nereden geldi bilmiyorum ama, bu Devletin başına bir dert açmıştır ve memur - işçi ayırımını, Sayın Kantarcıoğlu'nun dediği gibi, (Sayın Kantarcıoğlu'nun teklifine ben de oy verdim ama) o teklif ile bunun halledilebiceğini ben zannetmiyorum; çünkü o da bunu aynen benimsemiştir.

Şimdi, bu iki kelime kalkarsa ne olur? Hiçbir mahzuru olmaz; ama şu olur : Memur memurluğunu, işçi işçiliğini bilir. Yani, memurun göreceği işler memur tarafından görülür, işçinin göreceği işler de işçi tarafından görülür.

Bu bakımdan, bu iki kelimenin kalkması için ben teklif yapmış bulunuyorum. Kabul edilirse memnun olacağım.

Saygılar sunarım efendim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Narlıoğlu.

Narlıoğlu'nun önergesi üzerinde söz almak isteyen üyemiz var mı?..

Buyurun Sayın Kantarcıoğlu.

SELÇUK KANTARCIOĞLU — Sayın Başkan, sayın üyeler;

Sayın Narlıoğlu arkadaşımız, 20 yıldan beri çekilen ıstırabı dile getirdiği için, kendilerine teşekkür ederim. Hele, bilhassa «memur» tarifinin Anayasaya girmemiş olması da, ayrıca bir gelişmedir 1982 Anayasası için, çünkü, işçi, kendi kanununda tarifini yapacaktır, memur, kendi kanununda tarifini yapacaktır, diğer sözleşmeli personel, yine memur ise memur, sözleşmeli işçi ise yine işçi bölümünde yer alacaktır.

Burada sadece, Narlıoğlu arkadaşımızın «aslî ve sürekli görevler» kelimelerinin çıkmasını istemektedir. Aslında bu çıksa da olur, çıkmasa da olur. Kanunda devamlı hizmet önemlidir. Devlet, belli bir süre çalıştıktan sonra sosyal hakları vereceğine göre, bir kadroya yerleştirmek veya bir mukavele ile bir müddetle sınırlamak zorunda olduğuna göre, çıksa da olur, çıkmasa da olur. Bu konu Yüce Heyetin takdirlerine bağlıdır.

Saygılar sunarım efendim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Kantarcıoğlu.

Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Biz muhafazasına taraftarız Sayın Başkanım; önergeye katılmıyoruz.

NECMETTİN NARLIOĞLU — Sebebi nedir Sayın Başkanım? Çok önemli.

BAŞKAN — Lütfediniz Sayın Gölcüklü.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Kantarcıoğlu arkadaşımızın da ifade ettiği gibi, bu «sürekli ve daimî» kelimelerinin çıkmasıyla da, meselenin halledileceği kanaatinde değiliz. Bu memurluk statüsünü aslî ve sürekli görev telakki etmekteyiz. Bu sebeple muhafazasına taraftarız. Katılmıyoruz efendim.

BAŞKAN — Komisyon Sayın Narlıoğlu'nun önergesine katılmıyor. Dikkate alınmasını kabul edenler... Kabul etmeyenler... Sayın Narlıoğlu'nun önergesi dikkate alınmıştır.

Son önergeye geçiyorum. Sayın Tutum, bir fıkra ilavesini öneriyorsunuz, açıklama yapmak üzere buyurun efendim.

CAHİT TUTUM — Sayın Başkan, değerli üyeler;

İlave etmek istediğim husus kısaca; memurların ve diğer kamu görevlilerinin yetenek ve liyakat ilkelerine uygun olarak işe alınmaları ve görevlerini eşitlik ve tarafsızlık ilkelerine uygun olarak yerine getirmelerine ilişkin fıkranın sonuna; «liyakat» ilkesini ve «liyakat» sistemini işletecek mekanizmanın Türkiye'de kurulamadığını ve bu kurulamadığı için de yetenek ve liyakata dayalı bir personel sistemini Türkiye'de yürürlüğe koyamadığımıza inanıyorum. Bu nedenle, bu «liyakat» sisteminin işleyişini ve eşit imkânlarla uygulanmasını gözetecek olan bir merkezî veya birinci derecede merkezî bir organ düşünüyorum ve ona paralel olarak da, yine «liyakat» sistemini işletecek olan öbür teşkilatların oluşturulmasını öneriyorum.

Bugün mevcut olan teşkilatımız, belki bu direktif çerçevesinde «liyakat» ilkesini uygulayabilecek niteliğe kavuşturulabilir. Böyle bir direktif, sanıyorum bağlayıcı olur. Bu nedenle küçük bir ibare eklenmesini önerdim.

Takdirlerinize sunuyorum.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Tutum.

Sayın Tutum'un önergesi üzerinde söz almak isteyen üyemiz?. Yok. Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Dikkate alınmasına katılıyoruz efendim.

BAŞKAN — Komisyon bu önergenin dikkate alınmasına katılıyor. Dikkate alınmasını oylarınıza sunuyorum : Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Üç önerge ile birlikte maddeyi Komisyona geri veriyorum.

Madde 157'yi okutuyorum :

2. Görev ve sorumlulukları

MADDE 157. — Memurlar ve diğer kamu görevlileri, Anayasa ve kanunlara sadık kalarak, ülke yararına faaliyette bulunmakla yükümlüdürler.

Görevleri ile ilgili olarak, kusurlu davranışları ile idareye verdikleri zarardan sorumludurlar.

BAŞKAN — Madde üzerinde üç önerge var okutuyorum :

Danışma Meclisi Başkanlığına

Anayasa Tasarısının 157 nci maddesinin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Nurettin ÂYANOĞLU

«Madde 157. — Memurlar ve diğer kamu görevlileri, Anayasa ve kanunlara sadık kalarak faaliyette bulunmakla yükümlüdürler.

Görevleri ile ilgili olarak, kusurlu olduğu, yargı mercilerince tespit edilenler, bu kusurlu davranışları ile idareye verdikleri zarardan sorumludurlar.»

Yüksek Başkanlığa

Anayasa Tasarısının 157 nci maddesinin ikinci fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Fuat AZGUR

«Görevleri ile ilgili olarak, kusurlu işlem ve eylemleri sonucu verdikleri zarardan sorumludurlar.»

Yüksek Başkanlığa

Görüşmekte olduğumuz Anayasa Taslağının 157 nci maddesindeki «Memurlar ve diğer kamu görevlileri» ifadesinin başlık ve 156 ncı madde metnine paralel olarak «Kamu hizmeti görevlileri» şeklinde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Selçuk KANTARCIOĞLU

BAŞKAN — Sayın Kantarcıoğlu, sizin önergeniz başlıkla ilgili olması itibariyle, sizinkinden başlıyorum.

Açıklamak üzere buyurun efendim.

SELÇUK KANTARCIOĞLU — Sayın Başkanım, benim önergem düzenleme ile ilgilidir. «Görev ve sorumluluklar» başlıklı 157 nci maddede «Memurlar ve diğer kamu görevlileri» deniyor. «Memurlar» kelimesinden sonra, artık «diğer kamu görevlisi.» diye bir tabir kullanmak doğru olmaz. Bunlar kamu iktisadî teşebbüsleri midir, tüzelkişiliği haiz olanlar mıdır, genel bütçeye dahil midir, katma bütçeye dahil midir; diye bir sorun çıkmasını önlemek bakımından arz ediyorum. Zaten yukarıda kullandık ve başlığı da ona göre değiştirdik. «Memurlar ve diğer kamu görevlileri» ibaresi yerine «Kamu hizmeti görevlileri, Anayasa ve kanunlara sadık kalarak, ülke yararına faaliyette bulunmakla yükümlüdürler.» şeklinde olacak efendim.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Cevaplamak üzere buyurun Sayın Komisyon.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Bundan önceki maddede dikkate alınması kabul edildiğine göre, katılıyoruz Sayın Başkanım. Bu şekilde düzeltiriz; oylansın efendim.

BAŞKAN — Metindeki «Memurlar ve diğer kamu görevlileri.» ibaresinin «Kamu hizmeti görevlileri» şeklindeki değişikliğe katılıyorsunuz. Kati şekliyle oyluyorum Sayın Kantarcıoğlu'nun önergesini. Kabul edenler... Etmeyenler... Kati şekliyle kabul edilmiştir.

Sayın Âyanoğlu'nun önergesine geçiyorum. Açıklama yapmak üzere buyurun Sayın Âyanoğlu.

NURETTİN ÂYANOĞLU — Sayın Başkan, saygıdeğer arkadaşlarım;

157 nci maddede önergemle iki hususu teklif etmiş bulunuyorum. Birincisi, birinci fıkrada «Memurlar ve diğer kamu görevlileri. (Şimdi değişti) Anayasa ve kanunlara sadık kalarak» ibaresinden sonra gelen, «ülke yararına» kelimelerinin çıkarılmasını öneriyorum. Maddede «Memurlar, Anayasa ve kanunlara sadık kalarak, ülke yararına faaliyette bulunmakla yükümlüdürler.» deniyor. Anayasa ve kanunların ülke yararına aykırı olamayacağı açıktır. Onun için ayrıca «Ülke yararı» demeye gerek yoktur. «Ülke yararı» tabiri, çok geniş bir tabirdir. Bu, ekonomik, malî, millî, sosyal, siyasî vesaire olabilir. Çok yuvarlak ve her tarafa çekilebilecek elastikî bir hükümdür. Bu, nasıl tespit edilecektir?... Her konuda «Ülke yararına aykırı» denebilir. Anayasa ve kanunlarda hudut vardır. Burada bir hududun olmadığı kanaatindeyim. Onun için «Anayasa ve kanunlara sadık kalarak» ibaresinin yeterli olacağı kanaatindeyim.

Önergemdeki ikinci değişiklik de şudur : İkinci fıkrada «Görevleriyle ilgili olarak, kusurlu davranışlarıyla idareye verdikleri zarardan sorumludurlar.» denmektedir. Burada da «görevleri ile ilgili olarak» dedikten sonra, «... kusurlu olduğu yargı mercilerince tespit edilenler» cümlesinin ilavesini teklif ediyorum.

Gerekçede, «Kamu görevlilerinin görevleriyle ilgili olarak, kusurlu davranışlarıyla idareye verdikleri zarardan sorumlu olacakları ise, esasen uygulanmakta olan bir ilkenin tekrarından ibarettir» denmektedir. Bu hüküm, başka bir kanunla uygulanmakta olduğuna göre, Anayasaya girmesine neden lüzum görülmüştür?...

Anayasayı değiştirmek bazı usullere bağlıdır. Uygulanmakta olan bir kanunda bazı eksiklikler ve aksaklıklar görüldüğünde kanun değiştirilebilir. Madde metninde olduğu gibi kalırsa, birçok memur, görev yaparken imza atarken çekinecek ve sorumluluktan korkmaya başlayacaktır. «Acaba bu işlemin sonunda bir

kusur, eksiklik veya fazlalık çıkarsa zarardan sorumlu olacağım» diye işleri askıya almaya, yapmamaya doğru gidecek, vatandaş ve diğer ilgili müesseseler, bürokrattan iş alamaz duruma düşecektir.

Esasen bu fıkra buradan çıkmalıdır. Çıkmıyorsa, bu hükmü koyacaksak, bir teminat olarak, hiç olmazsa bir nebze olsun, memuru görev yapmaya sevk edeceğine, memura bir güven vereceğine inandığım; bu kusurun, bağımsız mahkemelerin denetiminden geçmesini sağlayalım. «Yargı mercilerinin kararıyla kusurluluğun tespit edilmesi» şeklinde bir ibareyi maddeye ilave edersek, yerinde olacaktır. Takdir Yüce Kurulundur.

Saygılarımla.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Önerge üzerinde söz almak isteyen üyemiz?.. Yok. Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — Sayın Başkan, değerli arkadaşlar;

Sayın Nurettin Âyanoğlu'nun önergesinde bulunan «ülke yararı» kavramının çıkmasını kabul ediyoruz; fakat bundan sonraki kısımlarına katılmamız mümkün değil. Çünkü, kendisi de ikinci fıkranın doğurabileceği en büyük mahzur olarak, memurun, «Acaba sorumlu olacak mıyım?.» endişesine kapılabileceğini ve işleri aksatacağını söyledi. Biz ise, tamamen aksi kanaatte olarak, memurun görevinin gereklerini bilmediğinden, memurun, kanunlardan haberdar olmadığından, işleri savsakladığı ve imza atmaya cesaret edemediği kanaatinde bulunuyoruz.

Bunun içindir ki, bir kimse memur olurken, bulunduğu dairenin görevlerini, yetkilerini ve bu yetkileri nasıl kullanacağına pekâlâ bilmesi ve öğrenmesi lazımdır.

Yalnız, burada bir üçüncü önerge var, Sayın Fuat Azgur'un. Onun önergesine uygun olarak, «işlem ve eylemleri» tabirinin, «davranışları» tabirinin yerine konmasını kabul ediyoruz ve ikinci fıkranın, «görevleriyle ilgili olarak, kusurlu işlem ve eylemlerinden idareye verdikleri zarardan sorumludurlar.» cümlesinin kalmasını istiyoruz. Esasen bu hususta kararı verecek olan, amir değildir, eğer kanunlara karşı, kanunlar aleyhine bir durum varsa, bunu elbette ki yargı organları tespit edecektir.

Arkadaşlarımızdan, bu maddeyi bu şekilde onaylamalarını rica ediyoruz efendim.

Saygılarımla.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın Âyanoğlu...

NURETTİN ÂYANOĞLU — Sayın Komisyon Başkanının verdiği izahat karşısında, ikinci fıkra yönünden Sayın Azgur'un teklifine katılıyorum efendim.

BAŞKAN — Önergenizde ikinci fıkrayı kaldırıyorum.

Sayın Tunçbay, buyurunuz.

TÜRE TUNÇBAY — Sayın Başkanım, sayın üyeler;

157 nci maddenin ikinci fıkrasında, «Görevleriyle ilgili olarak, kusurlu davranışları ile idareye verdikleri zarardan sorumludurlar.» denmektedir; ancak burada görevleriyle ilgili olarak kusurlu davranışlarıyla vatandaşlara verdikleri maddî ve manevî zararlar için acaba Komisyon ne düşünüyor?... Çünkü sanırım ki bu konu, ülkemizde yıllardır, vatandaşın Devlet dairelerine gitmesini engelleyen bir sorundur. Daima veya çoğunlukla maddî veya manevî birçok zaman zarara uğrayan vatandaştır.

Acaba Komisyon bunun için ne düşünüyor?...

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — İdarenin kusurlarından dolayı vatandaşın idareye karşı dava hakkı vardır, ondan sonra idare, sorumlu memura döner efendim.

BAŞKAN — Sayın Gözübüyük, soru.

ABDULLAH PULAT GÖZÜBÜYÜK — Sırf zaptа geçmesini teminen, şu hususu istirham edeceğim efendim.

Buradaki hizmet kusuru bahse konudur. Şahsî kusura temas edilmemiştir. Şahsî kusurun mahkemelerde dava konusu olması mümkün. Acaba bu hususta aydınlatıcı bir beyan lütfederler mi?...

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — Efendim, biz bu hususta hiçbir ayrım yapmadık. Şahsî kusuru ve hizmet kusuru, vatandaşa verdiği zarar ne olursa olsun, bunun ödenmesi, yerine getirilmesi lazımdır kanaatindeyiz.

BAŞKAN — Sayın Hazer, soru.

MEHMET HAZER — Sayın Gözübüyük'ün sorduğu soru; malumualileri, idarenin, memurun bir vazife kusuru var bir şahsî kusuru var. Bizim mevzuatımızda da buna dair hükümler vardır. Meselâ, Danıştay Kanununda evvelâ idare tazmin eder bu zararı, sonra kişiye rücu eder. Bu bir garantidir ve idare hukukunun temel prensiplerindendir. Şahsî kusurla vazife kusurunu aynı görmek mahzurludur. Böyle bir

maddeye de esasen lüzum yoktur. Bu, tatbikatlarda, kanunlarda yeri olan, gerektiğinde yargı kararlarına bağlandığı bir konudur. Burada böyle bir hükmü ayrıca koymaya gerek olmadığı inancındayım.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — Sayın Hazer'den özür dileyerek söyleyeyim, Sayın Âyanoğlu'nun sorduğu suale aynı cevabı vermiştim: «İdare öder, ondan sonra idare, memuruna döner.» diye cevabını verdim efendim.

MEHMET HAZER — Şahsî kusurla vazife kusuru ayrıdır. Biri keyfî muameleden doğar, birisi vazife ifasından doğar. Kusuru yoktur memurun. Buna izafe edilecek bir hal yoktur, mahkeme kararı ile olur. Her memur, evvelâ hüsnüniyetle çalışıyor kabul edilmelidir, sonra, istihdam edenin sorumluluğu da var. Ayrıca bu, hukukumuzda bir genel prensiptir.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — Efendim, Nurettin Âyanoğlu'na cevap verirken, yargı yolu ile bu kusurun tespit edileceğini de ayrıca söylemiştim efendim.

BAŞKAN — Sayın Azgur.

FUAT AZGUR — Sayın Başkan; benim önergeme Sayın Komisyon kısmen katıldığını ifade buyurdular.

BAŞKAN — Onu geçeceğim efendim.

FUAT AZGUR — Hayır, kesin oylanırsa, benim önergemin o zaman önemi kalmıyor.

BAŞKAN — Efendim, şunu ifade etmek istiyorum ki, sizin önergenizdeki ifadeyi şimdi Komisyondan rica edeceğim ve Komisyon iştirak ediyorsa, maddeyi katî şekilde oylayacağım.

FUAT AZGUR — O halde, izin verirseniz arz edeyim efendim. Benim önergem değişik efendim.

BAŞKAN — Önergeniz Komisyonun istediğinden değişik bir mahiyet mi arz ediyor?...

FUAT AZGUR — Evet efendim.

BAŞKAN — Müsaade ederseniz, o zaman, Sayın Âyanoğlu'nun önergesini katî şekilde oylayayım, ondan sonra sizinkine geçelim.

FUAT AZGUR — Eğer oylarsanız, o zaman benim önergemin önemi kalmaz efendim.

BAŞKAN — Efendim, birinci fıkrasını oylayacağım, ikinci fıkrayı geri aldılar.

Komisyon, Sayın Âyanoğlu'nun önergesindeki birinci cümlede, «ülke yararına» ibaresinin kaldırılmasına iştirak ediyor. İkinci fıkranın oylanmasından sarfı nazar ediyor Sayın Âyanoğlu. Bu itibarla, «ülke yararına» ibaresinin kaldırılmasını katî şekilde oyunuza sunuyorum : Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Şimdi Sayın Azgur'un önergesine geçiyorum ve Sayın Azgur'dan bir açıklama rica ediyorum.

FUAT AZGUR — Sayın Başkanım, değerli arkadaşlarım;

Komisyonumuzun getirmiş olduğu metinde, «Görevleriyle ilgili olarak, kusurlu davranışlarıyla idareye verdikleri zarardan sorumludurlar.» fıkrası vardır.

Burada, evvelâ, «davranış» gibi hukukî olmayan bir deyim vardı. Sayın Komisyonumuzun Başkanı, bu «davranış» yerine, hukukî bir ifade olan, «işlem ve eylem» deyimini kabul ettiklerini ifade buyurdular.

Bunun yanında, bir de fıkrada, «idareye verdikleri zarardan» söz edilmektedir. Yani münhasıran, «Devlet memurları kusurlu olarak işlem ve eylem tesis ederken, idareye verdikleri zarardan sorumlu tutulacaklardır» gibi bir mana çıkıyor. Halbuki idarenin dışında üçüncü kişilere, topluma, diğer fertlere verdikleri zarardan da sorumlu olmaları gerekir hukuken.

O itibarla bendeniz, «Görevleriyle ilgili olarak, kusurlu işlem ve eylemleri sonucu verdikleri zarardan sorumludurlar» dedim. «İdare deyimini çıkardım, böylece sorumluluğa genel bir mahiyet verdim. Bu şekilde olursa, sadece idareye verilen zarardan değil, onun dışında kalan, üçüncü kişilere verilen zarardan da sorumlu olacakları anlamı çıkar. Daha şümullü, daha anlamlı daha etkili olur diye düşünürüm.

Teşekkür ederim efendim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Azgur.

Sayın Kantarcıoğlu, lehte, buyurun.

SELÇUK KANTARCIOĞLU — Sayın Başkan, sayın üyeler;

Bu çok önemli olan bir madde idi. Zira, bir anarşik olayda bir fakültenin bütün camları kırılmıştır ve devlet kesesinden 40 bin lira ödendiği halde, olay hiçbir yere intikal ettirilmedi, bu olay Ankara'da oldu. O sırada Devlet Memurları Kanununda bununla ilgili madde arandı ve bulunamadı. Bu bakımdan 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa yeni bir madde getirildi. Getirilen madde, «Kişisel Sorumluluk ve Zarar», başka bir madde «Kişilerin Uğradıkları Zarar», «Kişisel Sorumluluk». Bu, Sayın Hazer'inde sorularını içine alacak durumdadır.

Maddeyi aynen arz ediyorum. «Devlet Memurları görevlerini dikkat ve itinayla yerine getirmek ve kendilerine teslim edilen devlet malını korumak ve her an hizmete hazır halde bulunmak için gerekli tedbirleri almak zorundadırlar. Devlet Memurunun kasıt, kusur, ihmal veya tedbirsizliği sonucu idare zarara

uğramışsa, bu zararın ilgili memur tarafından rayiç bedeli üzerinden ödenmesi esastır. Zararların ödetilmesinde bu konudaki genel hükümler uygulanır. Ancak, fiilin meydana geldiği tarihte en alt derecenin 1 inci kademesinde bulunan memurun brüt aylığının yarısını geçmeden zararları kabul etmesi halinde disiplin amiri ve yetkili disiplin kurulu kararına göre ilgili memurca ödenir. Ayrıca, kişilerin uğradıkları zararlarda, kişiler kamu hukukuna tabi görevlerle ilgili olarak uğradıkları zararlardan ötürü, bu görevi yerine getiren personel aleyhine değil, ilgili kurum aleyhine dava açarlar. Kurumun genel hükümlerine göre sorumlu personele rücu hakkı saklıdır.» 12 nci maddeyle de bu madde «getirilen zararların nevi, miktarının tespiti, takibi, amirlerin sorumlulukları ve yapılacak işlemlerle ilgili diğer hususlar, Başbakanlıkça düzenlenecek yönetmelikte belirlenir» dendi ve bu problem halledildi. Ayrıca, dün görüştüğümüz maddeler arasında «kişilerin idare tarafından,» (biraz önce arkadaşımızın çıkarmış olduğu maddeye de değinmek istiyorum, yerindedir bu) «idare kendi işlem ve eylemlerinden doğan zararları ödemekle yükümlüdür de,» Artık burada gereği kalmadı, çünkü 153 üncü maddede yer almaktadır, güzel bir düzenlemedir.

Saygılar sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın Azgur'un önergesi üzerinde söz almak isteyen başka bir üyemiz yok.

Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — Efendim, biraz evvel söylediklerime ilave edecek bir şeyim yok Sayın Başkanım. Eylem ve işlemlerinden dolayı idareye yaptığı zararı ödemekle memur yükümlüdür. Diğeri şahsî davadır, diğer mahkemelerde görülür.

Biz, burada sadece idare ile olan ilişkilerini düzenledik. Diğerleri, zaten normal bir hâldir, şahsî kusurlardan dolayı, yaptığı bir hatadan dolayı çıkan zararı, memur zararı verdiği kişiyle arasında mahkemede halleder.

BAŞKAN — Sayın Öney soru mu efendim? Buyurun.

TÜLAY ÖNEY — Sayın Başkanım, verilen misallerde ve biraz önce Sayın Kantarcıoğlu'nun okuduğu 657 sayılı Yasada yapılan değişiklikte benim takip edebildiğim kadarıyla «memurların işlemleriyle ilgili olarak doğan parasal zararlardan» söz edildi. Ya memur zimmetle o anda kullanmakta olduğu hesap makinesini kırmıştır, veya masaya zarar vermiştir ödeyecektir. Yahut hizmetini gördüğü üçüncü kişilere karşı, onları parasal zarara uğratacak bir hadise ortaya koymuştur o zaman idare bunu karşılayacaktır; fakat memura rücu hakkı vardır.

Eğer, bu maddede düzenlenen sadece bu ise, o zaman belki söylenebilecek fazla bir şey yoktur, çünkü bu bugünkü uygulamadır; ama buradaki sadece «sorumludur» sözü; şimdi şöyle bir örnek vererek Komisyonun cevabını almak istiyorum : Diyelim ki, teşvik tedbirlerinin uygulandığı ve dairede üst kademede bir memursunuz ve karşınıza gelmiş olan sanayiciye filanca faaliyeti için bir teşvik belgesi verdiniz. Ucuz daha düşük faizli kredi almasını teminen. Bu, rasyonel bir şeydir ve yapılabilecek bir şeydir, çünkü kanunda çok açık yazmaz «şu kadar milyarlık yatırım, bu kadar makine, şu kadar şey için ancak teşvik belgesi kesilir» diye bir şey yazmaz, burada bir takdir vardır, bir yorum vardır; fakat sonradan diyelim ki, bu herhangi bir nedenle rakip firmaların farzımuhal şikâyeti üzerine ortaya çıktı bu durum. Memur bundan sorumlu mudur, değil midir? O belgeye imza attığı için. Böyle bir noktadaki sorumluluk söz konusu mudur? Bu maddede zannediyoruz ki, önceden verilmiş olan «maddî sorumluluklarla» bu örneğini verdiğim sorumluluk arasındaki ayırım yapılmamıştır, o zaman belki tehlikeli olabilecektir madde.

Bunun bir kere daha gözden geçirilmesinde yarar olacağını sanırım.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — Efendim, Sayın Tülay Öney arkadaşımızın ortaya attığı sorudan dolayı kendisine teşekkür ederiz.

Öyle sanıyoruz ki, Türkiye bürokrasisinin ezelî problemi de budur. Bir memur, yetkileri içinde takdir hakkını kullanarak eğer kendisinin dediği işlemi yaparsa, hiçbir sorumluluğa sahip değildir. Meğer-ki bunu kusurlu olarak yapsın yahut da başka herhangi bir saikle yapsın. Yoksa, vazifesinin, görevinin neticesi olarak durumu takdir ederek o şirketi yahut da o müesseseyi himaye etmek gereğine inanarak bunu yapmışsa, bundan dolayı kanunlar kendisine bu yetkiyi vermişse hiçbir sorumluluğu olmaz efendim.

Kanaatimiz budur.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın Yeğenağa soru?.. Buyurun efendim.

TURGUT YEĞENAĞA — Efendim, büyük bir sorunu, soru haline çevirmek zorunda kaldım, özür dilerim; fakat kısa bir süre içinde tamamlamaya çalışacağım.

Benim en çok üzerinde durmak istediğim konu, memur vatandaşa hakaret etti mi gayet basit mesele yok, vatandaş memura hakaret etti mi cezası 6 aydan başlar ve tecili yoktur. Memur davasını geri dahi alsa amme davası olarak devam eder ve ceza görür. Yani, memur müstesna bir sınıf mıdır, bu milletin üstünde midir?

Memur idareye bir zarar verirse, bardağı kırarsa öder. Peki vatandaşı kırar, vatandaşa zarar verirse?.. Neden bunların hepsini bir kül halinde düşünmüyoruz ve bu maddeyi geri alıp hakikaten Türk Milletine yakışır bir hale getirmiyoruz.

Onu sormak istiyorum Sayın Başkanım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim efendim.

Komisyon?..

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — Sayın Başkanım, Değerli Yeğenağa'nın hiç kuşkusu olmasın ki, biz de Türk Milletine yakışır bir Anayasa yapmaya çalışıyoruz. Bu kavramı böyle ortaya atmakta hiçbir anlam yok. Biz de aynı amaca yönelmişiz ve aynı amaçla çalışıyoruz.

Memurla vatandaş arasındaki fark, ilişkiler bunlar Sayın Yeğenağa Anayasa ile halledilecek sorunlar değildir. Bu, bir kültür sorunudur, yetişme sorunudur, insanlar arasında saygı ilkesinin gerçekleşmesi sorunudur. Devlet kuvvetli görünsün diye zamanında, sadece memuru himaye eden kanunlar yapılmıştır. Belki memur vatandaşa karşı bazı anlarda imtiyazlı gibi görünmektedir, bir fark görünmektedir; fakat zamanla bunların hepsi ortadan kalkacaktır ümidindeyiz. Demokrasi yolundaki gelişmemizde, çabalarımız da bu hedefe yöneliktir.

Onun için bu açıklamaların bu maddede yeri olmadığı kanaatindeyim Sayın Başkanım arz ederim.

Saygılarımla.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın Azgur Komisyon sizin önergenizdeki ifadenizin bir kısmına iştirak ediyor. Eğer önergenizi o istikamette siz de tadile mutabık iseniz önergenizi oylayacağım. Aksi takdirde...

FUAT AZGUR — Efendim, idare deyimi kalkarsa, eksik olur o itibarla...

BAŞKAN — Geri alınmasını ifade etmiyorum. Komisyon diyor ki, «görevleriyle ilgili olarak kusurlu işlem ve eylemleriyle idareye verdikleri zararlardan» siz «idare» ibaresini kaldırıyorsunuz evet ona işaret etmediklerini ifade ettiler.

Şu halde önce sizin önergenizi oylayacağım, sonra Komisyonun katıldığı kısmı Sayın Aldıkaçtı?..

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — Evet efendim.

BAŞKAN — Önce önergeyi oyluyorum, sonra sizin katıldığınız kısmı tekrar katî şekilde oylatacağım.

Sayın Azgur'un önergesine bu şekilde Komisyon katılmıyor, dikkate alınmasını oylarınıza sunuyorum : Kabul edenler... Etmeyenler... Dikkate alınması kabul edilmemiştir.

Komisyon, bu cümlenin 2 nci fıkranın, lütfederlerse bir mutabakata varalım katî şekilde oylama fırsatı hâsıl olacak.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Görevleriyle ilgili olarak kusurlu işlem ve eylemleri ile idareye verdikleri zarardan sorumludurlar.

BAŞKAN — Bu ifade ve aynı zamanda «Ülke yararına» ibaresinin kalkması ve Sayın Kantarcıoğlu'nun katî şekilde kabul edilen önergesiyle birlikte bu maddeyi katî şekilde oyunuza sunuyorum : Kabul edenler... Etmeyenler.... Kabul edilmiştir.

158 inci maddeyi okutuyorum :

3. Memur güvencesi

MADDE 158. — Memurlar ve diğer kamu görevlileri ile kamu kurumu niteliğinde meslek teşekkülleri mensupları hakkında yapılacak disiplin kovuşturmalarında, isnadolunan hususun ilgiliye açıkça ve yazılı olarak bildirilmesi, dinlenilmesi, savunmasını yapma imkânı tanınması zorunludur.

Bu esaslara uyulmadıkça disiplin cezası verilemez.

Disiplin kararları, yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz.

Silahlı Kuvvetler mensupları ile hâkimler hakkındaki hükümler saklıdır.

BAŞKAN — Bu maddeyle ilgili sekiz önerge var; okutuyorum :

Yüksek Başkanlığa

Tasarının 158 inci maddesinin başlığı ile madde metninin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

«Kamu hizmeti görevlisi teminatı

Madde 158. — Kamu hizmeti görevlileri hakkında kademe ilerlemesinin durdurulması ve kamu hizmetinden çıkarma cezalarının verilmesi için yapılacak

disiplin kovuşturulmasında, isnat olunan hususun ilgiliye açıkça ve yazıyla bildirilmesi, yazılı savunmanın alınması ve savunma için belli bir süre tanınması şarttır. Kamu hizmeti görevinden çıkarma cezasının verilebilmesi, hizmetliye isnat edilen suçtan ötürü kesin hüküm giymiş olmasına bağlı değildir. Kademe ilerlemesinin durdurulmasına ve kamu hizmeti görevinden çıkarmaya ilişkin disiplin kararları yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz.

Silahlı Kuvvetler mensupları ile hâkimler hakkındaki hükümler saklıdır.»

Rıfat BAYAZIT — Eşref AKINCI

Recai BATURALP — Kâzım ÖZTÜRK

Yüce Başkanlığa

Görüşmekte olduğumuz 158 inci maddenin başlık ve madde metninin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Selçuk KANTARCIOĞLU

«3. Teminatı

Madde 158. — Kamu hizmeti görevlileri ile kamu kurumu niteliğinde meslek teşekkülleri mensupları hakkında yapılacak disiplin kovuşturmalarında, isnadolunan hususun ilgiliye açıkça ve yazılı olarak bildirilmesi, dinlenilmesi, savunulmasını yapma imkânı tanınması zorunludur.

Bu esaslara uyulmadıkça disiplin cezası verilemez.

Kınama ve uyarma cezalarıyla ilgili olanlar hariç disiplin kararları, idarî yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz.

4 üncü fıkra aynen.»

Danışma Meclisi Başkanlığına

166 sıra sayılı Anayasa Tasarısının «Memur Güvencesi» kenar başlıklı 158 inci maddesinin 1 inci fıkrasının aşağıdaki şekilde düzenlenmesini arz ve teklif ederim.

«Memurlar ve diğer kamu görevlileri ile kamu kurumunu niteliğinde meslek teşekkülleri mensupları hakkında yapılacak disiplin kovuşturmalarında, isnadolunan hususun ilgiliye açıkça ve yazılı olarak bildirilmesi, yazılı savunmasının istenmesi ve savunma için belli bir süre tanınması şarttır.»

Gereğini arz ederim.

Evliya PARLAK

Sayın Başkanlığa

Anayasa Tasarısının 158 inci maddesinin üçüncü fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini saygı ile arz ederiz.

A. Asım İĞNECİLER — Mehmet KANAT

Yılmaz ÖZMAN — Salih İNAL

«Madde 158. — Fıkra üç :

Uyarma ve kınama cezaları dışındaki disiplin cezaları, yargı denetimine tabidir.»

Sayın Başkanlığa

Anayasa Tasarısının 158 inci maddesinde 3 üncü ve 4 üncü fıkralar arasına aşağıdaki fıkranın eklenmesini arz ve teklif ederiz.

Saygılarımızla.

Lütfullah TOSYALI — Zeki ÖZKAYA

«Bu kişilerin görevlerini yaparken veya görevleri sırasında işleyecekleri suçlar hakkında kovuşturma usul, şekil ve şartları kanunla düzenlenir.»

Danışma Meclisi Başkanlığına

Görüşülmekte olan Anayasa Tasarısının Memur güvencesi ile ilgili 158 inci maddesinin 3 üncü fıkrasından sonra, aşağıdaki fıkranın eklenmesi için Genel Kurula sunulmasını arz ve teklif ederim.

Nihat KUBİLAY

Memur Güvencesi

Madde 158. — 3 üncü fıkranın sonuna eklenecek fıkra.

«Hiçbir kovuşturma yapılmadan, gerçek ihtiyaçlar belirlenmeden, nakil yönetmelikleri dışında, memurların bulundukları yerlerden başka yerlere nakil leri yapılamaz ve idarî görevleri üzerlerinden alınamaz».

Sayın Başkanlığa

Görüşülmekte olan Anayasa Tasarısının 158 inci maddesinin son fıkrasındaki «ile hâkimler» ibaresinin madde metninden çıkarılmasını arz ederim.

Kamer GENÇ

Yüksek Başkanlığa

Görüşülmekte olan Tasarının 158 inci maddesinin kenar başlığının «Disiplin kovuşturmasında güvence» biçiminde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Saygılarımla.

Cahit TUTUM

BAŞKAN — Başlıkla ilgili olması itibariyle Sayın Tutum'un önergesinden başlıyorum.

Bir açıklama yapacak mısınız Sayın Tutum?..

CAHİT TUTUM — Evet efendim.

LÜTFULLAH TOSYALI — Sayın Başkanım, usul hakkkında bir şey arz etmek istiyorum. Sayın Tutum'un önergesinin en sonda görüşülmesi gerekiyor. Benim önergemdeki yargılama ile ilgili husus da başlığa girebilir. O bakımdan bu önergenin en sonda görüşülmesi daha uygun olur.

BAŞKAN — Siz bir fıkra eklenmesini istiyorsunuz.

LÜTFULLAH TOSYALI — O fıkra mahiyeti değiştirecek efendim; yani disiplin suçlarından başka diğer suçları da kapsayacak. O bakımdan Sayın Tutum'un önergesinin en sonda görüşülmesi gerekir.

BAŞKAN — Yalnız, başlık için bir teklifiniz yok Sayın Tosyalı.

LÜTFULLAH TOSYALI — Sayın Başkanım, özür dilerim; benim teklif ettiğim fıkra disiplin suçlarından başka diğer suçları da ihtiva etmektedir; ama Sayın Tutum'un önergesi yalnız disiplin suçlarıyla ilgilidir. O halde, benim teklifim görüşülmeden başlığın görüşülmesi uygun olmaz.

BAŞKAN — Sayın Tosyalı, mümkün o; yalnız sizin önergeniz kabul edilse dahi, başlık için bir önerge vermemiş iseniz başlık yine aynen kalacaktır; fakat sizin dediğiniz gibi yapalım.

Sayın Tutum, sizin önergenizi sonraya alalım, nihayet madde başına tekrar avdet etmiş olacağız; müsaade ederseniz en sonunda sizin önergenizi dikkate alalım?

CAHİT TUTUM — Bir küçük açıklama yaparsam belki gerekmeyebilir.

BAŞKAN — Peki efendim, buyurun.

CAHİT TUTUM — Efendim, «Memur güvencesi» dendiği zaman, akla herhalde maddede yazıldığı gibi disiplin gelmez, belki en sonra gelir. Kuşkusuz disiplin, memur güvencesinin önemli bir unsurudur; ama «Memur güvencesi» deyince yalnız o akla gelmez, bir dizi daha güvence vardır. Bunu Anayasaya ilke olarak koyacaksak bunun formülü için Komisyona yardım etmeye hazırız. Ancak madde sadece disiplin güvencesini belirlediği için, o madde disiplin güvencesi olarak bırakılabilir; ama memur güvencesi ile ilgili başka unsurlar bir başka maddede düzenlenebilir. O bakımdan belki kolaylık sağlar diye düşündüm.

BAŞKAN — Evet efendim, bunu bilahara önergelerin hitamında tekrar dikkate alalım.

Sayın Bayazıt, sizin önergenizden başlıyorum; tümünün değiştirilmesine aittir. Bir açıklama yapacak mısınız?

RIFAT BAYAZIT — Evet efendim.

BAŞKAN — Buyurunuz.

RIFAT BAYAZIT — Sayın Başkan, kıymetli arkadaşlarım;

158 inci maddeye ilişkin önergemizde başlığı «Kamu hizmeti görevlisi teminatı» gösterdik. 158 inci maddede, «Kamu hizmeti görevlileri hakkında kademe ilerlemesinin durdurulması ve kamu hizmetinden çıkarma cezasının verilmesi için yapılacak disiplin kovuşturması, isnat olunan hususla ilgili ilgiliye açıkça ve yazıyla bildirilmesi, yazılı savunma alınması, savunma için belli bir süre tanınması şartları getirilmiştir. Çünkü savunma, bu disiplin cezalarında, memuriyetten çıkarmada hakikaten mühim şeydir. Savunması alınmadan, muayyen bir süre verilmeden, yazılı savunmaya tabi tutulmadan hakkında disiplin kovuşturması yapılması, disiplin cezası verilmesi, memuriyetten çıkarılması herhalde doğru değildir.

Bu maddede bunların açıklanmasını lüzumlu gördük.

«Kamu hizmeti görevinden çıkarma cezasının verilebilmesi, hizmetliye isnat olan suçtan ötürü kesin hüküm giymiş olmasına bağlı değildir.» Öyle konular var ki, kesin hüküm giymez; zaman aşımına uğrar, affa uğrar. Halbuki suçludur, disiplin cezası verilmesi gerekir. Bunlar hakkında disiplin cezası verilir, memuriyetten çıkarılır. Yargı yolu yine açıktır, Danıştaya müracaat etmek hakkı vardır. Bunun da madde metninde yer alması gerekir kanısındayım.

«Kademe ilerlemesinin durdurulması ve kamu hizmeti görevlerinden çıkarmaya ilişkin disiplin kararları yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz.» Bunu kesin olarak gösteriyoruz. Kademe ilerlemesinden mahrum bırakılması ve geri alınması, memuriyetten çıkarılması, mutlak surette bunlar yargı denetimine tabi tutulması gerekir diyoruz.

«Silahlı Kuvvet mensuplarıyla hâkimler hakkında hükümler saklıdır». Çünkü Silahlı Kuvvetler, hâkimler ve savcılar hakkında ayrıca usul ve esaslar vardır; onlar izne tabidir. Bu bakımdan bunları da dışta bırakıyoruz.

Önergemiz bundan ibarettir. Takdir sizlerindir; teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Bayazıt.

Sayın Bayazıt'ın önergesi üzerinde söz almak isteyen üyemiz?..

ŞERAFETTİN YARKIN — Aleyhinde söz istiyorum efendim.

BAŞKAN — Buyurun Sayın Yarkın.

ŞERAFETTİN YARKIN — Sayın Başkan, sayın üyeler;

Önergeden anladığıma göre, «disiplin kararları yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz» şeklindeki hüküm, sadece bazı disiplin suçları için getirilmek isteniyor. Eğer öyle anladıysam, o yönüyle itiraz ediyorum. Disiplin kararı tümüyle yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz şeklindeki Tasarı hükmünün aynen muhafaza edilmesinde yarar vardır. Bunun sadece kademe ilerlemesinin durdurulması, memuriyetten geçici veya devamlı olarak çıkarılması şeklindeki disiplin cezalarında uygulanması, diğer cezaların yargı denetimi dışında bırakılacağı anlamını taşır, eğer fıkra önerildiği şekilde geçecek olursa. Bu itibarla buna karşıyım.

Ayrıca, yine memuriyetten çıkarma cezası, hakkındaki bu suçtan dolayı kesin olarak hüküm giymesine bağlı değildir şeklinde bir şey var sanıyorum önergede. Esasen disiplin suçlarıyla ceza kovuşturması birbirinden ayrılmıştır. Mevzuatta da öyle değildir. Yani bir kişi hakkkında disiplin konusunda soruşturma yapılabilmesi, onun ayrıca ceza konusunda da herhangi bir takibata uğramasına bağlı değildir. Birbirinden tamamen ayrıdır. Bu itibarla zaten bir bağlılık yoktur. Bu yönüyle de bunun tefrik edilmesine gerek bulunmadığı kanısındayım. Bu itibarla bu yönden de herhangi bir değişikliğe gerek yoktur.

Saygılar sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Yarkın.

CAHİT TUTUM — Aleyhinde söz istiyorum Sayın Başkan.

BAŞKAN — Buyurun Sayın Tutum, aleyhinde.

CAHİT TUTUM — Sayın Başkan, değerli üyeler;

Disiplin cezalarına karşı yargı yolunun açık olması ilkesinin istisnaları gündeme gelmiş durumda. Bu aynen 1961 Anayasası tartışmalarında gündeme gelmiş idi. Sanıyorum büyük İdare Hukukçularımız burada anlaşamadılar 1961'de. Bir grup İdare Hukuku hocası 1961 Anayasa müzakerelerinde «bir uyarma cezasının dahi Danıştaya kadar gitmesi gerekli midir?» sorusunu sormuşlar; Komisyon Sözcüsü «hiçbir istisna tanımıyoruz. Yargı güvencesi idarî işlemlerin tümünü kapsamaktadır» şeklinde cevap vermiş ve çok uzun tartışmalardan sonra böyle kabul edilmiştir. Sanıyorum gene tarih tekerrür etti, önümüze geldi bu.

Şimdi arkadaşlarımızın teklifinde kademe ilerlemesinin durdurulması cezasından başlayarak daha yukarıdakiler için bir güvence getirirken, daha aşağıdakiler için böyle bir şeyi lüzum görmüyorlar.

Yalnız, galiba burada bize ışık tutacak ilke şudur : Eğer idarenin bir işlemi, disiplin şeklinde tezahür eden bir işlemi, o kişinin hukukî statüsünde olumsuz etkiler bırakacak ise, behemehal yargı yoluna açık olmalıdır; ama onun hukukî durumunda menfi bir tesir bırakmayacaksa, bu işlemi, doğrudan doğruya kişinin menfaatini ve çıkarını etkilemeyeceği için, aleyhine yargı yoluna gitmeye, zaten söylemeye de gerek yoktur.

Şimdi buradaki ikilem şudur : Acaba ihtar cezası bir disiplin cezası mıdır? Yoksa amirin memurunu şu veya bu şekilde daha fazla çalışmasını veya eksiklerini göstermesinden ibaret, basit bir uyarıdan mı ibarettir ve amirlik imtiyazlarının doğal bir parçasından ibaret değil midir? Eğer bir ihtar cezası duruma göre, o kişinin hukukî statüsünde, diyelim ki, terfiinde herhangi bir olumsuz etki bırakacaksa, kesinlikle yargı yolunu açık tutmakta yarar vardır.

Hemen belirtelim ki, bazı meslek mensuplarında, (yargı organları, özellikle bunda zikredilebilir) bir ihtar cezasının terfide önemli, olumsuz etkisi olabilir. Binaenaleyh, bunu bilmeden ve uyarı dediğimiz disiplin cezasının bir ceza olup olmayacağı gelecekteki mevzuatımızda belli olmadan böyle bir ayırım yaparak bir kısmı için güvence tanımak, diğerine güvence tanımamak büyük çelişki olabilir. Bunda çok dikkatli davranmalıyız. Eğer elimizde olsaydı, Anayasada, filan şeyler disiplin cezası sayılmaz diyebilirdik; ama onu demediğimize göre, ceza niteliğinde tezahür eden herhangi bir işlem için yargı yolu mutlaka açık olmalıdır.

Teşekkür ederim Sayın Başkanım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Tutum.

Önerge üzerinde söz almak isteyen başka bir arkadaşımız?.. Yok.

Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, değerli arkadaşlarım;

Biz «Memur güvencesi» başlığını taşıyan 158 inci maddeyle memurların disiplin kovuşturmasında sahip oldukları güvenceyi hükme bağladık. Disiplin

kovuşturması dediğimiz zaman da, hiçbir disiplin cezası kriter alınmadan tüm disiplin kovuşturmasını düşündük. Burada tanınan teminatlar, güvenceler sayım suretiyle belirtilen güvencelerdir ve Disiplin Hukuku bugün yavaş yavaş Suç Hukukuna yaklaşmaktadır. Suç Hukukunda tanınan güvenceler benzerdir, paralellidir.

Bizim maddemiz bu duruma göre, tüm disiplin takibatını, müeyyideyi esas almaksızın, tüm disiplin takibatını hükme bağlamaktadır. Arkadaşlarımızın önergesinde ise, durum tamamen farklı görülüyor. 2 en ağır cezayı esas tutmak suretiyle (Kademe ilerlemesinin durdurulması; kamu hizmetinden çıkarma cezası) bunların verilmesinde öngörülmesi gerekli bulunan güvenceler söz edilmiş. Memura tanınan disiplin kovuşturmasındaki güvencenin bu şekilde sınırlanmasına katılmıyoruz.

Esasında disiplin kovuşturması, bir suçlama kovuşturmasıdır. Ceza Hukuku anlamındaki suç olmasa bile, buna disiplin suçu diyoruz, bir suçlama kovuşturmasıdır. Bu suçlama kovuşturmasının (Daha önce de burada tartışmıştık konuyu) «Adil yargılama güvencesi» dediğimiz hususlar, bütün disiplin cezalarında öngörülmesi gerekir. Onun için arkadaşlarımızın bu en ağır iki cezayı almak suretiyle maddenin uygulanmasını sınırlamaları teklifine katılamıyoruz.

İkinci husus, disiplin kovuşturmasıyla suç kovuşturmasının birbirinden ayrı olduğu ilkesinin burada belirtilmesi oluyor. Bu zaten açıktır. Memurlar Hakkındaki Kanunda da ifade edilmiştir, geniş anlamda suç hukukunun diyelim yahut müeyyide hukukunun diyelim, (Özel hukuk müeyyideleri de buna dahildir) genel bir ilkesidir.

Bir fiille çeşitli hukuk kuralları ihlal edilmiş olabilir, özel hukuk kuralı ihlal edilmiştir, tamir tazmin müeyyidesi ile karşılanır, suç hukuku kuralı ihlal edilmiştir, Ceza Kanunu ihlal edilmiştir, suç kovuşturması yapılır, ceza müeyyidesi uygulanır; aynı fiil, aynı şekilde disiplin hukuku kuralını ihlal etmiştir, disiplin kovuşturmasına geçilir. Bunların üçü birbirinden tamamen bağımsızdır, müstakildir, burada belirtilmelerine de gerek görmüyoruz, bu sebeplerle arkadaşlarımızın önergesine katılamıyoruz.

Arz eder, saygılarımı sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

RIFAT BAYAZIT — Bir soru sormak istiyorum Sayın Başkan.

BAŞKAN — Buyurun efendim.

RIFAT BAYAZIT — Efendim, önergemizin bir noktası var: «Kesin hüküm giymemiş olmasına bağlı değildir» dedik. Bazı konular var ki, kesin hüküm giymez, afla düşer, zamanaşımı ile düşer. Bu konuda acaba Sayın Komisyon Sözcüsü ne buyururlar?

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım;

Bu iki kovuşturma, disiplin kovuşturması ve suç kovuşturması birbirinden tamamen bağımsız olduklarına göre, uygulamada şu haller ortaya çıkabiliyor. Bir fiille, hem disiplin kuralı, hem ceza kuralı ihlal edilmiş oluyor. Bu hallerde disiplin mercii genellikle ceza davasının neticesini beklemeyi uygun buluyor sırf fiilin ispatı bakımından; ama buna mecbur değildir. Hatta beraatla neticelenmesi halinde dahi, (Ki, suç sebebiyle beraat tamamen ayrı bir hukukî zemin üzerine oturmaktadır) yani «Kanun o fiilî suç olarak nitelememiştir» diye bir beraat kararı verildiği zaman, bunun disiplin müeyyidesine etkisi olmaz, Ceza Kanununu ihlal etmeyen bir fiil, disiplin kuralını ihlal etmiş olabilir; ama bundan farklı olarak beraat, delil yokluğu veyahut fiilin vaki olmamış bulunma sebebine dayanıyorsa, gayet tabiî bu disiplin kovuşturmasını de etkileyecektir.

Af hususuna gelince, malumlarınız af yetkisi suçlar bakımındandır. Disiplin suçlarının affı vesaire hususlar tamamen ayrı bir düzenlemeye tabi tutulmuşlardır. Şayet çıkarılan af kanunlarında disiplin cezalarının da affedildiği sarahati mevcut değilse, disiplin cezaları baki kalmaktadır. Suç, ceza affolunmaktadır; ama bu af tasarrufu olarak disiplin cezası üzerinden netice doğurmamaktadır.

Bunlarla da arz etmek istedim ki, iki kovuşturma, iki müeyyide birbirinden bağımsızdır, yani ceza kovuşturmasında beraat yahut af halinde dahi, disiplin cezasının etkilenmemesi her zaman mümkündür, meğer ki aksine af kanununda bir sarahat buluna.

Arz eder, teşekkür ederim.

BAŞKAN — Sayın Gözübüyük buyurun.

ABDULLAH PULAT GÖZÜBÜYÜK — Sırf, konuyu aydınlatmak maksadıyla açıklamayı istediğim bir husus var. Zaten açıkladılar; ama mesleği olmayan bazı arkadaşlarımız tereddüte düşebilir. Şimdi burada Sayın Gölcüklü, «Savunma hakkının usulü bakımdan uygulanması ile ilgili midir?» Halbuki bir maddî ceza hukuku vardır, bir usulü ceza hukuku vardır. Arkadaşımız biraz evvel temas buyurdular. Burada maddî ceza hukuku, yani suçlar ve müey-

yideler söz konusu değildir, doğrudan doğruya savunma hakkının disiplin fiillerinde nasıl uygulanacağı ve ne gibi hallerde teminat altına alınacağı söz konusudur. Bunu rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Arz edeyim efendim.

Gözübüyük arkadaşımızın da ifade ettikleri gibi, burada bir yargılama hukuku teminatı söz konusudur. Yani, şekil hukuku teminatı, disiplin yargılaması hukuku dediğimiz. Gerçekten maddî suç hukukuyla alakası yoktur. Biraz önce onun için temas ettim: Hakkaniyete uygun yargılama müessesesi disiplin hukukunda da aynı ceza yargılamasında olduğu gibi, her gün daha kuvvetle yerleşmektedir. Geçmişte bu disiplin cezası yetkisi, hiyerarşik yetkiden doğduğu için, yargılama usulünde, ceza muhakemesi usulünden farklı yürütülmüştü; fakat bir ceza olması itibariyle cevheri bakımından, bugün gerek disiplin yargılaması, gerek suç yargılaması birbirine yaklaştırılmaktadır, yani disiplin yargılaması, suç yargılaması kurallarını benimsemektedir ki bu da savunma için bir teminat teşkil etmektedir.

Arz eder, saygılarımı sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Gölcüklü.

Sayın Bayazıt ve arkadaşlarının önergesine Komisyon katılmıyor. Dikkate alınmasını oyluyorum. Dikkate alınmasını kabul edenler... Kabul etmeyenler... Dikkate alınması kabul edilmemiştir.

Sayın üyeler, diğer önergeler üzerinde görüşmelere bilahara devam etmek üzere birleşime 20 dakika ara veriyorum.

Kapanma Saati: 16.40

ÜÇÜNCÜ OTURUM

Açılma Saati: 17.00

BAŞKAN : Başkanvekili Fenni İSLİMYELİ

KÂTİP ÜYELER : Kamer GENÇ, Mehmet PAMAK

BAŞKAN — Danışma Meclisinin Sayın üyeleri; 145 inci Birleşimin Üçüncü oturumunu açıyorum.

Anayasa Tasarısı üzerinde müzakerelere devam ediyoruz.

158 nci madde üzerinde Sayın Kantarcıoğlu'nun önergesine geçiyorum.

Bir açıklama yapacak mısınız?. Buyurunuz Sayın Kantarcıoğlu.

SELÇUK KANTARCIOĞLU — Sayın Başkan, sayın üyeler;

Çok iyi düzenlenmiş Tasarının 158 inci maddesinde yer alan «Memur teminatı» memleketimizde yanlış anlaşılmaktadır. Taslağın bu maddesi de, bu yanlışlığı açıkça göstermektedir. Metin incelendiğinde, memurun korunduğu anlaşılacaktır. Halbuki memur teminatının amacı hizmetin daha iyi görülebilmesidir; yani hizmeti korumadır. Hizmet mükemmel olarak memur tarafından yerine getiriliyorsa, o memur korunmalıdır.

Memur, yürütmenin en aktif bir parçasıdır. Memurun yasama, yargı ve yürütme ile ilgili olarak teminat altına alınması gerekmektedir. Bir şeyin sağlamlık, doğruluk ve buna benzer niteliklerini güvene bağlama, bu işin olacağını, bir sözün yerine getirileceğini üstüne alma işi ya da bunları sağlayan şey teminatıdır.

Açıkça müşahade edildiği gibi, aşırı güvenlik tedbirleri kamu kesiminde çalışanları âdeta gevşetmiş, memur ve işçiler vatandaşın hizmetinde olduklarını âdeta unutmuşlardır. Buna bağlı olarak da hizmetin yapılmasında sayısız aksaklıkların meydana geldiği, vatandaşın da bundan şikâyetçi olduğu görülmektedir. Çalışanların teminatı, hizmeti sağlam, doğru ve buna benzer nitelikleriyle yerine getirme ve hizmeti koruma için tanınmış haklardır. Çalışanların teminatını, çalışanları Devlete karşı koruyan, çalışanları, idare edenlere karşı koruyan teminat şeklinde ayırabilmekteyiz.

Çalışanların yürütmenin bir parçasını teşkil edenler, yasama ve yargıyla dolaylı olarak ilgilidirler. Bir bakımdan çalışanları Devlete karşı koruyan teminatın yasama, yargı ve yürütmeyle ilişkili bulunduğunu gözden uzak tutmamak gerekir. Anayasa ve personelle ilgili kanunlar yasamaya karşı teminatı açıkça göstermektedir. İdarenin her türlü eylem ve işleminin yargı denetiminin dışında (Dün de açıkladığım gibi) tutulamayacağı, yürütmenin yargı kararlarına uymak zorunda olduğu, yargı yetkisinin sadece mahkemelere verildiği, yürütmenin hiçbir zaman yargı kararlarını değiştiremeyeceği, yargının idarî işlem niteliğinde karar alamayacağı, yürütmenin görev alanına, yargıya karşı korunması için özel bir yargı yoluna tabi olduğu hususları, yargıya karşı, çalışanların teminatı sayılmaktadır.

Çalışanların statüsü kanunla düzenlendiğine, özlük haklarının kadrolara veya toplu sözleşmelerle ele alındığına, hizmetin gereği ve kamu yararı göz önünde bulundurulmak suretiyle görevleri ve yerleri değiştirildiğine, kanunsuz emir verilmesi ve yerine getirilmesi, görevden uzaklaştırma, hukukî sorumluluk isnat ve iftiralara karşı korunma, memurluğun ve hizmetin sona ermesi belli esaslara bağlandığına göre, yürütmeye karşı teminata saygılı olmak gerekmektedir.

Bütün bu husları dikkate alarak ve imkân olursa, Sayın Akoyl'un dediği gibi değil, barış; fakat her ne olursa olsun adalet fikrini savunarak 158'inci maddede üç değişiklik teklif etmekteyim.

Birincisi; başlıkla ilgilidir.

Memurla ilgili (E) Bölümünde «1. Genel ilkeler», «2. Görev ve sorumlulukları» ifadelerine paralel olarak, başlığın «3. Teminatı» şeklinde olması daha yerinde olacaktır.

İkincisi; «Memurlar ve diğer kamu görevlileri» ifadesi yerine «Kamu hizmeti görevlileri» şeklinde değiştirilmesidir.

Üçüncüsü ise; üçüncü fıkrayla ilgilidir.

Devlet Memurları Kanunuyla düzenlenmiş 135'inci maddesinin birinci fıkrasına saygılı olmamız gerekmektedir. Bu madde aynen şöyledir:

«Disiplin amirleri tarafından verilen uyarma ve kınama cezalarına karşı itiraz varsa bir üst disiplin amirine, yoksa disiplin kurullarına yapılabilir.»

İkinci fıkra, taslaktaki birinci fıkraya paraleldir. Yani aylıktan kesme, kademe ilerlemesinin durdurulması ve Devlet memurluğundan çıkarma cezalarına karşı idarî yargı yoluna başvurulabilir. Bu bakımdan Taslağın «Disiplin kararları yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz» hükmü adalet getirmez, eskiye dönüşü sağlar.

Bu bakımdan bu fıkranın kısaca şöyle olmasını düşünmekteyim:

«Kınama ve uyarma cezalarıyla ilgili olanlar hariç, disiplin kararları idarî yargı mercilerinin denetimi dışından bırakılamaz.» şeklinde olmasını tensiplerinize arz eder, hepinize saygılar sunarım.

Sağ olun.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Kantarcıoğlu.

Sayın Kantarcıoğlu'nun önergesi üzerinde söz almak isteyen sayın üyemiz?..,

BAHTİYAR UZUNOĞLU — Aleyhinde konuşmak istiyorum Sayın Başkanım.

BAŞKAN — Aleyhte konuşmak üzere buyurun Sayın Uzunoğlu.

BAHTİYAR UZUNOĞLU — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

Sayın Kantarcıoğlu'nun önergesinde, üçüncü fıkrayla ilgili olarak, uyarma ve kınama cezalarının yargı denetimi dışında bırakılması hususuna özellikle temas etmek istiyorum.

Komisyona verilmiş olan 153 üncü maddede, Genel Kurulumuzun direktifleri dahilinde düzenlenecek olan bu maddede, idarenin bütün eylem ve işlerinin yargı denetimi altında olduğunu kabul ettik.

Disiplin cezaları içinde, başlangıçtan itibaren en hafifleri de olsa uyarma ve kınama cezaları da idarî işlemlerden sayılmak lazım gelir. Bu itibarla, eğer uyarma ve kınama cezalarını yargı denetiminin dışında bırakacak olsak, o zaman Anayasanın kabul etmiş olduğumuz ilke maddesine de ters düşmüş oluruz.

Bu bakımdan Komisyonun getirmiş olduğu üçüncü fıkrada; «Disiplin kararları, yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz.» ibaresi yerindedir. Bütün disiplin cezalarını kapsadığı için uygundur.

Arz ederim, teşekkürlerimi sunarım Sayın Başkanım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Uzunoğlu.

Önergenin lehinde konuşmak üzere Sayın İğneciler buyurunuz.

ABDULLAH ASIM İĞNECİLER — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

Sayın Kantarcıoğlu'nun vermiş olduğu önerge, aslında hem uygulamaya paralel, hem de Anayasanın ilkelerine aykırıdır konusuna ve görüşüne katılamıyorum. Şöyle ki:

Zaten Anayasamızın ilkelerine, «Ancak», «fakat», «zorunlu hallerde» gibi kayıtlarla pek çok düzenlemeler getirdik. Bu itibarla, bunu da onlardan bir tanesi olarak kabul etmek zarurî ve de mümkündür.

Şöyle ki, aslında sayın arkadaşlarımızın endişesi, verilen disiplin cezalarının acaba memurlara gereğinden fazla zararı dokunup dokunamayacağı keyfiyetindedir. Tadil edilen 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 125 inci maddesi bakınız uyarmayı hangi hallerde memura vermektedir:

«Tertipsiz, düzensiz olması, özürsüz geç gelmesi, memur vakar ve haysiyetiyle bağdaşır hareketlerde bulunmaması, iş sahiplerine, arkadaşlarına ilgisizliği, kılık ve kıyafetinin emirlere uygun olmaması keyfiyeti.»

Sayın arkadaşlarım;

Şimdi, Danıştay bunun nesini inceleyecektir? Böyle bir uyarma memura ne gibi kötülük, maddî imkânlarında veya menfaatlerinde zarar getirecektir? Bu nihayet, onun daha iyi bir Devlet memuru olmasını sağlayacak ve de gelecekte başarısını artıracaktır. Biz bunu da Danıştayın denetimine tabi tutarsak, bu defa memur - amir ilişkileri, otorite ve dolayısıyla iş randımanı son derece düşecektir.

Bu itibarla bunun yargı denetiminin dışında kalması hiç kimseye zarar vermez, üstelik amir - memur ilişkilerini, Devlet disiplinini ve işteki randımanı artırmış olur.

Hakeza yine aynı maddedeki uyarma cezası, kınama cezası da:

«Zamanında işini yapmamak, amirine saygısızlık göstermek, arkadaşlarına ve vatandaşlara kötü muamele etmek. kurumda huzursuzluk çıkarmak, ahengi bozmak» suçlarını kapsamaktadır.

Bu zaman da kınama cezası verilecek. Bu diğer cezalar gibi maaştan kesme, terfiinin durdurulması veyahut memuriyetten çıkarma cezalarıyla kıyaslanamaz ve de karşılaştırılamaz.

Bu itibarla bunların doğrudan doğruya bir üst mercie, bir amire veyahut amiri yoksa üst disiplin kuruluna müracaat etmek suretiyle memura bir dereceye kadar bir sigorta, bir hak da tanınmış oluyor.

Bu itibarla önerge gayet yerindedir. Sayın Genel Kurulun ve Sayın Komisyonun dikkatlerine saygı ile arz ederim.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Önerge üzerinde söz almak isteyen başka bir üyemiz?... Yoktur.

Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım; Kantarcıoğlu arkadaşımızın önergesinde ilk nokta maddenin başlığı hususu; «teminatı» demişler kendileri. Bundan önceki oturumda da sizin söylediğiniz gibi, başka bir teklif vardır: «Disiplin kovuşturması güvencesi» diye. Onun için bu hususu, şimdilik açıkta bırakmayı tercih ediyoruz; daha isabetli bir başlık seçmek amacıyla.

İkinci nokta; «Memurlar» yerine «Kamu hizmeti görevlileri» ibaresi... Ona katılıyoruz. Daha önceki maddede de bu yönde bir değişiklik yapmıştık.

Üçüncü nokta; kınama ve uyarma cezalarının yargı denetimi dışında bırakılması hususu. Hafif de olsalar, kınama ve uyarma da bir ceza niteliğindedir ve memurun memurluk statüsünü etkiler bir nitellik taşımaktadır. Bu sebeple ceza niteliği taşıyan müeyyidelerin, disiplin cezası niteliği taşıyan müeyyidelerin bir kısmının hafif olması sebebiyle yargı denetiminin dışında bırakılmasına katılmıyoruz. İdarede disiplin cezası niteliğinde olmayacak başka bir ikaz vesaire; ceza niteliği dışında amirin memura duyurabileceği hususlar olabilir; ama ceza olduğu sürece yargı denetimini gerekli görüyoruz.

Diğerleri için de, ceza niteliği taşımayan bildirimler için de, Anayasada değil belki kanununda bir hüküm bulunabilir.

Nihayet son bir nokta, arkadaşımızın değindiği; «İdarî yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz.» denmiş. «İdarî» kelimesi ilave edilmiş. Doğrudur, bu idarî denetimdir; fakat daha önceki maddede biz soyut bir kavram olarak «Yargı denetimi» kavramını kabul ettiğimizden, onunla paralellik kurulması için «İdarî» kelimesine gerek görmüyoruz. Belki mühim olan yargı denetimidir. Belki ileride başka bir değişikliğe uğrayabilir, «Adlî yargı» olabilir, başka bir yargı makamı olabilir. Onun için «İdarî» kelimesini de gereksiz buluyoruz.

Bu şekliyle arkadaşımızın önergesinde, yalnızca maddenin başlangıcını teşkil eden «Kamu hizmeti görevlileri» ibaresine katılıyoruz, diğerlerine katılamıyoruz.

Arz eder, saygılarımı sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın üyeler; Sayın Kantarcıoğlu'nun önergesine Komisyon...

RECAİ BATURALP — Bir sorum var, Sayın Başkan.

RECAİ BATURALP — Sayın Başkan, Sayın Kantarcıoğlu'nun «Uyarma ve kınama cezalarının Danıştay kontrolünün dışında bırakılması» hususu 657 sayılı Kanunun gereği olduğu gibi; acaba Sayın Komisyon üyesi hiç memuriyet hayatı yapmadılar mı veyahut kendi mahiyetlerine 5 - 10 tane memur tevdi edilmedi mi? Hizmetin sağlanması için üst amirler elinde bu kadar bir imkân da bırakılamazsa, bu hizmet, devlet hizmeti nasıl yürütülür; kendilerinden soruyorum?

Arz ederim efendim.

BAŞKAN — Buyurunuz Sayın Komisyon.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, benim de hayatım devlet memuriyetinde geçti ve devam etmekte. Bizim arz ettiğimiz husus, ceza niteliği taşıyan; yani memurun memurluk statüsünü etkileyen bir hususun yargı denetimi dışında bırakılmasının sakıncalı olduğu idi. Amirin memurla ilişkilerinde, memurun amirin disiplinini sağlaması için çok daha başka yollar da mevcuttur.

Uyarma ve kınama cezaları bunun tek yolu değildir, diye düşünüyoruz; ceza niteliği taşıdığı için de yargı denetimini uygun ve yararlı buluyoruz.

Arz ederim efendim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın üyeler Komisyon bu önergede yalnız «memurlar» kelimesi yerine «Kamu hizmeti görevlileri» ibaresinin eklenmesine iştirak etmektedir. Önergenin diğer kısımlarına iştirak etmiyor.

Bu itibarla dikkate alınmasını oylarınıza sunuyorum. Dikkate alınmasını kabul edenler.

ABDULLAH ASİM İĞNECİLER — Tamamını değil mi efendim?

BAŞKAN — Tabiî tamamını.

Sayın Kantarcıoğlu'nun önergesinin dikkate alınmasını kabul edenler... Kabul etmeyenler... Sayın Kantarcıoğlu'nun önergesinin dikkate alınması kabul edilmiştir.

Sayın Parlak'ın önergesine geçiyorum; 1 inci fıkranın değiştirilmesi.

Sayın Parlak açıklama yapacak mısınız?

EVLİYA PARLAK — Evet, kısa bir açıklama yapacağım efendim.

BAŞKAN — Buyurunuz efendim.

EVLİYA PARLAK — Sayın Başkan, değerli arkadaşlar;

158 inci maddenin 1 inci fıkrası büyük çoğunluğuyla 1961 Anayasasının 118 inci maddesinden alınmış; ancak son kısmı değişik olarak buraya yazılmıştır.

Ben 1961 Anayasasının 118 inci maddesindeki ifadenin yer almasını; yani şu son kısmında; «yazılı olarak bildirilmesi, yazılı savunmasının istenmesi ve savunma için belli bir süre tanınması şarttır.» şeklinde bitirilmesini teklif ettim.

Çünkü, metnin şu andaki «Yazılı olarak bildirilmesi, dinlenilmesi, savunmasını yapma imkânı tanınması zorunludur.» ifadesinde bir muğlaklık olduğu kanısındayım, gerek yazılı savunmanın alınması bakımından ve gerekse belli bir sürenin tanınması şartı bakımından.

Takdir Yüce Kurulundur, arz ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Parlak.

Sayın Parlak'ın önergesi üzerinde söz almak isteyen arkadaşımız?... Yoktur.

Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FAYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, değerli arkadaşlarım;

İlâve edilmek istenen husus, «Yazılı savunmasının istenmesi» diyor; biz «dinlenilmesi» dedik. Çok daha geniş bir tabirdir. Hem sözlü olarak kendisinin dinlenilmesini ifade eder ve arkadaşımız da gayet iyi bileceklerdir, bu soruşturmalarda, hakkında soruşturma yapılan memur dinlendikten sonra yazılı savunmasını vermek istediğini de söylemekte ve vermektedir; alınmaktadır. Onun için sadece «Yazılı savunmasının istenmesi» diye daha sınırlı bir uygulamayı yararlı görmemekteyiz.

«Savunma için belli bir süre tanınması şarttır» hususunu da yine sınırlı buluyoruz. Biz savunma imkânının kendine tanınacağı; bu süreyi de kapsar, sürenin ne kadar olabileceği duruma göre de değişir ve genellikle kendileri de bileceklerdir, memurların statülerini düzenleyen kanunların disiplin kovuşturması bölümlerinde değişik olarak bu süreler öngörülmüştür. Onun için burada «Savunma için belli bir süre tanınması şarttır» ibaresini de bizimkisinden daha dar buluyoruz. «Savunma imkânının kendine verilmesi» gerçekten savunmasını yapabilmesi için bu sahip bulunması gereken imkânların kendisine tanınması anlamınadır. Onun için katılamıyoruz.

Arz eder, saygılarımı sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın Parlak'ın önergesine Komisyon katılmıyor. Önergenin dikkate alınmasını oyunuza sunuyorum.

SELÇUK KANTARCIOĞLU — Bir soru sormak istiyorum Sayın Başkanım...

BAHTİYAR UZUNOĞLU — Sayın Başkanım, benim de bir sorum var...

BAŞKAN — Efendim müsaade ediniz, oylama sırasında yapmayınız.

Sayın Parlak'ın önergesinin dikkate alınmasını kabul edenler... Kabul etmeyenler... Dikkate alınması kabul edilmemiştir.

Sayın İğneciler, sizin önergeniz biraz evvel kabul edilen önerge istikametindedir.

ABDULLAH ASIM İĞNECİLER — Evet efendim. Muameleye koymaya gerek kalmamıştır, mesele hâsıl olmuştur.

BAŞKAN — Evet, mesele hâsıl olmuştur. Komisyona, bunu da dikkate almak üzere gönderiyorum.

ABDULLAH ASIM İĞNECİLER — Lütfen.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın Tosyalı'nın önergesine geçiyorum.

LÜTFULLAH TOSYALI — Sayın Başkanım, Komisyonla görüştüm, önergemi geri alıyorum.

BAŞKAN — Geri alıyorsunuz. Teşekkür ederim.

Sayın Kubilay'ın önergesine geçiyorum, bir açıklama yapacak mısınız?..

NİHAT KUBİLAY — Evet Sayın Başkanım.

BAŞKAN — Buyurun Sayın Kubilay.

NİHAT KUBİLAY — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

Anayasa Tasarımızın en önemli maddelerinden biri olan «Memur güvencesi» ile ilgili 158 inci madde üzerinde yapılmış olan görüşmelerin şu ana kadar olan kısımlarından fazlasıyla yararlandık.

Sayın Komisyonumuzun ayrıntılara girme suretiyle memurların disiplin yönünden güvence altına alınmasıyla ilgili hükümleri muhakkak ki, takdire değer. Ancak maddede hiç bulunmayan; fakat memurların güvencesiyle ilgili, Türkiye'de büyük kitleleri içerisine alan memur kitlesinin 12 Eylül'e kadar olan sancılı, sıkıntılı bir durumundan bahsederek buraya bir fıkra eklenmesini teklif edeceğim.

Eğer bu maddenin başlığını «Memur güvencesi» olarak kabul edeceksek, memur güvencesi sadece disiplin kovuşturmasında savunma hakkının tanınmasıyla sağlanmaz. Suç ve ceza kanunlarında ceza niteliği olmayan, sadece idarî bir tasarruf olan nakiller, yöneticilik görevlerinin üzerlerinden alınması bugünkü yaşam koşullarında cezaların belki de en ağırıdır. Özellikle bu idarî tasarruflar politik dönemlerde ideolojik veya politik amaçlarla, siyasal veya kişisel çıkar veya nüfuz sağlamak amacıyla yapılırsa memur güvencesi bir tarafa, devlet nizamı ve devlet güvencesi temelden sarsılıyor demektir.

Uygulama bu yola dökülünce küçümsenmeyecek olan memur kitlesi politikanın aracı olmaktan kurtulamayacaktır. Devlet memurlarının görevlerini eşitlik ve tarafsızlık ilkelerine uygun olarak yerine getirmeleri, vatandaşlar arasında siyasî kanaatlerinden dolayı herhangi bir ayırım yapmamaları, siyasî partilere ve sendikalara üye olmaya zorlanmamaları, olamayacaklarının hükme bağlanması, bunların siyasal ya da kişisel çıkar veya nüfuz sağlamak amacıyla, idarî tasarruf gerekçesiyle poltikaya itilmeleri, istismar aracı yapılmaları mutlaka önlenmelidir.

Devlet daireleri politika karargâhı olmaktan kurtarılmalıdır. Yandaşlık sistemine son veren hükümler getirilmelidir.

Değerli arkadaşlarım;

Belki Sayın Anayasa Komisyonumuz, sadece memurların güvencesiyle ilgili disiplin konularını biz buraya aldık... Eğer bir Devlet memurunun ileride herhangi bir politikacının aracılığıyla, bir yerden diğer bir yere alınmayacağını, çalıştığı sürece, ancak başarısız olduğu zaman hakkında kovuşturma, soruşturma yapılmadan bugün yürürlükte olan 657 sayılı Kanunun bir maddesi uyarınca (Ki, daha önce «görülen lüzum» maddesiydi bu) idare amirlerinin herhangi bir memuru başka bir göreve atamak suretiyle bulunduğu yerden alıp başka bir ile atanması, bugünkü demokratik sisteme ve Anayasanın eşitlik ilkelerine de aykırıdır arkadaşlar.

Memur çalışıyorsa, başarılı ise hiçbir soruşturma geçirmeden, nasıl bir suç işlediği zaman soruşturması yapılıyorsa, başarılı olan bir memurun da bir yerden diğer bir yere nakli için mutlaka bir soruşturma veya kovuşturma geçirmesi lazımdır. Bu 12 Eylül'den sonra önümüzdeki politik dönemlerde bence memurun en büyük güvencesi olacaktır.

Arkadaşlar;

657 sayılı Kanunun 125 inci maddesinde ceza hükümlerinin en ağırı görevden çıkarmaktır; ondan bir önceki, uzun süreli durdurma cezasıdır. Bu, memurun bulunduğu kademede bir miktar, bir yıl veya iki yıl terfi etmeden beklemesidir.

Aslında bir memurun bir görevden alınıp başka bir ile nakli; yerleşmiş olan bir memurun, başarılı

olan bir memurun herhangi bir ideoloji uğruna soruşturması yapılmadan görevden alınıp başka bir yere tayini veya üzerinde idarî bir görevi varsa, bu idarî görevin de alınarak, mesela bir lise müdürü ise müdürlük görevinin, millî eğitim müdürü ise millî eğitim müdürünün müdürlük görevi alınarak başka bir ilde bir okula öğretmen olarak tayin edilmesi soruşturmasız olarak yapılmışsa antidemokratiktir. Bu memurun, bu eğitimcinin veya bu görevlinin güvencesi hiçbir zaman yoktur.

Çok değerli arkadaşlarım;

Fazla zamanınızı almadan, normal döneme döndüğümüz zaman belki memurlar için daha huzurlu daha rahat daha verimli bir çalışma ortamını hazırlamak istiyorsak, lütfen önergemde belirttiğim hususu burada tekrarlamak suretiyle, Anayasa Komisyonumuzun dikkate almasını arz ve rica edeceğim.

Şöyle diyorum efendim : Bunu geliştirmek mümkün, kısaltmak mümkün veyahut da anayasal dile sokmak da mümkün; bunu Sayın Anayasa Komisyonumuzdan rica edeceğim.

«Hiçbir kovuşturma yapılmadan, gerçek ihtiyaçlar belirlenmeden (Bölgelerdeki memur istihdamıyla ilgili ihtiyaçlar belirlenmeden) nakil yönetmelikleri dışında...» Evet, bakanlıkların nakil ve tayin yönetmelikleri vardır, sıralar konmuştur, bölgeler tayin edilmiştir; bunlara uyularak yapılan tayinler en normal tayinlerdir. «Nakil yönetmelikleri dışında memurların bulundukları yerden başka yerlere nakilleri yapılamaz, idarî görevleri üzerlerinden alınamaz» fıkrasının, bu çok önemli olan, bilhassa ilerideki günlerimiz için memurlar yönünden önemli olan «Memur güvencesi» maddesinin üçüncü fıkrasından sonra ilave edilmesini yüksek takdirlerinize arz ederim efendim.

Saygılarımla. (Alkışlar)

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

ABDULLAH PULAT GÖZÜBÜYÜK — Sayın Başkanım, önergenin aleyhinde söz istiyorum.

BAŞKAN — Buyurun Sayın Gözübüyük.

Sayın Parlak?..

EVLİYA PARLAK — Önergenin lehinde efendim.

BAŞKAN — Buyurun Sayın Gözübüyük.

ABDULLAH PULAT GÖZÜBÜYÜK — Pek muhterem Başkan, pek değerli arkadaşlar; hukukun, meslekten olan arkadaşlarımızın yakinen bildikleri gibi, ayrı dalları, ayrı konuları, ayrı disiplinleri vardır.

Muhterem Kubilay arkadaşımızın ileri sürdüğü görüş hepimizin temennisidir; ama yeri burası değildir. Şikâyetleri yerindedir, mütalaaları yerindedir; fakat bu mesele hukukî açıdan burada yerinde değildir. Şöyle ki :

İdarenin tasarruf yetkisi vardır; idarenin eli kolu bağlanamaz. Bu itibarla, eğer idare tasarruf yetkisini herhangi bir şekilde kötüye kullanmışsa onun kanunî yolları vardır; iptal davası açılır, görevi kötüye kullanma bakımından şikâyet yapılır, tazminat istenir... Bütün kanunî yollar ve haklar mevcuttur.

Bu itibarla, böyle bir hususun konusu itibariyle burada yeri olmadığı gibi, böyle bir hükmün de mevcut yürürlükteki kanunlarımız, hukukî sistemimiz, tatbikatımız, idare hukukumuzun esasları ve içtihatları noktasından mümkün değildir.

Yüksek takdirlerinize saygılarımla arz ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Gözübüyük.

Sayın Parlak, önergenin lehinde buyurunuz efendim.

EVLİYA PARLAK — Sayın Başkan, değerli üyeler;

Sayın Nihat Kubilay arkadaşımızın önergesinin yeri, Sayın Gözübüyük'ün buyurduğu gibi belki hukukî açıdan bu maddeyle ilgili olmayabilir. Maddenin başlığıyla içeriği bence, zaten birbirini tutmuyor. «Memur güvencesi» deyince her yönden akla geliyor, halbuki fıkraları incelediğimiz zaman sadece disiplin yönünden, soruşturma yönünden bir teminat getiriyor madde.

Değerli arkadaşlar;

12 Eylül öncesindeki noktaya gelişimizin bence en büyük nedenlerinden birisi de memurlar üzerinde oynanan siyasî oyunlardır. Son altı yılını bir idareci olarak, özellikle Türkiye'de kamu görevlisi en fazla olan bir bakanlığın mensubu olarak yaşayan bir kişi olarak şunu arz etmek istiyorum : Eğer Türk öğretmeni yolundan saptırılmış, Atatürk ilkeleri doğrultusunda değil de kendi ideolojileri doğrultusunda kısmen de olsa sapmış ve eğitim ve öğretimi o şekilde yürütmeye başlamışlarsa, bunun en büyük nedeni geçmişte iktidarların en üst düzeyde başladıkları uygulamayla en son, en uçtaki ilkokul öğretmenine kadar uzanan politik tasarruflar olmuştur.

Bir normal düzene döndüğümüzde, arkadaşımızın teklifi gereği, normal ihtiyaçlar dikkate alınarak ülke gerçekleri içerisinde bölgeler arasındaki elemanı temin yönünden adaletli bir düzenleme yapıldıktan

sonra, ilgili kanunların, ilgili yönetmeliklerin dışında başarısız olan kişiler hakkında gerekli soruşturmalar, incelemeler yapıldıktan sonra da uygulanması en doğal ve hukuk devletinin de bir gereği olmasını önererek, böyle bir teminat maddesinin yer almasını arzu etmekteyiz; ama bu, bu maddede olmaz ayrı bir yerde olur. Eğer biz memur için, kamu görevlisi için böyle bir düzenleme getirmezsek, belki ilk gelen iktidar değil; ama kısa bir zaman sonra memur üzerinde, müsteşarından başlayıp en uçtaki odacıya kadar uzanan bu tasarruflarla memurları zorunlu olarak birtakım siyasî yelpazelere kaydırmasına sebep olacaktır.

Esasında memur şunu düşünebilirse : Ben mevcut kanun gereği, ülkedeki şu şu bölgelerde şu kadar sene çalışacağım, şu görevi şu tarihte ancak elde edebileceğim, şu tarihte müdür olacağım, şu tarihte de şu kadar kıdemde, şu kadar başarıda da başmüdür olabiceğim veya genel müdür olacağım diye bir düşünce içerisinde güvenle çalışırsa, hiçbir partili ilçe başkanının veya milletvekilinin veya bir başka politik kişinin koltuğuna girme ihtiyacını hissetmez; Ankara'ya koşup milletvekiline tayin yaptırma veya tayin durdurma derdine düşmez, dolayısıyla Devlet görevi de tarafsız, vatandaşa en iyi şekilde verilmiş olur. Takdir Yüce Genel Kurulundur.

Arz ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Parlak.

Önerge üzerinde söz almak isteyen bir başka üyemiz?.. Yok.

Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, Danışma Meclisinin değerli üyeleri;

Kubilay arkadaşımızın hislerine ve temennilerine katılıyoruz, paylaşıyoruz. Gerçekten memurların bu tayin meselesi üzerinde eskiden beri şikâyetler olmaktadır, haklı da olabilir; fakat arkadaşımızın önergesinde teklif ettiği husus, idarenin çalışması bakımından kesinlik kazanacak niteliğe sahip olmayacak görünüyor.

Önergede şöyle deniliyor : «Hiçbir kovuşturma yapılmadan, gerçek ihtiyaçlar belirlenmeden, nakil yönetmelikleri dışında memurların bulundukları yerlerden başka yerlere nakilleri yapılamaz ve idarî görevleri üzerlerinden alınamaz.»

Esasında işlemlerin, memur tayininde görevlendirmedeki işlemlerin, önergede söylendiği şekilde yapılması lazımdır, birkaç husus hariç; fakat bu böyle kabul edildiği takdirde bir tayin edilmezlik kuralı şekline gelir ve idarenin çalışmasına da aykırı düşmektedir.

«Hiçbir kovuşturma yapılmadan» deniliyor. Kovuşturma, malumlarınız bir suç sebebiyle yapılır. Bunun dışında kovuşturma yoktur, kovuşturma neticesinde uygulanacak bir müeyyide vardır. Halbuki bütün tayinler; bir kusur, bir disiplin kabahati sebebiyle yapılmış tayinler değildir. Onun için, her tayinden önce bir kovuşturmanın, bir soruşturmanın; kovuşturma kelimesini kullanmasak bile, bir soruşturmanın yapılması mümkün değildir.

«Gerçek ihtiyaçlar belirlenmeden» deniliyor. Bu ihtiyaçları idare takdir etmektedir. Gerçek olup olmadığını tayin fevkalade güçtür. Malumunuz idarenin hukuk kuralları içinde bir takdir marjı vardır, bir takdir yetkisi vardır, bu yetkiyi kullanması gerekir hizmetin niteliği icabı. Nakil yönetmelikleri dışında, zaten nakil yönetmelikleri bağlamaktadır.

Şimdi bütün bu hususlar dikkate alınmaksızın idare tarafından, yani keyfî bir işlem, nakil yönetmeliği nazarı itibare alınmadan hukuk kuralları hiçe sayılarak bir tayin yapılmışsa, idarenin eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır. Bu yargı yolu sayesinde hatalı tayin kararları, görev değiştirme kararları önlenmiş olacaktır. Temennimiz de idaremizin gerçek ihtiyaçlara, gerçek hukuk kurallarına uymak suretiyle tayinleri yapmasıdır.

Bu şekliyle önergeye ileri sürdüğüm gerekçelerle katılamıyoruz.

Arz eder, saygılarımı sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın üyeler;

Sayın Kubilay'ın önergesine Komisyon katılamadığını ifade ediyor. Dikkate alınmasını oyluyorum. Dikkate alınmasını...

NİHAT KUBİLAY — Sayın Başkanım, müsaade ederseniz bir soru sormak istiyorum.

BAŞKAN — Buyurunuz Sayın Kubilay.

NİHAT KUBİLAY — Türkiye'de büyük bir kesimi teşkil eden Devlet memurlarının, politikanın dışında, gerçek anlamıyla memur olarak görevlerini yapabilmeleri için politikaya girmemeleri, sendikalara girmemeleri gibi birçok yasaklar getiriyoruz. Bu memurların şahsî düşüncelerinden dolayı herhangi bir kimseye ayrıcalık tanımama zorunluluğunu getiriyoruz. Bunlar gerçektir. Devlet memuru Devlete hizmet eden bir kişidir.

Şimdi Sayın Anayasa Komisyonundan soruyorum : Bu yükümlülükleri yerine getiren ideal bir devlet memuru bir gün, bir politikacının parelelinde olmadığı için çalıştığı yerden alınarak daha ücra bir köşeye naklinin sağlanması acaba bunun güvencesi midir? Bunun karşısında nasıl bir güvence sağlayalım? Anayasayı hazırlıyoruz, yarınımız için çok önemli bir husustur. Devlet memuru huzursuz ise, başarısının politikadan geçtiğine kanaat getirdiği gün devlet çarkı duracaktır. Bir devlet memuru başarılı olduğu sürece bulunduğu yerde kalacağını veya ancak arzu ettiği zaman başka bir yere gideceğini, başarılı olduğu sürece terfi edeceğini, daha yüksek makamlara getirilebileceğine inanırsa devlet memuru gerçekten görev yapar; ama kuşkulu ise hizmet durur, memur başka kaynakların uşağı olur arkadaşlar.

Sayın Komisyonumuzdan soruyorum : İster Anayasamızın bu memur güvencesiyle ilgili maddesinde veya başka bir yerde buna bir güvence getirmek düşünülmüyor mu; bu konuda bir güvence getirilmesi düşünülüyor mu, düşünülmüyor mu? Sayın Komisyonumuzun Sözcüsü bu konuda hislerimize tercüman olduklarını belirttiler, müteşekkir olduk. Aslında muhterem üyelerimizin hepsinin bu konuda hislerimize tercüman olması gerekir. Türkiye bu konuda çok sıkıntılar çekmiştir.

Sayın Başkanım; sorumu noktalıyorum. Sayın Komisyonumuzdan bu konuda şu hususu öğrenmek istiyorum : Başarılı memurların keyfî olarak bir yerden bir yere gönderilmemeleri için, soruşturma yapılmadan gönderilmemeleri için nasıl bir güvence getirebilirler?

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Buyurun Sayın Komisyon.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, Kubilay arkadaşımızın söylediği güvenceler, memurlar hakkındaki mevzuatla getirilmiştir. Bizim taraftar olmadığımız husus Anayasada bu kadar katı bir hükmün yer almasıdır. Yoksa, bugün ülkemizde memur güvencesini sağlayacak mevzuat mevcuttur. Bunların yürütme tarafından hatalı uygulanması başka bir iştir. Katı kural getirilmesi halinde dahi uygulama kamufle edilerek saptırılmışsa, gene netice sağlanmayacaktır. Memur güvencesine inanıyoruz; fakat bu şekilde katı bir kuralın Anayasada yer almasına da katılamıyoruz.

Arz ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Buyurun Sayın Parlak, soru.

EVLİYA PARLAK — Sayın Başkanım;

Sayın Komisyondan şunu öğrenmek istiyorum.

12 Eylül öncesinde politikanın hiç girmediği Türk Silahlı Kuvvetleriyle çok az girdiği diyebileceğimiz yargı organlarında böyle bir teminatın var olması acaba etkili olmuş mudur, olmamış mıdır? Bunu öğrenmek istiyorum.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Parlak.

Komisyondan rica ediyoruz.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Bu konuda cevap vermek imkânına sahip değilim Sayın Başkanım. Etkili olup olmayacağı meselesi tamamen hatalı bir uygulama olur. En sağlam sanılan güvence getirilmiş olur. Kanunlarımız boş değildir, memur teminatı hakkında. Bunun en başında da yargı yolu gelmektedir. Bütün bunlara rağmen bu tayin yetkisi suiistimal edilmişse, bunun tamamen karşı kutbuna geçip nakil edilmezlik kuralı konmasına katılamıyoruz.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Buyurun Sayın Tutum, soru.

CAHİT TUTUM — Sayın Başkan, değerli üyeler;

Bu tartıştığımız madde aslında disiplin güvencesi, disiplin kovuşturmasında güvence olduğu apaçık. Arkadaşlarımızı haklı olarak tedirginliğe sevk eden, acaba «Memur güvencesi» diye bir madde tedvin edecekler mi? Pek ümitsiz olduğum için bu konuda somut bir öneri ileri sürmedim; ama yardım edebiliriz. Eğer, idarenin takdir hakkını sınırlamadan direktif niteliğinde memur güvencenin anaunsurlarını derli toplu ifade eden bir özel madde tedvin etmeye hazırsa Komisyon, bunu soruyorum. Acaba bu konuda bir tavırları var mıdır? Çünkü memur güvencesiyle ilgili, diyelim ki, beş on tane anaunsurdan üç dört tanesini Komisyon çeşitli maddelere serpiştirmiş durumdadır. Bir tanesi de «Disiplin güvencesi»dir. Acaba «Memur güvencesi» adıyla bir madde tedvini düşünüyorlar mı?

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Buyurun Sayın Komisyon.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, değerli arkadaşlarım;

Buraya getirdiğimiz hükümleri Anayasa için yeterli görmekteyiz. Esasında Kubilay arkadaşımızın teklifinin yeri meselesi bakımından da müzakere etmedik. Özü itibariyle katılmadığımızı arz ettim.

Saygılarımı sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

TÜLAY ÖNEY — Sayın Başkanım, Sayın Komisyona bir soru sorabilir miyim?

BAŞKAN — Buyurun Sayın Öney.

TÜLAY ÖNEY — Sayın Başkanım, Komisyon Sözcümüzün biraz önceki soruya verdiği cevap beni de bir soru sormaya yöneltmiştir.

Dediler ki, «Memurların nakil ve tayinleriyle ilgili konuda zaten Danıştay meselesi; daha doğrusu idarenin yargısal denetimi vardır ve yargı yolu açıktır. «Oysa, dün akşam burada geç vakitte müzakere ettiğimiz bu maddenin bu fıkrası, memur tayin ve nakillerinde Danıştayla ilgili işlemlerin ne duruma geleceği henüz Genel Kurulumuzca belli değildir. Bugünkü kaleme alınmış olan şekliyle bu durumlarda Danıştaya yürütmeyi durdurma davası açmak yoktur. Böyle de olunca memur nakillerinde ve tayinlerinde şu an için henüz bir yargı güvencesi, daha doğrusu yargı yolunun tam bir açıklığı söz konusu değildir.

Bu bakımdan Komisyonumuz gerçekten memurların bu gibi durumlarındaki güvencelerini nasıl sağlamayı düşündükleri konusunda benim tereddütüm var.

Biraz daha açıklayıcı olabilirlerse memnun olacağım efendim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Buyurun Sayın Komisyon.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, değerli arkadaşlarım;

Yürütmenin durdurulması kararları yargı yolunun bir unsurudur. Gerçekten de dünkü müzakereler sonunda madde yeniden düzenlenmek üzere Komisyonumuza alınmıştır. Bu sebeple yürütmenin durdurulması kararının şu veya bu halde mevcudiyeti, şu veya bu şartlarla verilip, verilmemesi yargı yolu müessesesinin bir unsuru olması itibariyle yargı yolu müessesesinin özünü etkileyen bir eleman, bir unsur teşkil eder nitelikte değildir.

Tayin işleri, memurun diğer güvenceleri memurların statüsünü tespit eden hukuk kurallarıyla düzenlenmiş bulunmaktadır. Memurun teminattan yoksun kalmasını arzu eden yok; Komisyon böyle bir arzuyu da hiç ısrar etmemiştir, aklından geçirmemiştir. Fakat bu idare bölümünde mevcut hükümler yeterli mütalaa edilmiştir. Arzım bundan ibarettir.

Teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Komisyon Sayın Kubilay'ın önergesine katılamadığını ifade ediyor. Dikkate alınmasını oyluyorum. Dikkate alınmasını kabul edenler... Dikkate alınmasını kabul etmeyenler... Dikkate alınması kabul edilmemiştir.

Sayın Genç'in bir önergesi var; son fıkrasındaki «... ile hâkimler» ibaresinin madde metninden çıkarılmasını istiyorlar. Görüşünüzü rica ediyorum, oylayacağım.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Katılmıyoruz Sayın Başkanım. Çünkü hâkimler, meslekleri icabı tamamen ayrı bir statüdedirler. Bu, onların daha eksik teminata sahip olması anlamında değildir. Değişik statüdeki iki grup; Silahlı Kuvvetler mensupları ve hâkimler ayrı düzenleneceği için, burada hariç tutulmuştur.

Arz ederim.

BAŞKAN — Efendim, son fıkradaki «... ile hâkimler» ibaresinin metinden çıkartılması isteniyor Sayın Genç tarafından. Komisyon katılmıyor. Dikkate alınmasını oyunuza sunuyorum : Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Dikkate alınması kabul edilmemiştir.

Sayın Tutum'un önergesine geçiyorum. Gerekçesini daha evvel ifade etmişlerdi; «Disiplin kovuşturmasında güvence» olarak başlığın düzeltilmesi istenmektedir.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Katılıyoruz efendim. Kati şekilde oylayabilirsiniz Sayın Başkanım.

BAŞKAN — Sayın Tutum'un önergesine, yani madde başlığının «Memur güvencesi» değil, «Disiplin kovuşturmasında güvence» şeklinde değiştirilmesini isteyen önergesine Komisyon katılıyor. Dikkate alınmasını kati şekilde oyluyorum : Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kati şekilde kabul edilmiştir Sayın Tutum'un önergesi.

Maddeyi oylamadan önce Sayın Uzunoğlu, iki soru sormak istiyorlar, buyurunuz efendim.

BAHTİYAR UZUNOĞLU — Sayın Başkanım, değerli arkadaşlarım;

158 inci maddede Sayın Kantarcıoğlu'nun önerge-

siyle kabul edilen şekle uygun olarak, «Kamu hizmeti görevlileri ile...» diye başlıyor, «kamu kurumu niteliğindeki meslekî teşekkülleri...» şeklinde devam ediyor.

Malumlarınız olduğu üzere, 56 ncı maddeyi biz burada görüşürken, «Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile bunların üst kuruluşları» şeklinde bir ilave yapmıştık.

Anayasadaki uygunluğu sağlamak bakımından, acaba Komisyonumuz, «Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları...»ndan sonra, «... ile bunların üst kuruluşları» ibarelerinin eklenmesini uygun bulurlar mı?...

Bunun yanında, Tasarının 170 inci maddesinde «Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları» ibaresi kullanılmıştır, halbuki burada «teşekkülleri» deniliyor. Yine Anayasada terim birliğini sağlamak bakımından, buradaki «teşekkülleri» sözcüğü yerine, «kuruluşları» sözcüğünün kullanılmasının uygun olup olmayacağını belirtirler mi?...

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim. Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, terminolojiyi nihaî yazımda nazarı itibara alacağız; «teşekkül» kelimesi «kuruluş» olarak o safhada değiştirilebilir.

Arkadaşımızın söylediği husus doğrudur, «... ile üst kuruluşları» ibaresi daha önce ilave edilmiştir; buraya da ilave ederiz efendim.

BAŞKAN — Benimseniyorsa, onu lütfediniz veyahut iki önergeyle birlikte size gelecektir, siz not alın, bilahara ikinci metinde getiririz.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Evet efendim, getiririz.

BAŞKAN — Başka bir husus, başka bir cevap?... Yok.

Bu madde ile ilgili olarak bir önerge katî şekilde kabul edilmiştir. Diğer iki önerge dikkate alınmak üzere kabul edilmiştir. Bu itibarla maddeyi iki önergeyle birlikte Komisyona veriyorum.

159 uncu maddeye geçiyoruz.

İSMAİL HAKKI DEMİREL — Sayın Başkan, 158 inci maddeden sonra, 159 uncu madde olarak yeni bir madde ilavesiyle ilgili bir önergemiz vardı efendim.

BAŞKAN — Evet efendim; 159 uncu maddenin yeniden ihdası hakkında iki önerge var, okutuyorum.

Danışma Meclisi Başkanlığına

Anayasa Tasarısının «Memur güvencesi» ile ilgili 158 inci maddesinden sonra, aşağıdaki maddenin konulmasını arz ve teklif ederim.

İsmail Hakkı DEMİREL

«Kanuna aykırı emir

Madde — Kamu hizmetlerinde herhangi bir sıfat ve surette çalışmakta olan kimse, amirlerinden aldığı emri, yönetmelik, tüzük, kanun veya Anayasa hükümlerine aykırı görürse, yerine getirmez ve bu aykırılığı o emir verene bildirir. Ancak, amir emrinde ısrar eder ve bu emrini yazı ile yenilerse, emir yerine getirilir; bu halde, emri yerine getiren sorumlu olmaz.

Konusu suç teşkil eden emir, hiçbir suretle yerine getirilmez, yerine getiren kimse sorumluluktan kurtulamaz.

Askerî hizmetler ile acele hallerde, kamu düzeni ve kamu güvenliğini korumak amacıyla, kolluk kuvvetleri için kanunla gösterilen istisnalar saklıdır.»

Yüksek Başkanlığa

Görüşülmekte olan Tasarının 158 inci maddesinden sonra aşağıdaki maddenin eklenmesini arz ve teklif ederim.

Saygılarımla.

Cahit TUTUM

«Kamu hizmetlerinde herhangi bir sıfat ve suretle çalışmakta olan kimse, üstünden aldığı emri, yönetmelik, tüzük, kanun veya Anayasa hükümlerine aykırı görürse, yerine getirmez ve bu aykırılığı o emri verene bildirir, ancak, üstü emrinde ısrar eder ve bu emri yazıyla yenilerse emir yerine getirilir. Bu halde emri yerine getiren sorumlu olmaz.

Konusu suç teşkil eden emir, hiçbir suretle yerine getirilmez, yerine getiren kimse sorumluluktan kurtulamaz.

Askerî hizmetlerin görülmesi ve acele hallerde kamu düzeni ve kamu güvenliğinin korunması için kanunla gösterilen istisnalar saklıdır.»

ŞERAFETTİN YARKIN — Sayın Başkan, bendenizin de önergesi vardı; 160 ncı madde olarak aynı konuda; kanunsuz emir konusunda. 159 uncu maddenin sonuna almıştım. Okunan önergelerle aynı mahiyette idi efendim.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — Sayın Başkan, bu önerge, Sayın Şerafettin Yarkın ve arkadaşlarının bu önergesi bizde var efendim.

BAŞKAN — Evet efendim, bu önergeyi de okutuyorum :

Sayın Başkanlığa

Anayasa Tasarısına 159 uncu maddeden sonra 160 ncı madde olarak «Kanunsuz emir» başlıklı aşağıdaki maddenin eklenmesini arz ve teklif ederiz.

Şerafettin YARKIN — Fahri ÖZTÜRK
Bahtiyar UZUNOĞLU — Necip BİLGE

«5. Kanunsuz emir

Madde 160. — Kamu hizmetinde vazife gören bir kimse, üstünden aldığı emri yönetmelik, tüzük, kanun veya Anayasa hükümlerine aykırı görürse yerine getirmez ve bu aykırılığı o emri verene bildirir. Ancak, üstü emrinde ısrar eder ve bu emri yazıyla yenilerse, emir yerine getirilir; bu durumda, emri yerine getiren sorumlu olmaz.

Konusu suç teşkil eden emir hiçbir suretle yerine getirilemez; yerine getiren kimse sorumluluktan kurtulamaz.

Askerî hizmetlerin görülmesi ve acele hallerde kamu düzeni ve kamu güvenliğinin korunması için kanunla gösterilen istisnalar saklıdır.»

BAŞKAN — Efendim, bu üç önergeyi, aynı mahiyette olması itibariyle birlikte mütalaaya alıyorum.

Siz de katılıyorsanız bunu 159 uncu madde olarak mütalaaya alacağız.

ŞERAFETTİN YARKIN — 159 uncu madde olarak alınmasına katılıyorum.

BAŞKAN — Evet efendim. Sayın Demirel'in önergesi üzerinde müzakereye başlıyorum. Diğer önergeler de aynı mahiyettedir.

Buyurunuz Sayın Demirel.

İSMAİL HAKKI DEMİREL — Sayın Başkan, değerli arkadaşlar;

Anayasa Tasarısında memurlar ve kamu görevlileriyle ilgili hükümler arasında, memur hukukunda önemli bir yeri bulunan «Kanuna aykırı emir» konusunda bir hükme yer verilmemiştir. Kanımca bu husus memur güvencesi bakımından bir boşluk yaratmıştır. Önergemi bu boşluğu doldurmak amacıyla vermiş bulunuyorum.

Biraz evvel görüştüğümüz Anayasa Tasarısının 158 inci maddesi ile «Disiplin kovuşturmasında güvence» başlığı altında suç işleyen veya suç isnadı altında bulunan memurlar için bir güvence hükmü getirilmiştir. Bu hüküm yerindedir; ancak kanun, tüzük ve yönetmelik hükümlerine uygun olarak görev yapan kamu hizmeti görevlilerini de, amirlerin verecekleri kanuna aykırı emirlerin kötü sonuçlarından korumak gerekir. Amirler astlarına, kanun, tüzük ve yönetmelik hükümlerine uygun emir vermekle yükümlüdürler.

Kural böyle olmakla beraber, kanuna aykırı emirler verildiği de, cereyan eden olaylardan bilinmektedir. Bu itibarla, görevini hukuka ve kanuna uygun olarak yapan memurlara güvence verecek, kanuna aykırı emirleri de önleyecek hükümlere Anayasamızda yer vermek, Devletimizin, hukuk devleti olma niteliğine de uygun düşecektir.

Başkanlığa sunduğum önergede, 1961 Anayasasındaki hüküm küçük bir değişiklikle aynen alınmıştır. Önergenin dikkate alınmasını yüksek takdirlerinize arz ederim.

Saygılarımla.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Demirel.

Sayın Demirel'in önergesi üzerinde Sayın Tutum, Sayın Yarkın lehte.

Sayın Tutum buyurun.

CAHİT TUTUM — Sayın Başkan, değerli üyeler;

«Kanunsuz emir» konusu 1961 Anayasasına geçmiş dönemin acı tecrübelerini değerlendirmek sureiyle intikal ettirilmişti ve güvencesiz memura ast - üst ilişkilerinin katı hiyerarşisi içinde verilen emirler çoğu kez vatandaş aleyhine çok acı sonuçlar vermiş ve bundan, bir yandan vatandaş zarara uğrarken, memur da büyük ölçüde kıyıma uğramıştı. Bu acı deneyler de düşünülerek, 1961 Anayasasında «Kanunsuz emir» konusu özel bir madde olarak yer almış bulunuyordu.

Aradan 20 yıllık bir süre geçti. Şimdi bu madde eğer bilinçli bir şekilde; bir sehiv olarak değil de, bilinçli bir şekilde Tasarının dışında tutulmuş ise, büyük bir ihtimalle şöyle iyimser bir yorum yapmak gerekir; 20 yıllık dönemde ast - üst ilişkileri düzeldi, kanunsuz emir konusu zaten uygulamada bir problem değil, mevzuatımızda da düzenlenmiştir, Anayasal bir ilke olarak 1982'de bunun artık tartışılmasına gerek yoktur, o derece ileri bir idarî düzene kavuşmuş bulunuyoruz.

Eğer bu ise yorum, bu, fazlaca iyimser bir yorumdur; kesinlikle katılmıyorum. Bilakis ast - üst ilişkileri tam manasıyla alt - üst olmuş ve bu yüzden memur büyük ölçüde mağdur edilmiştir. Bu arada Danıştay, üzerinden kalkamayacağı kadar bu tür davalarla meşgul edilmiştir. Şimdi Bölge İdare Mahkemeleri kurulduktan sonra, şüphesiz bu yük biraz dağıtılmış olmaktadır.

Şimdi, benim endişem odur ki, yeni kabul ettiğimiz metinlerle ve hükümlerle daha disiplinli, daha otoriter bir yönetim özlemini tahakkuk ettirmek üzereyiz. Öyle ki, bazı disiplin cezalarının yargı denetimi dışında kalmasını dahi düşünebiliyoruz. O halde, ast - üst ilişkilerinde daha katı, hiyerarşik ilişkilerin daha sıkı bir şekilde işlemesini öngörüyoruz. Bu, büyük bir tehlikedir. Memuru büyük ölçüde amirine tabi kılacak ve onun bir tür uydusu haline getirecek olan bu ilişkilerde fevkalade hassas olmamız ve hassasiyetle eğilmemiz gerek.

Arkadaşımızın ve benim ayrı ayrı verdiğimiz «kanunsuz emir» konusu, bir yandan memuru, yetkisini suiistimal edecek olan amire karşı korurken, öbür yandan, hizmeti ve dolayısiyle vatandaşı da korumuş olacaktır.

Üzülerek belirteyim ki, memur güvencesini bir tek maddede derli toplu ifade edemediğimiz için, işte böyle serpiştirilerek; memur güvencesinin unsurlarını ve kırıntılarını çeşitli hükümlere serpiştirerek sağlamaya çalışıyoruz; O hükümlerden bir tanesi de «kanunsuz emir» konusudur. Burada dikkat etmeniz gereken önemli olan nokta, yalnız memura tanınmış bir hak gibi, bir güvence gibi de görünmesin bu. Bilakis, aynı zamanda kamu görevlisine yüklenmiş son derece önemli bir vazifedir de, bir görevdir; çünkü kanuna uygun olmayan bir emri alan memur bunu amirine bildirmek zorundadır. Üstelik, konusu suç teşkil eden bir emri, amiri emretmiş olsa bile, asla yerine getirmeyecektir. Bu, memura bir güvence sağlarken, o ölçüde de memura büyük bir yükümlülük ve büyük bir külfet de tahmil etmektedir.

Bu nedenle, bu maddenin Anayasal bir ilke düzeyinde Anayasamızda yer alması, fevkalade isabetli olacaktır.

Takdir Yüce Heyetindir, Saygılar sunarım. (Alkışlar)

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Tutum.

Sayın Yarkın, mümkün mertebe tekrardan kaçınmak suretiyle, kısa ve öz rica edeyim.

ŞERAFETTİN YARKIN — Sayın Başkan, sayın üyeler;

«Kanunsuz emir» konusunun Anayasaya alınmamış olmasını, ben de evvela bir zuhul olarak düşündüm; çünkü bir başka gerekçeyi haklı olarak bulamadım. «Kanunsuz emir» müessesesi olmaz mı? Elbetteki vardır, olabilir. Kanunsuz emir verildiği zaman emri alan, bunu hiç irdelemeden derhal gözünü kapayıp yapmalı mıdır? Bu da kabul edilemez. O halde, bu neden konmamıştır; anlamak mümkün değil.

Kaldı ki, konu, sadece kamu güvenliği, kamu hizmeti bakımından, kamu düzeni bakımından bazı sakıncalar yaratabileceği düşünülebilir; bu zaten önerinin son fıkrasında giderilmiş bulunmaktadır. Yani «Askerî hizmetlerin görülmesi ve acele hallerde kamu düzeni ve kamu güvenliğinin korunması için kanunla gösterilen istisnalar saklıdır.» denilmektedir.

Aslında, bu konu sadece zabıta hizmetleri bakımından bir sakınca olarak düşünülebilir belki; bu da yine mevzuatımızda düzenlenmiştir; çünkü 1961 Anayasasına bu hüküm alındıktan sonra 2559 sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanununun 2 nci maddesinde değişiklik yapılmış 1965 tarihinde ve burada bu genel ilke gösterildikten sonra; yani kanunsuz emre nasıl riayet edilmeyeceği; üste bildirilecek, ısrar edecek ve devam edecek ve kendini mesuliyetten kurtaran hususları aynen benimsedikten sonra, «Aşağıda yazılı hallerde (ki, bunlar 13 bent olarak yazılmıştır) yetkili amir tarafından verilecek sözlü emirler derhal yerine getirilir. Bu emirlerin yazılı olarak verilmesi istenilemez, bu hallerde emrin yerine getirilmesinden doğabilecek sorumluluk emri verene aittir.» diye 13 benttir. Vakit geçmesin diye teker teker okumuyorum; ancak kamu düzeni ve kamu güvenliği bakımından sakıncalı olan haller zaten mevzuatımızda düzenlenmiştir, dolayısıyla bu hükmün Anayasada aynen yer almasında hiç bir sakınca yoktur, zaruret vardır.

Arz ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Yarkın.

Önergeler üzerinde söz almak isteyen başka bir üyemiz?.. Yok. Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

1961 Anayasasının 125 inci maddesi sehven değil, istenerek yeni Tasarıya alınmamıştır. Onun içindir ki, bu önergeleri veren arkadaşlarımızın bu hususdaki bizi hoşgörü çabalarına minnetlerimizi arz etmekle beraber, kendileriyle aynı fikirde olmadığımız için; yani bu maddenin sandıkları yahut savundukları gibi bir Anayasa için, bir Anayasada memur için bir teminat olmaktan ziyade, Devlet içerisinde, idarenin içinde anarşiye yol açacak nitelikte bir hüviyet taşımasındandır.

İsterseniz sizinle beraber her üç önergede de bulunan ve 1961 Anayasasının 125 inci maddesini beraber okuyalım ve değerlendirmeye çalışalım.

«Kamu hizmetlerinde herhangi bir sıfat ve suretle çalışmakta olan kimse, üstünden aldığı emri, (Demek ki bir ast var, üstü ona bir emir veriyor) yönetmelik, tüzük, kanun veya Anayasa hükümlerine aykırı görürse, yerine getirmez ve bu aykırılığı o emri verene bildirir.»

Şimdi, idarenin işlemesi için amir astına bir emir veriyor, üst ona cevap veriyor; «Ben bu emri yerine getirmem; çünkü yönetmeliğe aykırıdır, hukuk kurallarına aykırıdır.» diyor. O anda birden bire amirle ast arasındaki disiplin bağının ve hiyerarşi bağının koptuğunu görüyoruz; çünkü ast, bir hukuk kuralına dayanarak amirine karşı direnmektedir. «Ancak, üst emrinde ısrar eder ve bu emrini yazı ile yenilerse, emir yerine getirilir.» diye devam ediyor. Amirle ast tartışmaya girecekler ve amir astına emir verecek diyecek ki; bu emri yerine getir, işte sana yazılı emir veriyorum. Devam ediyor, «Bu halde emri yerine getiren sorumlu olmaz.»

Şimdi, bundan sonra bir ikinci fıkraya geçiyoruz. Bu hususta Sayın Başkan; önerge sahiplerinden bizi aydınlatmalarını rica ediyorum. Ben, bir Anayasa öğretim üyesi olarak bu ikinci fıkrayı bir türlü çözemedim ve İstanbul'daki İdare kürsüsüne mensup meslek arkadaşlarımla da konuştum, onlar da çözemediler. Şimdi 2 nci fıkraya geliyoruz :

«Konusu suç teşkil eden emir, hiçbir suretle yerine getirilemez». Hani ya, yazılı olarak emir alarak yapabilirdi; memur, ast, kendisine verilen emri vicdanen hukuk kurallarına aykırı görerek, «Ben bunu yapamam amirim» dediği zaman, amir ona yazılı emir verecekti ve bu yazılı emir üzerine, ast vazifesini yerine getirdiği zaman sorumluluktan kurtulmayacaktı birinci fıkraya göre. Şimdi ikinci fıkrada «Konusu suç teşkil eden emir, hiçbir suretle yerine getirilmez. Yerine getiren kimse zorumluluktan kurtulamaz.» Hüküm budur, üçüncü fıkranın önemi yok, askerî hizmetlere ilişkindir.

Bilmem arkadaşlarım, şu yaptığım açıklama, ne ölçüde bir anarşiye idareyi ittiğini, idare içerisinde ast - üst ilişkilerinin nasıl sarsılacağını ve aradaki saygının nasıl kaybolacağını göstermemekte midir?.. Ayrıca, yazılı emre rağmen; bu fıkra «Konusu suç teşkil eden emre hiçbir zaman uyulmaz» demektedir, doğru; fakat yukarıdaki hükümde yazılı olarak emir verilirse astın, «Bu suçtur, kanuna karşıdır, ben bunu yapamam» itirazı kaybolmaktadır, halbuki ikinci fıkrada tekrar bu karşımıza çıkmaktadır.

Şimdi denilebilir ki, «Bu espri içerisinde belki ikinci fıkra yanlış geldi». Düzenlenebilir. İkinci fıkra düzeltilebilir ve öz olan, bir memurun amirinden aldığı kanuna aykırı emri ifa etmekle suç unsuru belirir; yazılı emir gelirse, suç unsuru kaybolur, sorumluluk doğrudan doğruya amire olur.

Arkadaşlarım, eğer bir amir emir vermiş ise, sorumluluk daima, sözlü veyahut yazılı, ne olursa olsun, o amire aittir. Eğer ast, amirinin emirine «Ben bunu kanuna aykırı görüyorum» demek hakkına sahip olursa, Devlet yıkılır ve Türkiye bunun için, bu kopma olduğu için, 12 Eylül'e gelmiştir. Amirler, hiçbir zaman daha açıklamamışlardır; kaç defa emirleri yerine getirildi getirilmedi diye. Belki o emirleri yerine getirmeyenler, bu maddeye dayanmamışlardır; ama bu madde, bütün amirlerinin emirlerine uymayanlara bu imkânı Devlet içerisinde, idarede otoritenin kaybolmasına ve anarşiye yol açacak niteliktedir.

Onun içindir ki, bunu almadık ve almamakta ısrar ediyoruz. Önergelerin reddedilmesini Yüksek Heyetten saygıyla rica ederim. Teşekkür ederim efendim. (Alkışlar)

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

A. ASIM İĞNECİLER — Sayın Başkanım soru sormak istiyorum.

BAŞKAN — Buyurun Sayın İğneciler.

A. ASIM İĞNECİLER — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

Yassı Ada Mahkemelerinde bir polis amiri sorgulanırken Mahkeme Başkanı tarafından; «Bu kanunsuz, suç teşkil eden bu emri neden yaptın?» diye sordukları zaman «Ben bunun suç olduğunu bilecek olsam, ben de amir olurum, o zaman Devletin işi yürümez.» demişti.

Sayın Komisyon bu fikre katılıyor mu? Teşekkür ederim.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — Deminden beri bu fikri savundum Sayın İğneciler.

BAŞKAN — Soru cevaplandı.

Sayın Uğur, buyurun.

HİDAYET UĞUR — Efendim, Sayın Komisyon Başkanının izahatından sonra bir noktayı tavzih için arz ediyorum.

Bu hüküm, askerî teşkilatta da, İç Hizmet Talimnamemizde de vardır; suç teşkil eden bir emir, askerlikte dahi verilemez ve bu anarşiye sebep olmadı şimdiye kadar. Bunu arz etmek istedim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Soru için buyurun Sayın Hazer.

MEHMET HAZER — Efendim, bu 1961 Anayasasından önce Memurin Kanununda da buna benzer hükümler vardı.

Şimdi, okudukları maddenin yukarıki ile aşağısı arasında bir fark var. Konusu suç teşkil eden halde verilen emir icra edilemez. Bu bellidir, bu açık. «Kasayı aç, parayı al» deniyor; memur bunu kabul etmez; yazılı emir dahi verilse o iş yapılmaz, o emir yerine getirilmez. Fakat bir emir veriliyor, deniyor ki «Şu gün toplan, sabahtan akşama kadar, akşamdan sabaha kadar, sen bunları çalıştır.» O da «bu kanunlara aykırıdır» diyor. Bu bir mütalaadır; kanunlara aykırı mıdır değil midir, münakaşa edilebilir; fakat konusu itibariyle suç olan hallerde, yazılı emir dahi işelmez. O eski bir usul.

Şimdi, Memurin Kanununda 1961 Anayasasında yer almadan evvel de bu vardı. 1961 Anayasasında da bu vardır, başka kanunlarda da vardır.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın Uzunoğlu, soru için buyurun.

BAHTİYAR UZUNOĞLU — Sayın Başkanım; ben sorumu bir müşahhas misale istinat ettirmek istiyorum.

Döviz ile ilgili mevzuatımızda, döviz tahsisi işleri mevzuatta düzene bağlanmıştır ve herhangi bir işlemde, o döviz tahsisi tasarrufunun tekemmül edebilmesi için, emri veren memurla emri telakki eden memurun müşterek tasarrufu lazım gelmektedir. Eğer, emri veren amir, memuruna mevzuatta açık şekilde belirlenmiş bir hususa aykırı şekilde emir vermiş ise, bu takdirde kendisi görevini kötüye kullanmış olmaktadır. Aynı şekilde, işlemin gerçekleşmesi için, tamamlanması için emir verilen memurun da tasarrufu söz konusu olduğuna göre, burada sadece görevi kötüye kullanmak, emri veren amire mi raci olacaktır; yoksa emir alan da görevini kötüye kullanmış olmayacak mıdır?...

BAŞKAN — Buyurun Sayın Aldıkaçtı.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — Çok özür dilerim Sayın Bahtiyar Uzunoğlu; anlayamadım efendim.

BAHTİYAR UZUNOĞLU — Müsaade ederseniz başka şekilde izah edeyim...

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — Yani anladığıma göre bir amir...

BAHTİYAR UZUNOĞLU — Başka şekilde izah edeyim müsaade edilirse.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — Bir amir, emir verdiği astına...

BAŞKAN — «Suç teşkil eden bir muameleye eğer müştereken imza koymuş ise, astla beraber mesul olacak mıdır?» diyor. Mahiyeti itibariyle bu.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — Ben ceza mütehassısı değilim; fakat soruyu şu şekilde cevaplandırabilirim : Elbetteki asıl sorumlu son yetkili, en büyük amirdir, öbürü parafe etmiştir bunu anladığıma göre; parafe ettiğine göre sorumluluğu parafın sınırları içerisindedir. Son sözü söyleyecek olan, kesin emri verecek olan kişi sorumludur efendim.

Sayın Uzunoğlu, eğer tatmin edemedimse lütfen söyleyin. Bir şey yokki, ayıp bir şey değil bu. Her açıklamamla her arkadaşı tatmin etmem mümkün değil. Yanlış bir şey de söylemiş olabilirim; söyleyin, düzeltmeye çalışalım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim, karşılıklı sual - cevap haline dönüştürmeyelim. Netice itibariyle oylarınızla kanaatlerimizi ifade edeceğiz.

Buyurun Sayın Başbuğ, soru.

ŞÜKRÜ BAŞBUĞ — Sayın Başkan, Sayın Hazer sordular; ama biraz daha açıklık getirmek için müsaadenizle sorayım.

Bir hırsızlık yapmasını emretti amir, maiyetindeki memura; yapacak mı emri altındaki memur, o amirin hırsızlık emrini?... Anladığıma göre, Sayın Aldıkaçtı'nın tefsirine göre yapması lazım...

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — Hayır efendim...

ŞÜKRÜ BAŞBUĞ — Kanunsuzdur hırsızlık.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — Sayın Başkanım, «Görevinin sınırları içerisinde» dedim. Herhalde devlet görevinin sınırları içerisinde hırsızlık etmek keyfiyeti yoktur. Bunu demek istedik efendim. Yani bu kadar garip bir sual...

BAŞKAN — Sizin sorunuza cevap...

ŞÜKRÜ BAŞBUĞ — Fakat yön değiştirdi, onun için açıklamam lazım. Mesela bir sarf evrakı olabilir. Bir 100 bin liralık, bir milyon liralık bir işlem

yapılıyor, sarf evrakı var; sahte evrakı tamamlamak suretiyle müştereken hırsızlığa gidebilirler. Kanunsuzdur o sarf evrakının yapılması ve hırsızlıktır. Görevi cümlesindendir; bir emirdir, yapılacaktır...

BAŞKAN — Sayın Aldıkaçtı, şunu ifade edebiliriz zannediyorum. Her müessesenin esas itibariyle yönetmeliklerinde bu kabil fiiller suç teşkil eder. Bu itibarla, Anayasada tekrarına gerek olmadığını ifade ediyorlar.

Sayın Tutum, soru.

CAHİT TUTUM — Sayın Başkanım, evrensel bir ilkeyi Anayasa müzakereleri vesilesiyle gündeme getirip tartıştığımız için bir taraftan memnunum; ama bir taraftan da üzgünüm. Çünkü, bu derece belirgin olan bir konunun Anayasa Komisyonu tarafından algılanış biçimi, beni büyük ölçüde tedirgin etmiştir. Daha evvel şunu sormuşlardı : «İkinci fıkradan ne anlaşılır?. Bir anlayan varsa söylesin» demişlerdir. Şimdi galiba Sayın Komisyon Başkanımız tabiî bir ceza hukukçusu olmadığı için şu...

BAŞKAN — Sayın Tutum, çok özür dileyerek bir noktayı ifade etmek istiyorum. Şu anda yalnız, yorumsuz soru mümkündür. Lütfen açıklamalarımızı bir başka zamana bırakalım, yardımcı olalım, yalnız soru istirham ediyorum.

CAHİT TUTUM — Efendim, öyle bir davet aldığımız için sizden de izin almak istemiştim; hay hay.

Efendim, hukuka uygun, hukuka aykırı emirle, konusu suç teşkil eden emir arasındaki farkı lütfen açıklarlar mı?... Tekrar ediyorum; hukuka aykırı emir ile konusu suç teşkil eden emir arasındaki farkı açıklarlar mı?...

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Buyurunuz Sayın Aldıkaçtı.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — Efendim, konusu suç teşkil eden emir, muhtevası itibariyle, yapılan fiilin özü itibariyle bir suçtur, bir hırsızlık emridir; biraz evvel sayın arkadaşımızın ileri sürdüğü gibi. Amir diyecek ki, «Gel, şu evrakı beraber çalalım» beraber evrakı alıp gidecekler. Kanunsuz emir ise, kanuna uygun olmayan ve kanunun gerektirdiği usullere uygun olarak verilmeyen emir demektir.

Bu böyle olduğuna göre, şimdi 1 inci maddeyi, istersenız hep beraber yorumlamaya başlayalım. Astına, amir bir emir verecek, ast kendi hukuk anlayışı içerisinde bunu değerlendirecek. Hizmetin yapılması lazım; diyecek ki, ben bu hizmeti yapmıyorum. Neden?... Kanuna aykırı, kurallara aykırı, yönetmeliğe aykırı. Bunun üzerine amirle beraber bir tartışmaya girecek, girmeyecek veyahutta amir bu sefer yazılı olarak emir verecek, yazılı olarak emir astının eline tutuşturacak ve ondan sonra ast o emri yerine getirecek ve getirdikten sonra da artık, bu astla amir arasındaki ilişkilerin nasıl gelişeceğini ve bu ilişkilerin nasıl bir sonuca varacağını, bu ilişkilerden hizmetin yapılmasının ne ölçüde etkileneceğini de takdirlerinize arz ediyorum.

Bu, açıkcası, Sayın Tutum'un konuşmasının başında söylediği gibi, kuvvetli devlet anlayışının bir sonucu değil, bu, hizmetin iyi görülmesinin, hizmetin gerekli görülmesinin bir sonucudur ve amir, daima verdiği emirden sorumlu olan kişidir. Sorumluluk, emri veren ve yaptırtan amire aittir. Ama bu emir, sayın arkadaşımızın da ileri sürdüğü gibi, «Gel, beraber seninle evrakları yok edelim» şeklinde olamaz, her memur; bugünkü tartışmalar sırasında da yine söyledik, memur teminatını bahis konusu ettiğimiz zaman, her memur, görevinin gerekleri nedir, onu bilir ve ona göre hareket eder. Eğer gereklerine göre hareket etmezse, kendisi bundan dolayı amiri tarafından bir muameleye maruz kalırsa, Danıştay var, gideceği yargı organları var. Fakat, amirine karşı bu şekilde direnmeye ve hizmetin ifasını durdurmaya hakkı yoktur.

Şimdi size bir örnek veriyorum. Bir anarşik hareket oldu yahutta bir toplantı, gösteri yürüyüşleri hareketi oldu, yürüyorlar, kanunsuz bir yürüyüş başladı, polis müdürü de kuvvetleriyle karşı çıktı; dağıtın dedi. Dediler ki, yazılı emir istiyoruz... Böyle şey olmaz arkadaşlar...

CAHİT TUTUM — İstisnası var Sayın Başkanım, polisler için farklı bir hüküm var efendim.

BAŞKAN — Müsaade edin efendim.

Sayın Yarkın, soru.

ŞERAFETTİN YARKIN — Sayın Başkan, daha önceki konuşmamı, uyarılarınıza uyarak çok kısa kesmiştim. Ancak, şimdi yapılan ve en son olarak Sayın Başkanın verdiği bir misal üzerine, o 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunundaki 13 bendi Genel Kurulun bilgilerine sunmak istiyorum. Şimdi sorduğu konu da var bunun içerisinde. Aydınlanması bakımından faydalı olur; uygun görürseniz süratle okuyayım Sayın Başkanım, sonra sorularımı soracağım.

BAŞKAN — Mümkün mertebe toplayınız Sayın Yarkın, süratle rica ediyorum.

ŞERAFETTİN YARKIN — Sayın Başkan, sayın üyeler;

Sayın Anayasa Komisyonu Başkanı, son fıkranın, askerî hizmetlerle ilgili olduğunu söylemişti. Değil, tabiî sadece o değil, «Kamu düzeni ve güvenliği bakımından acele hallerde istisnalar kanunla gösterilir.» diyor.

Bu istisna, 1961 Anayasasına bu hükmün bu şekilde girdikten sonra, 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanununun 2 nci maddesinde aynen şöyle yer almıştır :

«Aşağıda yazılı haller :

1. — ...

BAŞKAN — Sayın Yarkın, onları değil de, bakın, «Şu şu şu kanunlarda yer almıştır.» demeniz maksadı temin eder.

ŞERAFETTİN YARKIN — Ama Sayın Başkanım, o zaman sadece verdiği örneği arz ediyorum. 13 bendin bir tanesidir; kanunsuz toplantı veya kanunsuz gösteri yürüyüşlerini dağıtmak veya suçluları yakalamak için. 13 tane bent; bunların hepsini Genel Kurula okusam çok daha yararlı olurdu. Ve sonunda şöyle bağlıyor : «Bu 13 tane bentte yer alan konularda, yetkili amir tarafından verilecek sözlü emirler derhal yerine getirilir. Bu emirlerin yazılı olarak verilmesi istenilemez» diyor. Onun için, kamu düzeni ve güvenliği bakımından sadece sakınca yaratacak şeyler zaten mevzuatta düzenlenmiştir. Bu düzenlenme son fıkrayla uygun olarak getirilmiştir.

Şimdi, sorumu soracağım Sayın Başkan. Bu konu 1924 Anayasasında 94 üncü maddede vardı ve Memurin Kanununda 40 ıncı maddesinde yer almıştı, 1961 Anayasasında yer almıştır, Devlet Memurları Kanununun 111 inci maddesinde yer almıştır. Sayın Anayasa Komisyonu Başkanı, «Bu mevzuatta vardır, onun için konulmadı» deseydi, mesele yoktu. Ama böyle denilmeyince, mevzuattaki hüküm de şimdi Anayasaya aykırı hale gelmiş olacaktır. Kendileri açıklamasında, «Bu, memur - amir arasında bir anarşi yaratır» diye buyurdular. Şimdi soruyorum : 1924' ten bu zamana kadar ve özellikle 1961 Anayasasından sonra (Çünkü daha geniş bir şekilde getirildiği için bu hüküm) memurla amir arasında nasıl bir hizmet anarşisi yaratmıştır; bir istatistikî bilgileri var mı bu konuda?..

İkinci sorum şu olacak : «Amirin verdiği emir yerine gelmelidir» buyurdular. Amir, emri kime verecektir?.. Bir genel müdür, bir Karayolları Genel Müdürü, bölge müdürlerine emir verecektir, bir vali, kaymakama emir verecektir, (Açık misaller olarak arz ediyorum) acaba emri alan kişi, bu emri hiç bir şekilde kanun, tüzük muvacehesinde inceleme yapmayacak mıdır? Bunu böyle yapmasının ve şayet amir aldanıyorsa, ki mümkündür, amiri uyarmasının, amirin de hatta kendisine teşekkür etmesinin mümkün olmayacağını mı düşünüyorlar?

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim. Buyurunuz efendim.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANI ORHAN ALDIKAÇTI — Biz, evvela Sayın Yarkın'ın iddia ettiği gibi, körü körüne bir otoriteden bahsetmedik, her zaman bir tartışma olabileceğini söyledik; fakat astın amirinin emrine karşı gelemeyeceğini söyledik.

Şimdi size Türk Ceza Kanununun ilgili maddesini okuyorum :

«Madde 49. — Kanunun bir hükmünü veya salahiyettar bir merciden verilip, infazı vazifeden zarurî olan bir emri icra suretiyle işlenilen fillerden dolayı faile ceza verilemez. Bir numaralı bentte gösterilen halde, merciinden sadır olan emir hilafı kanun olduğu takdirde neticesinden hâsıl olan cürme müterettib ceza, emri veren amire hükmolunur.»

Ben, bu ilkenin 1924 Anayasasında ve daha sonra Türk Memurin Kanununda olduğunu biliyorum; fakat 1961 Anayasasında düzenleniş şeklinin, bizim düzenimizde bir idarî anarşi yaratacağı kanısındayım ve bu inançta olduğumuzu arkadaşlarımla paylaştık ve bu hükmü yeni Anayasaya koymadık. Mesele sadece bundan ibarettir. Eğer bu hüküm Anayasada kalacak olursa hele şu düzenlendiği şekilde Anayasada kalacak olursa, astlar üstlerine gerektiği zaman da kolayca itaat etmeyebileceklerdir ve devlet içerisinde bir idarî anarşinin kapısını açmış olacağız.

Şimdiye kadar bu hükmün uygulanıp uygulanmadığına, reddedilip reddedilmediğine gelince : Bu husta bir istatistik belki ancak 1968'lerden 1969'lardan sonra yapılabilirdi; çünkü ondan evvel bir devlet otoritesi vardı ve ondan evvel bir devlet otoritesi gereğince amirin, verdiği emri ast yerine getirirdi. Esasen bunun acı bir örneğini Sayın İğneciler biraz evvel ilk sorularında ortaya koydular ve belirttiler. Ondan sonraki düzenlemede acaba neler oldu? Kaç

defa amirin emirleri yerine getirilmedi... Bu hususta bir istatistik yoktur; çünkü amir, astına verdiği emrin yerine getirilmediğini kolay kolay itiraf etmez ve yerine getirilmez; ama tekrar ediyorum, yapılan düzende, 1961 Anayasasının dediği düzende, bir anarşinin çıkacağı kanaati bizde köklüdür; bu fikirden dolayı, bu inançtan dolayı maddeyi Anayasaya almadık ve aynı görüşü koruyoruz.

Saygılarımı sunarım.

BAŞKAN — Efendim, 8 arkadaşımız soru sormuştur, daha 11 civarında arkadaşımız soru sormak için sıraya girmiştir. Komisyon görüşünü katî olarak ifade ediyor. Bütün bunlara rağmen soruların devamı arzu ediliyorsa, soru sordurmakta devam edeceğim; aksi takdirde, önergelerin oylanması suretiyle sizlerin değerli oylarınızın meseleye bir istikamet vermesi de mümkündür.

Müsaade ederseniz oylayalım ve onun neticesine göre Komisyon yeni bir çalışma imkânını bulsun; gerekiyorsa tabiî.

NECMETTİN NARLIOĞLU — Sayın Başkanım, diğer kanunlar için önemli bir soru soracağım?

BAŞKAN — Müsaade ederseniz, eğer buna başlarsak Sayın Narlıoğlu, sizden evvel daha 6 arkadaşımızın soru hakkı var; tekrar başa avdet etmiş olacağız. Bu itibarla önergeleri, müsaade ederseniz, Komisyon katılmadığını ifade ediyor, ben de Komisyon katılmadığı için dikkate alınmasını oyluyorum: Dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmemiştir.

Şimdi 159 uncu maddeyi okutuyorum :

4. Memurlarla diğer kamu görevlilerinin siyasî partilere ve sendikalara girememesi,

MADDE 159. — Memurlar ve kamu iktisadî teşebbüslerinde işçi niteliği taşımayan diğer görevliler ile kamu yararına çalışan dernek veya vakıflardan özel gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış olanların merkez kurullarında görev alanlar, siyasî partilere ve sendikalara üye olamazlar.

Memurlar ve diğer kamu görevlileri, görevlerini yerine getirirken vatandaşlar arasında siyasî kanaatlerinden dolayı herhangi bir ayırım yapamazlar.

Bu esaslara aykırı hareket ettikleri mahkeme hükmüyle sabit olanlar, kamu hizmetinden temelli çıkarılır.

Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin mesleki menfaatlerini korumak ve geliştirmek amacını güden kuruluşların bağlı olacakları esaslar kanunla düzenlenir.

BAŞKAN — Bu maddeyle ilgili 7 önerge var, okutuyorum :

Yüce Başkanlığa,

Görüşmekte olduğumuz Tasarının 159 uncu maddesinin başlığının ve metninin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Selçuk KANTARCIOĞLU

4. Kamu hizmeti görevlilerinin siyasî partilere ve sendikalara girememesi.

«Madde 159. — Kamu hizmeti görevlileri ile kamu yararına çalışan dernek veya vakıflardan özel gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış olanların merkez kurullarında görev alanlar, siyasî partilere ve sendikalara üye olamazlar.

Kamu hizmeti görevlileri, görevlerini yerine getirirken vatandaşlar arasında siyasî kanaatlerinden dolayı herhangi bir ayırım yapamazlar.

3 üncü fıkra aynen.

Kamu hizmeti görevlilerinin meslekî menfaatlerini korumak ve geliştirmek amacını güden kuruluşların bağlı olacakları esaslar kanunla düzenlenir.»

Yüksek Başkanlığa

Tasarının 159 uncu maddesinin başlığı ile birlikte aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

Saygılarımızla.

«Kamu hizmeti görevlilerinin yasakları.

MADDE 159. — Kamu hizmeti görevlileri, mahallî idarelerin seçimle gelmiş olan karar ve yönetim organlarının üyeleriyle başkanları hariç, siyasî partilere işçi ve işveren sendikalarıyla bunların birliklerine üye olamazlar ve bunlardan herhangi bir görev kabul edemezler, bunlara sözleşme ile herhangi bir hizmette bulunamazlar, hiçbir surette siyasetle uğraşamazlar. Kamu hizmeti görevlilerinin bir derneğe veya vakfa girebilmesi veya böyle bir dernek veya vakıf kurucusu olabilmesi yetkili merciin peşin iznine tabidir. İzninin iptali halinde dernek veya vakıf mensubu olmak sıfatları ve dernek veya vakıfla olan bütün ilişkileri derhal kesilir.

Yukarıdaki fıkrada yazılı kamu hizmeti görevlileri mevzuat veya amirlerinden aldıkları talimat uyarınca yetkili olmadıkça, görevine ilişkin politik amaçlı propaganda mahiyetinde demeç veremez ve yayım yapamaz; amirlerine toplu olarak şikâyette bulunamazlar herhangi bir sebeple herhangi bir ad altında toplu olarak görevlerini terkedemezler.

Kamu hizmeti görevlileri ticaretle uğraşamazlar.

Bu yasaklara uymayanlar kanunun gösterdiği cezaya çarptırılacakları gibi kamu görevinden temelli

çıkarılır ve yeniden kamu hizmetine alınma yeteneğini kaybederler.

Bu maddede yazılı kamu hizmeti görevlileri hakkında kanun başka yasaklar da koyabilir.

Kamu hizmeti görevlileri, yetkili merciin önceden izniyle ve onun gözetim ve denetimi altında, sadece meslekî çıkarlarını korumak amacı güden kuruluşlar kurabilir ve bunlara üye olabilirler. Bu kuruluşlar söz konusu amaçları dışında hiçbir faaliyette bulunamazlar. Bu kuruluşların bağlı olacakları diğer hükümler kanunla gösterilir.»

Rıfat BAYAZIT Adnan OREL
Eşref AKINCI Recai BATURALP

Sayın Başkanlığa

Anayasa Tasarısının 159 uncu maddesinin hükümlerine göre başlık kısmına «Tarafsızlık» kelimesinin eklenmek suretiyle başlığın aşağıdaki şekilde düzenlenmesini arz ve teklif ederiz.

Saygılarımızla.

Lütfullah TOSYALI Zeki ÖZKAYA

«4. Memurlarla diğer kamu görevlilerinin siyasî partilere, sendikalara girememesi ve tarafsızlık»

Danışma Meclisi Başkanlığına

Görüşülmekte olan Anayasa Tasarısının memurlarla ilgili 159 uncu maddesinin birinci paragrafının aşağıdaki şekilde değiştirilmesi için Genel Kurula sunulmasını arz ve teklif ederim.

Nihat KUBİLAY

«Memurlarla diğer kamu görevlilerinin siyasî partilere ve sendikalara girememesi,

Madde 159. — Memurlar ve kamu iktisadî teşebbüslerinde işçi niteliği taşımayan görevliler ile gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış, kamu yararına çalışan dernek veya vakıfların merkez veya taşra yönetim kurullarında görev alanlar, siyasî partilere ve sendikalara üye olamazlar.»

Yüksek Başkanlığa

Görüşülmekte olan Tasarının 159 uncu maddesinin birinci fıkrasından «ve sendikalara» ibaresinin metinden çıkarılmasını arz ve teklif ederim.

Saygılarımla.

Cahit TUTUM

Yüksek Başkanlığa

Tasarının 159 uncu maddesinin üçüncü fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini saygılarımızla arz ve teklif ederiz.

Abbas GÖKÇE Mazhar HAZNEDAR

Madde 159

Fıkra 3 :

«Bu esaslara aykırı hareket ettikleri mahkeme hükmüyle sabit olanlar, ayrıca bir yargı kararına gerek olmadan, idarece kamu hizmetinden temelli çıkarılır.»

Yüksek Başkanlığa

Görüşülmekte olan Tasarının 159 uncu maddesinin son fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

Saygılarımızla.

Cahit TUTUM Bahtiyar UZUNOĞLU

«Memurlar ve diğer kamu görevlileri; meslekî hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek amacıyla kuruluşlar kurabilir, bunlara üye olabilir. Bu kuruluşların kurulması, üyelik şartları ve bağlı olacağı diğer esaslar kanunla düzenlenir.»

BAŞKAN — Sayın üyeler; Sayın Kantarcıoğlu'nun önergesiyle müzakerelere başlıyoruz.

Bir açıklama yapacak mısınız?.. Buyurun efendim.

SELÇUK KANTARCIOĞLU — Sayın Başkan, sayın üyeler;

Madde, Devlet Memurları Kanununa paralel olarak gayet güzel, hiçbir aksaklığı olmayan bir madde durumundadır. Sadece, başlığından da «Memur» kelimesinin çıkarılması, «Kamu hizmeti görevlilerinin siyasî partilere ve sendikalara girememesi» şeklinde değiştirilmesi; maddenin birinci fıkrasının başındaki «Memurlar ve Kamu İktisadî Teşebbüslerinde işçi niteliği taşımayan diğer görevlileri» yerine kadar kısma, sadece «Kamu hizmeti görevlileri» deyiminin girmesi; ikinci fıkranın başında «Memurlar ve diğer kamu görevlileri» yerine «Kamu hizmeti görevlileri» şeklinde değişiklik yapılması; son fıkranın da başına «Memurlar ve diğer kamu görevlileri» yerine «Kamu hizmeti görevlileri» deyiminin değiştirilmesi suretiyle maddeyi uygun görmekteyim.

Takdirlerinize arz ederim, saygılar sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın Kantarcıoğlu'nun önergesi üzerinde söz almak isteyen üyemiz?.. Yok.

Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım;

Bu bölümdeki diğer maddelerde, Kantarcıoğlu arkadaşımızın bu ibare değişikliği oylanmış, dikkate

alınmak üzere kabul edilmişti. Aynı şekilde diğer hükümlerle paralel olmak üzere buna da katılıyoruz.

BAŞKAN — Evet. Yalnız ibare değişikliklerine katılıyorsunuz.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Başka bir değişiklik yok Sayın Başkanım.

BAŞKAN — Evet. Şu halde, Sayın Kantarcıoğlu'nun önergesini dikkate alınmak üzere mi, yoksa katî şekilde mi oylayalım?

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Katî şekilde oylayabilirsiniz Sayın Başkanım.

BAŞKAN — Sayın Kantarcıoğlu'nun önergesini katî şekliyle oyluyorum: Kabul edenler... Kabul etmeyenler... İbare değişiklikleri katî şekilde kabul edilmiştir.

Sayın Bayazıt ve arkadaşlarının önergesine geçiyorum.

Sayın Bayazıt, açıklama yapacak mısınız? Buyurun efendim.

RIFAT BAYAZIT — Sayın Başkan, kıymetli arkadaşlarım;

159 uncu maddenin başlığını «Kamu hizmeti görevlilerinin yasakları» olarak önerdik ve maddenin birinci fıkrasında ise şu hususları önerdik:

«Kamu hizmeti görevlilerinin, mahallî idarelerin seçimle gelmiş olan karar ve yönetim organlarının üyeleri ile başkanları hariç, siyasî partilere, işçi ve işveren sendikalarıyla bunların birliklerine üye olamazlar ve bunlardan herhangi bir görev kabul edemezler, bunlara sözleşme ile herhangi bir hizmette bulunamazlar, hiçbir suretle siyasetle uğraşamazlar. Kamu hizmeti görevlilerinin bir derneğe veya vakfa girebilmesi veya böyle bir dernek veya vakıfta kurucu olabilmesi yetkili merciin (Yani mercilerinin) peşin iznine tabidir. İznin iptali halinde dernek veya vakıf mensubu olmak sıfatları, dernek veya vakıfla olan bütün ilişkileri derhal kesilir.»

İkinci fıkrasında ise, «Yukarıdaki fıkrada yazılı kamu hizmeti görevlileri mevzuat veya amirlerinden aldıkları talimat uyarınca yetkili olmadıkça görevine ilişkin politik amaçlarla propaganda mahiyetinde demeç veremez ve yayın yapamaz (Çünkü bunu yapması için ancak amirinin kendisini bu işe görevli kılması lazım); amirlerine toplu olarak şikâyette bulunamazlar, herhangi sebeple herhangi bir ad altında toplu olarak görevi terk edemezler» dedik. Çünkü bu vaktiyle çok olmuştur, görevi toplu olarak terk etmeler. Bu bakımdan da maddeye böyle bir açıklık getirmek lüzumunu hissettik.

«Kamu hizmeti görevlileri ticaretle uğraşmazlar.» dedik. Bu, ötedenberi personel kanunlarında da yer almıştır; ama Anayasa hükmünde de bunu vurgulamayı bir kere daha yerinde gördük.

«Bu yasaklara uymayanlar kanunun gösterdiği cezaya çarptırılacakları gibi kamu görevinden temelli çıkarılır ve yeniden kamu hizmetine alınma yeteneğini kaybederler.

Bu maddede yazılı kamu hizmeti görevlileri hakkında kanun başka yasaklar da koyabilir.» dedik. Onu da kanuna bırakıyoruz.

Asıl bizim getirdiğimiz son bir fıkra vardır:

«Kamu hizmeti görevlileri, yetkili merciin önceden izni ile ve onun gözetim ve denetimi altında, sadece meslekî çıkarlarını korumak amacı güden kuruluşlar kurabilir ve bunlara üye olabilirler. Bu kuruluşların bağlı olacakları diğer hükümler kanunla gösterilir.» dedik.

Bizim önergemiz, maddeye daha ziyade bir sarahat getiriyor, açıklık getiriyor. Komisyon metnin de bu açıklık yok. Takdir, gerek Komisyonun ve gerekse sayın üyelerindir.

Saygılar sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Bayazıt.

Sayın Bayazıt'ın önergesi üzerinde söz almak isteyen bir üyemiz?.. Yok.

Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

Biz görüşmekte olduğumuz 159 uncu maddede çok sınırlı bir yasak öngördük. Halbuki arkadaşlarımızın önergesinde, başlığından da anlaşılacağı gibi, «kamu hizmeti görevlilerinin yasakları» deniliyor. Bunların pek çoğu memurlar hakkındaki kanunda ve memurların statüsünü düzenleyen diğer mevzuatta yer almış hükümlerdir.

Bunların, bu kadar ayrıntı ile ve böyle yasak hükümleriyle Anayasaya geçirilmesini uygun telakki etmiyoruz.

İkinci bir husus; memurların izinle dernek veya vakıflara girebilecekleri veyahut bunların kuracakları teşekküllerin izin üzerine kurulacağı hususları var. Önergenin son fıkrasında ve birinci fıkrasının sonunda söz konusu edilen hususlar. Bunlar daha önce bir genel hüküm olarak «dernek kurma hürriyeti» maddesinde kamu görevlilerinin dernek kur-

mak haklarının ayrıca kanunla düzenleneceği öngörülmek suretiyle kanuna bırakılmış hususlardır.

Öneride teklif edilen madde, bizim öngördüğümüz hükmü aşan, çok daha geniş bir alanı kapsayan husları içermektedir. Biz, teklif ettiğimiz madde sınırları içinde kalınmasına taraftarız.

Bu sebeple arkadaşlarımızın önergesine katılamıyoruz; arz eder saygılarımı sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın üyeler Komisyon Sayın Bayazıt ve arkadaşlarının önergesine katılmadığını ifade ediyor.

Dikkate alınmasını oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler... Etmeyenler... Dikkate alınması kabul edilmemiştir.

Sayın Tosyalı yalnız başlıkta değişiklik istiyor.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Katılıyoruz efendim. Daha önce değiştirdiğimiz madde başlığına, «ve tarafsızlığı» kelimesini ekliyoruz. Başlık bu suretle oluşacak.

«Kamu hizmeti görevlilerinin siyasî partilere, sendikalara girememesi ve tarafsızlığı» şeklinde oluyor.

BAŞKAN — Sayın Tosyalı'nın önergesi, iştirak ediyorsa, yalnız bu ibare içinde başlığı tekrar oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler... Komisyon katılıyor. Etmeyenler... Başlık bu şekliyle kabul edilmiştir.

Sayın Kubilay birinci fıkrada bir değişiklik yapmak istiyor.

Açıklama yapmak üzere buyurun efendim.

NİHAT KUBİLAY — Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

Bu 159 uncu maddenin birinci fıkrasını Komisyondan geldiği şekilde, fikir olarak, aynen kabul etmekle beraber, biraz daha anlaşılır şekilde, bana göre ters düşen bir kısmını daha doğrultarak cümleyi değiştirmek istedim. Birinci isteğim bu idi; o kısmını açıklayacağım.

İkincisi, cümlenin birinci satırında «memur ve kamu iktisadî teşebbüslerinde işçi niteliği taşımayan diğer görevliler» deniliyor. «İşçi niteliği taşımayan görevliler» dersek, acaba «diğer» burada biraz fazla olmaz mı? diye Sayın Komisyondan rica ediyorum, soruyorum. Biri de budur.

Diğer tarafı «siyasî partilere ve sendikalara üye olamayanları» tadat ediyoruz burada. Bunlardan bir gurubu memurlar; birinci satırda belirtilmiş ve «kamu iktisadî teşebbüslerinde işçi niteliği taşımayan diğer görevliler», bunlar da belli; fakat onu takip eden cümlede «kamu yararına çalışan dernek veya vakıflardan özel gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış olanlar». Sanki burada özel imkânları kanunla sağlanmış olan kişiler varmış gibi, bir cümlede aksilik görülüyor. Bilmiyorum Komisyon nasıl bulurlar.

Bir de burasını düzeltmek üzere cümleyi biraz değiştirdim, esası bozmamak kaydıyla.

Üçüncü, özellikle belirtmek istediğim husus; bu kuruluşların: dernek veya vakıfların merkez kurullarında görev alanların siyasî partilere ve sendikalara üye olamayacakları hükmü getirilmiş. Malul olduğu üzere, bütün kuruluşların bir merkez bir de taşra teşkilatları vardır. Acaba sayın Komisyondan rica etsek, bu merkez kuruluşunda görev alanların siyasî partilere ve sendikalara üye olamayacaklarına dair bir hüküm getirirken bunların taşra kuruluşlarındakilere de aynı zorunluluğu getirsek faydalı olmaz mı diye düşündüm ve bu birinci paragrafı şu şekilde düzenledim efendim:

«Memurlar ve kamu iktisadî teşebbüslerinde işçi niteliğini taşımayan görevliler ile (tadat edildi bunlar) gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış, kamu yararına çalışan dernek veya vakıfların merkez veya taşra yönetim kurullarında görev alanlar siyasî partilere ve sendikalara üye olamazlar» şeklinde bir değişiklik getirdim, sayın Komisyonumuz uygun bulur ve Meclisimizin takdirine mazhar olursa teşekkür ederim.

Saygılarımla efendim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Kubilay.

Sayın Kubilay'ın önergesi üzerinde söz almak isteyen üyemiz var mı?.. Yok.

Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, Kubilay arkadaşımızın önergesinde belirttiği bazı hususlar daha evvel kabul etmiş bulunduğumuz Kantarcıoğlu arkadaşımızın önergesiyle düzeltilmiş durumdadır.

Birinci fıkra şöyle oluyor : «Kamu hizmeti görevlileri ile kamu yararına çalışan dernek veya vakıflardan özel gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış olanların». Buradaki «özel kaynak ve imkânlar» kişilere değil derneklere yöneliktir. Kendilerinin belirtmek istedikleri husus da budur; bu amacı sağlıyor. Tek açıkta kalan husus «merkez ve taşra kurullarında» hususu oluyor; ona da katılıyoruz efendim.

BAŞKAN — Şu halde esas metin Selçuk Kantarcıoğlu'nun metni oluyor. Oraya, «merkez ve taşra kurullarında» ibaresi eklenmiş oluyor.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Evet Sayın Başkanım.

BAŞKAN — Sayın Kubilay, önergenizde muayyen bir kısmın kabul edildiği ifade ediliyor. Müsaade ederseniz o şekli ile sizin önergenizi oylamıyorum bu durumda. Yalnız, Komisyonun katıldığı «ve taşra kurullarında» ibaresini oylarınıza sunuyorum.

A. MAZHAR HAZNEDAR — Efendim, sayın Komisyon sözcüsü, «merkez ve taşra kurulları» ibaresini kulanıyor. Teklif, merkez ve taşra yönetim kurullarıdır. Yani, bunlar genel kurul da olabilir. Binaenaleyh, orada görev alanlar bu tabire girmeyecek gibi bir anlam çıkabilir. Oysa sadece yönetim kurulları kastedilmektedir.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Genel Kurul değil Sayın Başkanım kastettiğimiz; «yönetim, denetim» olmak üzere «kurullar» dememiz kâfi geliyor zannediyoruz.

BAŞKAN — Sayın Gölcüklü, «Kurullar» genel bir tabirdir, genel kurulu da kapsayabilir. «Merkez ve taşra yönetim ve denetim kurullarında» şeklinde iştirak ediyorsanız arkadaşımızın da tereddüdü giderilmiş olur.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Evet efendim.

NİHAT KUBİLAY — Sorum var Sayın Başkan.

BAŞKAN — Buyurun Sayın Kubilay.

NİHAT KUBİLAY — Bu kuruluşların, malûm yönetim kurulları vardır, idarî kurulları vardır, bir de genişletilmiş olan kurulları vardır. Bendeniz önergemde yönetim kurullarını ancak bu çerçeve içerisinde mütalaa ettim. Merkez ve taşra yönetim kurullarında görev alanların dernek ve sendikalara girmemeleri hükmünü önermiştim.

BAŞKAN — Evet efendim. Sayın Haznedar onu kabul ettiler ve bir de denetim kurulunu sokuyorlar.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Biz, genel kurulu kastetmiyoruz Sayın Başkanım. Yönetim ve denetim kurullarından kastımız buydu. Yönetim ve denetim kurullarını kastediyorduk. Bu şekilde katılıyoruz.

BAŞKAN — Açıklama getirmek istemiyorsanız öyle oylayayım, yok «Kurullar» ibaresi yetiyor ise, takdir size ait.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — «Yönetim ve denetim kurulları» ibaresi daha açık olacaktır o şekilde oylayalım Sayın Başkan.

BAŞKAN — «Merkez ve taşra yönetim ve denetim kurullarında..» diye devam ediyor.

Bu ifade değişikliğini katî şekilde oyunuza sunuyorum Sayın Kubilay'ın önergesinden mülhem, kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

Sayın Gökçe ve Sayın Haznedar üçüncü fıkranın değiştirilmesini istiyorlar önergelerinde. Açıklama yapmak üzere buyurun Sayın Gökçe.

ABBAS GÖKÇE — Sayın Başkan, değerli arkadaşlar;

Ben, uygulamadan doğan bir güçlüğü ve uygulamada çözümlenemeyen bir güçlüğü çözebilmek için bu önergeyi verdim. 159 uncu maddenin üçüncü fıkrasında, siyaset yapan ya da sendikalara katılan memurların durumu hakkında hüküm var; üçüncü fıkranın deyimi ile aynen şöyle: «Bu esaslara aykırı hareket ettikleri mahkeme hükmü ile sabit olanlar, kamu hizmetinden temelli çıkarılırlar.» Yani, siyaset yapıp, ya da yasaklanan sendikalara ve derneklere giren kişiler kamu hizmetlerinden temelli çıkarılırlar hükmü var. Uygulamaya bakıyoruz, uygulamada aynı şekilde hareket eden bir memur, idare tarafından görevinden çıkarılmak isteniyor. İdare diyor ki, «Sen (eski) Anayasanın 119 uncu maddesine aykırı hareket etmişsin, seni görevden çıkarıyoruz.» Adam ya da memur diyor ki, «Beni çıkaramazsınız ve ben Danıştaya gideceğim» ve Danıştaya dava açıyor. Danıştay, çoğunlukla alınan bir kararda «Görevden çıkarılması için yargı kararı lazım. Yargı kararı olmadan görevden çıkarma mümkün değil.» diyor ve bu karar muhalefetle alınıyor, kararda muhalif olanlar da var. Böyle olunca, Anayasanın bu hükmüne rağmen, bu şekilde davranan bir memuru idare, görevden çıkaramıyor. İdare görevden çıkaramayınca, idare ayrıca mahkemeye gidip, bu konuda bir karar da ver diyemiyor.

Nasıl ki, hırsızlık, zimmet, ihtilas gibi yüz kızartıcı suçlar ya da 6 aydan fazla suçlarla mahkûm olan bir memur, mahkemede ayrıca görevden çıkarma kararı olmaksızın idarece görevinden çıkarılabiliyorsa, bu ahvalde de görevinden çıkarılması gerekir idarece; fakat Danıştayın bu kararı karşısında idare hiçbir şey yapamıyor ve görevden çıkaramıyor.

Benim önerdiğim şu : «Bu esaslara aykırı hareket ettikleri mahkeme hükmüyle sabit olanlar, ayrıca bir yargı kararına gerek olmadan kamu hizmetinden temelli çıkarılırlar.» Bu hüküm mutlaka getiril-

melidir. Aksi halde, aynı şekilde hareket eden kişileri, idare görevden çıkaramayacaktır ve göreve devam edeceklerdir.

Filhakika, bunun mahkeme kararına dayalı olan eski Anayasamızın 122 ve görüşmekte olduğumuz Anayasanın 170 inci maddesinde yine «İdare, seçilmiş organları bir yargı merci kararına dayanmaksızın geçici veya sürekli olarak görevinden uzaklaştıramaz.» denmekte. Orada açıkça, Anayasa, yargı kararı görevden uzaklaşmayı içermesini vurgulamıştır. Nitekim, 1580 sayılı Belediye Kanununun 91 inci maddesi de «Belediye başkanlığına seçildikten sonra, seçilme yeterliliğini kaybeden veya görevini kötüye kullanma veya herhangi bir suçtan dolayı en az 6 ay hapse mahkûm olan belediye başkanları, İçişleri Bakanlığının bildirisi üzerine Danıştay tarafından bir ay içinde verilecek kararla başkanlıktan düşerler» hükmü vardır.

Şimdi benim arz etmek istediğim özet olarak, madde, eğer Yüksek Komisyonumuzun getirdiği şekliyle Yüce Kurulumuzdan geçerse, yine aynı durum devam edecek, bu şekilde siyaset yapan memurları hiçbir surette görevden uzaklaştırma imkânı bulunamayacaktır. Çünkü Danıştayın içtihadı, mahkeme kararı arama durumundadır. Takdir Yüce Kurulunuzundur.

Saygılarla selamlarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Gökçe.

Sayın Gökçe'nin önergesinin üzerinde söz isteyen sayın üye?...

Buyurun Sayın Tutum, aleyhte.

CAHİT TUTUM — Sayın Başkan, değerli üyeler;

Değerli arkadaşımız Gökçe'nin ileri sürdüğü tereddütler uygulamada gerçekten ortaya çıkmıştır; ama yorum meselesidir. Burada söz konusu olan «Mahkeme hükmüyle sabit olanlar, kamu hizmetinden temelli çıkarılırlar.» yolundaki bu hükmün yorumu şu olmak gerekir (Aynı biçimde yorumlamadığım için söz almış bulunuyorum.) Burada iki nokta var. Birisi, siyasî partilere üye olmak. Bu olgusal bir şeydir. Saptanır.

Bu, bir mahkeme hükmü ile saptanabileceği gibi, idarî bir kararla da saptanabilir. Bu kolaydır; ama, ikincisi, «Memurlar ve diğer kamu görevlileri, görevlerini yerine getirirlerken vatandaşlar arasında siyasî kanaatlerinden dolayı herhangi bir ayırım yapamazlar.» İşte bu önemli. Bu bir suçlama nedenidir. Suçlanan kimse nereye verilir, tabi olduğu tahkikat usulüne tabi tutulur, mahkemeye verilir ve büyük bir ihtimalle bu, (Büyük bir ihtimalle diyorum, içtihatlar yanımda olmadığı için söyleyemiyorum.) görevini kötüye kullanma veya memuriyet mevkiini suiistimal etme gibi bir suçu oluşturabilir veya ihmal de olabilir; fakat burada suiistimal daha yakındır ve mahkûm olur. Yani, mahkeme bunu hüküm haline getirmeden, mahkeme bu kararı vermeden kişinin şurada ileri sürülen ayırım yapma suçu, tekevvün etmemiş demektir ve dolayısıyla herhangi bir idarî kararla da kişinin işine son veremezsiniz. Nitekim, bugün içinde bulunduğumuz olağanüstü yönetim usulleri, büyük ölçüde yürürlükte olan dönemde, bu konu düşünülürken, Devlet Memurları Kanununda düzenlenmiş ve görevini yerine getirirken, siyasî düşünce ayırımı yapan kişiler veya bu harekette, davranışlarda bulunanların cezası kısa süreli durdurma cezası öngörülmüştür. Kademe ilerlemesinin durdurulması. Yani bir ile üç yıl arasında durdurulması cezası öngörülmüştür; ama görevine son verme fiili, siyasî partiye girmenin karşılığı olarak kabul edilmiştir. Yeni yasada siyasî partiye girmek saptandığı takdirde kişinin görevine son verilebilir; ama siyasî ayrım yaptığı kanaatinde ise, idare bu yolla bir tespit yapmışsa, bunun disiplin cezası budur. Tabiî, disiplin cezasının verilmiş olması, eski Anayasanın 119 uncu maddesindeki hükmün uygulanmasına engel değil, disiplin cezası verilir; ama buradaki hüküm uygulanır, mahkeme hükmüyle sabit olursa, temelli çıkartılır. Bu temelli çıkartma da aslında, tam bizim kullandığımız hukukî bir deyim değil, kamu hizmeti, herhalde memuriyetten çıkarmadır bu, Devlet memurluğundan çıkarma olsa gerek, meslekten de çıkarılır çünkü kişi, ama buradaki memuriyetten çıkarmadır. Dolayısıyla eğer mahkeme hükmünü ortadan kaldırdığınız zaman, korkarım ki, önemli bir tehlike yaratmış oluruz memurlar açısından, yani idare, «sen disiplin kararıyla veya idarî bir tahkikatla, senin siyasî kanaatlerinden dolayı ayrım yaptığını tespit ettim, o halde senin işin bitmiştir.»

Bu tür uygulamalar sanıyorum ki, memur güvenliği açısından son derece sakıncalı olabilir diye düşünüyorum; ama gerçekten bu hükmün tatbikatta önemli bazı tereddütler yarattığını da itiraf etmek durumundayız.

Dolayısıyla önergeye katılmadığımı arz ederim Sayın Başkanım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın Gökçe'nin önergesi üzerinde söz almak isteyen başka bir üyemiz yok. Komisyonun görüşünü rica ediyorum.

ABBAS GÖKÇE — Sayın Başkan izninizle bir soru sormak istiyorum.

Bu maddeye göre, siyaset yaptığı anlaşılan ve siyaset yaptığı için mahkûm olan ve bu mahkûmiyeti de Yargıtayca onanıp kesinleşen bir memurun, memuriyetten çıkarılması için ayrı bir yargı kararı aranacak mıdır, yoksa belli bir suçtan mahkûm olup Yargıtayın onaması memuriyetten çıkarılmaya yetecek midir?

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, değerli arkadaşlarım;

Vereceğim izahatla Abbas Gökçe arkadaşımızın sorusuna de cevap verebilmiş olacağımı tahmin ediyorum.

Bizim, bu fıkra hükmüyle söylemek istediğimiz husus, disiplin cezası, disiplin müeyyidesi vesaire falan değil. Bir fiil disiplin kabahatı teşkil edebilir, Memurlar Hakkında Kanunun öngördüğü müeyyide uygulanır. Burada öngörülen husus, suç teşkil edecek nitelikte bir aykırı hareketi sebebiyle mahkemeye sevk edilmiş, mahkemeden kesin hükümle mahkûm olmuş, yani esaslara aykırı hareket ettiği mahkeme hükmüyle sabit olmuş, bu sabit olma sonunda kamu hizmetinden temelli çıkarılabilmek hususu söz konusu. Yani, burada kamu hizmetinden temelli çıkarılma, kesin hükümle mahkûmiyetin tabiî ve mutlak bir sonucu halinde.

Bu sebeple, Abbas Gökçe arkadaşımızın bu düşüncemize, fıkranın bu hükmüne açıklık getiren ilavesine katılıyoruz. Zaten bu fıkra ile amaçladığımız husus da mahkeme hükmüyle, aykırı hareketi sabit olanın, kamu hizmetinden temelli çıkarılacağıydı. Önergeye katılıyoruz.

Saygılarımla.

BAŞKAN — Üçüncü fıkrayı, Sayın Gökçe'nin getirdiği metin içinde katî şekilde oylayabilir miyim Sayın Gölcüklü?

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Evet efendim.

CAHİT TUTUM — Sayın Başkan, bir soru sorabilir miyim?.. İdarî işlem tesis edecek midir? Doğrudan doğruya ilamı mı infaz edecek, yoksa bir idarî işlem tesis edecek midir?

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Temelli, memuriyetten çıkarma, herhalde bir idarî işlem tesis eder efendim.

BAŞKAN — Müsaade ederseniz, Komisyon, Sayın Gökçe ve Sayın Haznedar'ın önergesine katılıyor ve katî şekilde oyluyorum. Üçüncü fıkranın, Sayın Gökçe'nin önergesi istikametinde değiştirilmesini kabul edenler... Kabul etmeyenler... Değiştirilmesi kabul edilmiştir.

Sayın Tutum'un önergesine geçiyorum.

Sayın Tutum, açıklama yapmak üzere buyurun. Çok kısa rica edeyim. Bir hayli miktarda görüşüldü meseleler.

CAHİT TUTUM — Sayın Başkan, değerli üyeler;

Memurların siyasî partilere girmesini yasaklayan bu madde, ayrıca, sendikalara girmeyi de yasaklamaktadır. Bu ifade, aslında, bana göre, son derece talihsiz bir ifadedir. Nedense, ülkemizde son zamanlarda iki sözcük, pejoratif anlamda kullanılmaya başlanmıştır : Bir tanesi, siyaset, öbürü de sendika. Bu iki sözcük, allerjik iki sözcük haline geldi. Üzüntü verici bir sonuç.

Aslında bu da böyle bir allerji sonunda girmiştir maddeye. 1971 değişikliğinde girmiştir Anayasaya. «Sendikalara üye olmaz» deyince, insanın aklına şu geliyor : «Hangi sendikalara?» İşçi sendikalarına ise, zaten işçi olmayanlar giremez oraya; ama bundan kasıt, memurların kendi kuracakları sendikalar ise, sendika kurma yetkisi verilmemiş. Hangi sendikaya girecek? Benim kanımca, bu ifadeyi buradan çıkartalım arkadaşlar ve hemen şunu belirtmek istiyorum. «Sendika» sözcüğünü çıkartmakla şunu yapacağız. Bir Anayasa, gelecekte memurlarına bahşedeceği örgütlenme biçiminin ismini şimdiden koyması isabetli bir yol olamaz ve haksızdır. Geleceğin kanun koyucularına, memurların serbestçe girebilecekleri teşkilatın ismini şimdiden yasaklaması görülmemiş bir şeydir. Benim hukuk anlayışıma sığmayan bir şey. Dolayısıyla bu sendikaları buradan çıkarttığımız zaman hiçbir şey yapmış olmuyoruz. Hemen sendikalar kuruluyor, sendikalara üye olabiliyor şeklinde bir yorum da yapılmasına gerek yok. Çünkü son fıkrada, «birtakım kuruluşlar» diyor. Kuruluşlara isim vereceğiz, herhalde kanun koyucu ileride buna isim verecek. Nasıl bir isim vereceğini şimdiden bilmiyoruz. Kadük olmuş bir tasarıda, buna, «kamu hizmeti birlikleri» diyor, bir başka yerde başka bir şey diyecek; ama niye memur sendikası denmesin? Memur sendikası terimine, hususiyle belli siyasî gruplar büyük allerji duymuşlardır geçmişte. Tabiî, biz de belki bir ölçüde bir miktar allerji duyuyorsak, o siyasî grupların kafalarından geçen nedenlerle belki bu allerjiyi duymamış olmaktayız. Dolayısıyla sendikaya karşı böyle, özellikle allerjik bir tepkinin Anayasada yer almasını kesinlikle kabul etmiyorum.

Benim istirhamım, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine göre, sendika kurma hakkı, en azından meslekî menfaatlarını, hak ve çıkarlarını korumak maksadıyla birtakım kuruluşlar kurma ve bunlara üye olma hakkı, bizim imzaladığımız, bu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine göre, bizde de vardır ve olmalıdır. Anayasa ile bunu tescil ediyoruz; ama ismini şimdiden kısıtlamamız için hiçbir neden görmüyorum lütfeder bunu çıkartırsanız son derece bir liberal bir tavır takınmış olursunuz.

Türk memuru, sanıyorum ki, işçilerin serbestçe ve izinsiz olarak kurabildikleri sendikaların memurlarımızın büyük ölçüde aynı değerde ve aynı liyakat esaslarına göre, kurabileceklerini ve onlara layık olduklarını kabul etmemiz gerekir. Hepinizi bu kelimenin çıkartılması doğrultusunda oy vermeye davet ediyorum.

Saygılar sunarım.

BAŞKAN — Sayın Tutum, bir önergeniz daha var, lütfeder onun hakkında da...

Efendim, son fıkranın değiştirilmesini istiyorsunuz şimdi onu da izah ederseniz.

CAHİT TUTUM — İkinci önergem, demin söylediklerimin doğrultusunda, memurların, yani kamu görevlilerinin meslekî hak ve menfaatlerini nedense sadece menfaat sözcüğü kullanılıyor; bu da, belli siyasal grupların olağanüstü hassasiyetleri sonucu Anayasamıza girmiştir. Meslekî hak sözcüğünden çekiniliyor. Meslek hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek amacıyla kuruluşlar kurabilir. Burada isim koymuyoruz, kuruluşlar kurabilir ve üye olabilir diyoruz. Bir kere bu hakkı Türk memuru için tanıdığımızı haykırarak belirtelim, bu hak vardır ve Anayasa bu hakkı tescil etmektedir; biz de bunu bu şekilde tescil edelim. Çünkü, İnsan Hakları Sözleşmesi de böyle diyor. «Evvela bu hak vardır» diyor. Ondan sonra bu hakkın düzenlenmesi ve sınırlandırılması söz konusu olabilir ve ikinci önergemin, ikinci cümlesinde diyorum ki, «bu kuruluşlara giriş, kuruluş şartları, (özellikle benim kafamda herhalde izinle olmayacaktır, böyle bir şey düşünemiyorum, çünkü dernekler izinsiz kuruluyor, Türk memuruna bu herhalde reva görülmeyecektir.) Özellikle bu kuruluşları evvela kimlerin kurabileceği (ki, birçok kısıtlamalar getirebiliriz orada) kimler gelebilir, kimler kuramaz, kimler üye olabilir ve bu kuruluşlar ne tür faaliyetlerde bulunabilir.» Önergem bunların özel bir yasa ile tespit edilmesini öngörmektedir.

Dolayısıyla evvela bu hakkın tescili niteliğinde pozitif bir yargı olarak onu koyuyorum ortaya, daha sonra bunun yasa ile düzenleneceğini söylüyorum. Böylelikle, sanıyorum ki, geçmiş dönemde çok çekingen, ürkek ve kararsız bir biçimde konuya yaklaşmamızın sancılarını ve acılarını çekmişizdir. Konuyu oyunun kuralları ne ise, ona göre kabul etmemiz ve düzenlememiz gerekir. Bu nedenle apaçık olmalıyız, ürkerek, korkarak konuya yaklaşmamalıyız. Sınırlama getiriyorsak açık olmalıyız, bir hakkı evvela kabul ediyorsak gönül hoşluğu ile kabul ediyorsak bunu da apaçık söylemeliyiz.

Bu nedenle sayın üyeler, benim önerim kamu görevlilerine bu tür kuruluşlar kurma hakkı genelde kabul edildiği zikredilsin, daha sonra bunun sınırlandırılması ve bu hakkın düzenlenmesinin özel bir yasa ile yapılacağı belirtilsin, önerim bundan ibarettir.

Tasviplerinize saygıyla sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim.

Sayın Uyguner, aleyhte buyurun efendim.

M. FEVZİ UYGUNER — Sayın Başkan, değerli üyeler;

Görüşülmekte olan önerge «memurlara sendikalara girme hakkı tanıması ve memurlara gene meslekî durumlarına göre çeşitli kuruluşlar kurma hakkı verilmesi» hususunu kapsamaktadır.

Bu hakkın verilmesi veya verilmemesi meselesi düşünülürken öncelikle memleketimizin 12 Eylülden önce düştüğü durumu gözlerimizin önüne biran için getirmemizde fayda mülahaza ediyorum.

12 Eylül öncesinde ne yapıldı? 12 Eylül öncesinde sınırsız dernek kurma hakkı verildi, sendikalara sınırsız haklar tanındı, her türlü meslek kuruluşlarına, meslekî teşekküllere sınırsız haklar tanındı. Bu sınırsız haklarla ne oldu? Bu defa kimlere sınırsız haklar verildi ise, hepsi belirli topluluklar halinde, ellerinde pankartlarla sokaklara döküldü, meydanlar doldu taştı, tehditler savruldu, sol ve sağ yumruklar havalara kalktı, memleket içerisinde anarşi, terör ve kargaşalık ortamı doğdu. Ondan sonra da tabiatıyla 12 Eylüle gelindi.

Şimdi, tekrar memurları da katmak suretiyle 12 Eylül öncesine mi gelinmek isteniyor?.. Bunu merak ediyorum. 12 Eylül öncesinde, yani 1961 Anayasası önce memurlara sendika kurma hakkı tanımıştı ve memurlar grevsiz sendika kurma hakkına sahiptiler ve sendikalarını kurdular. Memurlar arasında bazı kıpırdamalar başladı teşkilatlar kuruldu ve arkasından TÖS çıktı, yani Türkiye Öğretmenler Sendikası. Türkiye Öğretmenler Sendikasının bu memlekete yaptığı kötülükleri henüz unutmadık. Bu kötülükler hafıza-

larımızdan henüz silinmedi. Anayasa değişikliği ile sendika kurma hakkı kaldırıldıktan sonra memur sendikaları kapatıldı ve TÖS'ün enkazı üzerinden TÖBDER yükseldi. Aslında TÖBDER, TÖS'ün bir devamıydı, onun enkazı üzerinde yükselen bir kuruluş idi. Gene TÖBDER'in de memleketimizde yaptığı tahribat, bilhassa eğitim camiası üzerinde yaptığı tahribatı hepimiz yakın tarihte seyrettik.

Şimdi fikirlerimi arz edeyim. Bugün için memleketimizde şayet ciddiyetini muhafaza edebilen ve devletine, milletine bağlı birkaç zümre varsa, bunlardan bir kısmı memurlarımızdır. Memurlarımız, belki memleketimizin millî hâsılası yeterli olmadığı için gerektiği şekilde tatmin edilemiyor; belki ihtiyaç içinde kıvranıyorlar, belki sıkıntıları vardır; fakat hepsi vatanımıza, milletimize, devletimize bağlı, ciddiyetini muhafaza etmiş olan bir zümredir ve bunlar memleket hizmetindedirler.

Şimdi, bunları bazı kuruluşlar etrafında toplayarak tekrar sokaklara mı dökmek istiyoruz, ellerinde pankartlarla, çeşitli taleplerle, çeşitli sloganlarla sokaklarda mı seyretmek istiyoruz? Memurlara sendikaya girme hakkı veya kendilerine meslekî kuruluşlar etrafında toplanmak hakkı sadece onların sokaklara dökülmesini ve pankartlar taşımasını, sloganlar atmasını temin edecektir.

Eğer biz, memurlara yardım etmek istiyorsak onların hayat seviyelerini yükseltmek istiyorsak, o zaman devlet onlara ellerini uzatmalıdır ve onların geçim sıkıntılarını, hayat seviyelerini yükseltmek için gereken tedbirleri tespit edip, onların üzerine eğilmelidir ve eğilecektir de. Bu, devletin görevidir, bunun için bir vasıtaya ihtiyaç yoktur. Bugün için devletine, vatanına, milletine bağlı bir grubu sokaklara dökmekte hiçbir mana yoktur.

Bu sebeple önergenin reddine karar verilmesini hepinizden talep ediyorum.

Saygılar sunarım. (Alkışlar)

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Uyguner.

Sayın Gözübüyük aleyhte buyurun.

ABDULLAH PULAT GÖZÜBÜYÜK — Pek Muhterem Başkan, pek değerli arkadaşlar;

Yüksek malumları olduğu üzere, «Devlet» demek nizam demektir. Devletin nizamı her türlü yıkıcı akımlar, cereyanlar ve hareketler karşısında korunmalıdır; devlet kendi kendini meşru müdafaa halinde korumak mecburiyetindedir; bu bir.

Bu bakımdan, nizam hâkimiyeti, kanun hâkimiyeti hangi devlet idaresi olursa olsun kaçınılmaz, vazgeçilmez, başka türlü düşünülmez bir unsurdur. Kanun ve nizam hâkimiyetinin sağlanabilmesi için ise, kanunların tam ve eksiksiz uygulanması zaruridir. Bunun için de onu uygulamakla görevli memur ve amir durumundaki kamu görevlilerinin de mutlak surette tarafsız olmaları bir şarttır. Şu veya bu akım, şu veya bu siyasî cereyana kapılan, onun esiri olan, onun istikametinde hareket eden, düşünen kimselerden hayır beklemek mümkün değildir.

Memurlara siyasî sendikalara üye olma hakkının tanınması demek, devleti kundaklamak, yeniden yıkmak manasını taşır. Zira sendikalara giren memurların tarafsız olması mümkün olmaz. Hangi siyasî akım ise, hangi siyasî mezhep ise, ona bağlı kalır. Nitekim bundan evvel de bunları yakınen gördük. Bazı devlet dairelerinde şu istikamette olanların, diğerlerinde başka istikamette olanların adamlarının işleri yapılmış, olmayanlarınki baltalanmıştır; yakınen gördük.

Arz ettiğim hususlar Türkiye Cumhuriyeti Devletine ait değildir. Bütün medeni devletlerdeki esaslar, kamu hukukunun ilkeleri ve onun unsurları, neticeleri budur.

Yüksek takdirlerinize arz ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Gözübüyük.

Sayın Tutum'un önergeleri üzerinde söz almak isteyen üyemiz?... Yok.

Komisyonun her iki önerge üzerinde görüşünü rica ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU BAŞKANVEKİLİ FEYYAZ GÖLCÜKLÜ — Sayın Başkanım, değerli arkadaşlarım;

Evvela bir iki noktayı açıkça sizlere sunmak istiyorum : Komisyonumuz hiçbir zaman ne siyaseti, ne de sendikayı pejoratif anlamda kullanmış değildir. Bazı hakların, bazı imkânların şu veya bu gruplar için gördükleri fonksiyon sebebiyle farklı şekilde bir düzenlemeye tabi tutulması, bunların, «Politika» ve «Sendika» tabirlerinin pejoratif anlamda kullanılması şeklinde yorumlanamaz; biz de hiçbir zaman bunu düşünmedik.

İkincisi; Komisyonumuzun memurlara reva gördüğü bu muameleden bahsedildi. Biz hiçbir kötü muamele reva görmek kastı ve niyetiyle hareket etmiş değiliz. Bir düzenleme yapmak gayreti içindeyiz.

Üçüncü nokta; «Söylenmek istenen şeylerin açıkça söylenmesi gerekir» dedi Arkadaşımız. Söylemek istediklerimizi açıkça söyledik, korkarak yaklaşmadık. Dernek kurma hakkıyla ilgili olan maddede Silahlı Kuvvetler mensuplarının, Kolluk Kuvvetleri mensup-

larının ve kamu görevlilerinin bu haklarının başka şekilde düzenlenebileceğini, başka sınırlamalara konu olabileceğini açıkça söyledik.

Esasında kamu görevlilerinin bazı faaliyetlerinde sade vatandaştan farklı tutulmaları hususu 1982 Anayasa Tasarısına mahsus bir şey de değildir. Daha evvel de beyan etmiştik, tekrar edeyim; bizim Kolluk Kuvvetleri ve Silahlı Kuvvetler mensuplarıyla beraber kamu görevlilerinin dernek kurma hürriyetlerinin başkaca düzenlenebilmesi hükmü İnsan Hakları Sözleşmesinde de yer alan bir hükümdür.

Arkadaşımızın «ve sendikalar» kelimelerinin çıkarılmasına ilişkin önergesine katılamıyoruz.

İkincisi önergesi için «Kesin kurabilirler» diye evvela belirlensin, sonra kanunla düzenlenmesi hususu öngörülür» dediler. Bizim Tasarının bu müzakere ettiğimiz 159 uncu maddesinde getirdiğimiz fıkra bir yasak niteliğinde de değildir, «Kuramazlar» demiyor. «Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin meslekî menfaatlerini korumak ve geliştirmek amacını güden kuruluşların bağlı olacakları esaslar kanunla düzenlenir» deniyor. Bu hususu kanunun düzenlemesine bırakıyoruz. Dernekler konusundaki madde hükmüne paralel olarak bir yasak da değildir. Esasen her ikisi tanınmış bir serbest hareket imkânıdır, yani dernek kuramazlar, şunu yapamazlar değil; başkaca düzenlenebilir, başka türlü sınırlanabilir, başka sınırlar getirilebilir ifadeleri kullanılmıştır. Bu fıkra hükmü de buna engel değildir. Bu fıkra hükmünün aynen muhafazası taraftarı olduğumuz ve bu fıkra hükmünü daha uygun bir formül bulduğumuz için arkadaşımızın ikinci önergesine de katılamıyoruz.

Teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederim Sayın Gölcüklü.

Sayın üyeler, Komisyon Sayın Tutum'un her iki önergesine katılmıyor. Dikkate alınmasını oyunuza sunuyorum : Dikkate alınmasını kabul edenler... Etmeyenler... Dikkate alınması kabul edilmemiştir.

Bu durumda 159 uncu maddeyi yaptığımız kati değişikliklerle beraber oyunuza sunuyorum : Kabul edenler... Etmeyenler... Madde kati surette kabul edilmiştir.

Diğer bir maddeye geçmemiz halinde zaman yeterli olmayacaktır. Diğer taraftan Komisyonumuz bu akşam kendilerine sevk edilen önergeler ve maddeler üzerinde çalışmak durumundadır. Bu itibarla 8 Eylül 1982 Çarşamba günü saat 10.00'da toplanılması hususunu oyunuza sunuyorum : Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.

8 Eylül 1982 Çarşamba günü saat 10.00'da toplanmak üzere Birleşimi kapatıyorum.

Kapanma Saati : 19.50

DANIŞMA MECLİSİ
GÜNDEMİ

145 *inci* BİRLEŞİM

7 Eylül 1982 Salı

Saat : 10.00

1. — BAŞKANLIĞIN GENEL KURULA SUNUŞLARI

2. — SEÇİM

3. — OYLAMASI YAPILACAK İŞLER

4. — KANUN TASARI VE TEKLİFLERİ İLE KOMİSYONLARDAN GELEN İŞLER

1. — Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu. (1/463) (S. Sayısı : 166, 166'ya 1 inci Ek) (Dağıtma tarihi: 18.7.1982, 31.7.1982)